

Terveellinen, turvallinen ja hyvinvoiva oppilaitos

Opas ympäristön ja yhteisön monialaiseen tarkastamiseen

Marke Hietanen-Peltola
Ulla Korpilahti
(toim.)

Terveellinen, turvallinen ja hyvinvoiva oppilaitos

Opas ympäristön ja yhteisön monialaiseen tarkastamiseen

*Marke Hietanen-Peltola & Ulla Korpilahti
(toim.)*

© Kirjoittaja(t) ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Kannen kuva: Teijo Määttänen

Ulkoasu & taitto: Seija Puro

ISBN 978-952-302-504-2 (painettu)

ISBN 978-952-302-505-9 (verkkójulkaisu)

ISSN 2341-8095 (painettu)

ISSN 2323-4172 (verkkójulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-505-9>

Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy

Tampere, 2015

Lukijalle

Oppilaitosympäristön terveellisyydestä ja turvallisuudesta sekä yhteisön hyvinvoinnista huolehtiminen ja näiden edistäminen on lainsäädännössä monelle eri toimijalle säädetty tehtävä. Tässä oppaassa esitellään malli oppilaitosympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin monialaiseen tarkastamiseen. Terveystarkastuslain (1326/2010) mukaan koulu- ja opiskeluterveydenhuollon tehtäviin sisältyy oppilaitosympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin edistäminen ja seuranta kolmen vuoden välein. Tarkastukset on toteutettava laajassa yhteistyössä eri viranomaisten sekä oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien kanssa. Tarkastukset ovat käytännön esimerkki oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) tarkoittamista yhteisöllisen opiskeluhoollon toimista ja tukevat oppilaitoksia yhteisöllisen opiskeluhoollotyön suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa.

Oppaan tavoitteena on tukea oppilaitosten tarkastusten monialaista toteutusta. Yhteinen tarkastusmalli ja sen mukaisesti koordinoitu työskentely hyödyttävät kaikkia osapuolia. Toimijat voivat hyötyä toistensa tietämyksestä ja täydentää toistensa osaamista. Tarkastukset tukevat oppilaitoksia oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisen yhteisöllisen opiskeluhoollotyön arvioinnissa ja suunnittelussa. Yhteinen työskentely lisää toiminnan tehokkuutta, vaikuttavuutta ja taloudellisuutta sekä auttaa saavuttamaan tarkastustoiminnan tavoitteen: oppilaiden ja opiskelijoiden terveyttä ja turvallisuutta tukevan ympäristön ja hyvinvoivan yhteisön. Kansallisesta näkökulmasta yhteinen malli edistää mahdollisuutta vertailla eri oppilaitosten olosuhteita. Oppilaiden ja opiskelijoiden kannalta on kyse oikeudesta terveelliseen, turvalliseen ja hyvinvoivaan opiskeluympäristöön ja -yhteisöön riippumatta asuinpaikasta.

Oppilaitosten terveellisyyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin tarkastusten oppaan laatiminen aloitettiin, koska uusi yhteisön hyvinvoinnin edistämiseen ja monialaiseen yhteistyöhön velvoittava lainsäädäntö tarvitsi vahvaa toimeenpanon tukea. Oppaan laatinut työryhmä on esitelty liitteessä 1. Opas tukee osaltaan myös pääministeri Sipilän hallitusohjelmaan (2015–2019) sisältyviä linjauksia ja on arvioitu, että oppaan tarjoama innovatiivinen ja poikkihallinnollinen tarkastuskäytäntö tuo jatkossa säästöjä. Tarkastukset pystytään toteuttamaan nykyistä tehokkaammin ja ne tuottavat myönteisiä vaikutuksia oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointiin varhaisemmin korjattujen epäkohtien ansiosta

Opiskeluympäristön ja -yhteisön tarkastuksiin osallistuu suuri joukko toimijoita. Tämän kansallisen oppaan tarkoituksena on tukea tarkastusten monialaista toteuttamista, selkeyttää eri toimijoiden rooleja ja tukea yhteistyötä paikallisella tasolla. Yhteinen prosessi, mukaanlukien tarkastustoiminnan suunnittelu, tiedonvaihto ja koordinaatio, tukee kaikkien toimijoiden mahdollisuuksia hyötyä tarkastustoiminnasta.

Helsingissä 14.8.2015

TYÖRYHMÄ

Marjaana Pelkonen, STM, (pj)

Marke Hietanen-Peltola, THL, (siht.)

Susanna Fagerlund-Jalokinos, THL

Tarja Hartikainen, Kuntaliitto

Anne Hyvärinen, THL

Jari Keinänen, STM

Maire Kolimaa, STM

*Esko Korhonen, Kuntaliitto/FCG
Konsultointi Oy*

Ulla Korpilahti, THL

Kristiina Laitinen, OPH

Riina Länsikallio, OAJ

Jaana Markkula, THL

Hanna Ollila, THL

Ritva Partinen / Paula Naumanen, STM

Vesa Pekkola, STM

Heidi Peltonen, OPH

Maria Rautio, TTL

Riitta Sauni, STM

Sari Wuolijoki, TTL

Sisällys

Lukijalle

Sisällys

1	OPPAAN TAUSTA JA TARKOITUS	7
2	MALLI OPPILAITOSYMPÄRISTÖN JA -YHTEISÖN TARKASTAMISEEN	12
2.1	Edellytysten luominen monialaisille tarkastuksille	12
2.1.1	Esi- ja peruskoulut sekä lukiot ja ammatilliset oppilaitokset	13
2.1.2	Korkeakoulut ja muut oppilaitokset	16
2.2	Tarkastusten toteuttaminen	17
2.2.1	Taustatiedon kokoaminen	18
2.2.2	Tarkastustilaisuus	23
2.2.3	Jatkotoimenpiteet ja seuranta	26
2.2.4	Dokumentointi	27
2.2.5	Tiedottaminen	28
3	TARKASTUKSEN SISÄLLÖT	31
3.1	Yhteisön hyvinvointi	32
3.1.1	Psykososiaalinen hyvinvointi	33
3.1.2	Opiskelun ja koulunkäynnin järjestäminen hyvinvointia tukevasti	36
3.1.3	Ehkäisevä päihdetyö	38
3.1.4	Liikunnallisuuden ja ergonomian edistäminen	41
3.1.5	Terveellisten ruokailutottumusten edistäminen	43
3.2	Terveellisyys ja turvallisuus kiinteistössä	45
3.2.1	Rakennus ja sisätilat	45
3.2.2	Piha ja liikenne	47
3.2.3	Esteettömyys	48
3.3	Turvallisuuden edistäminen	51
3.3.1	Turvallisuuden edistäminen yhteisössä ja ympäristössä	51
3.3.2	Tapaturmien ehkäisy	54
3.3.3	Paloturvallisuus	57
3.4	Opiskeluhoito terveellisuuden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin tukena	59
4	ERI TOIMIJOIDEN ROOLIT, VELVOLLISUUDET JA TEHTÄVÄT	62
4.1	Kunnan rooli	62
4.2	Rehtori tai oppilaitoksen johtaja	64
4.3	Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto	66
4.4	Terveysturvallisuus	68
4.5	Työsuojelu	69
4.6	Työterveyshuolto	72
4.7	Kiinteistön omistaja	73

4.8	Opettajat	75
4.9	Opiskeluhuollon kuraattorit ja psykologit	77
4.10	Pelastustoimi	79
4.11	Oppilaan ja opiskelijan näkökulma	80
4.12	Vanhempien ja huoltajien näkökulma	82
5	KESKEINEN LAINSÄÄDÄNNÖLLINEN TAUSTA	84
	Lähteet	86
	Lisämateriaalia	91
	Liite 1. Työryhmä ja muut kirjoittajat	93
	Liite 2. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon tarkastustoiminnan piiriin kuuluvat oppilaitokset	96
	Liite 3. Tarkastuslomake esi- ja peruskouluihin, lukioihin ja ammatillisiin oppilaitoksiin	97
	Liite 4. Seurantalomake esi- ja peruskouluihin, lukioihin ja ammatillisiin oppilaitoksiin	102
	Liite 5. Tarkastuslomake korkeakouluihin (YTHS:n malli)	103
	Liite 6. Kysymyksiä oppilaille	107
	Liite 7. Huoltajilta pyydettäviä näkemyksiä	109
	Liite 8. Säädökset, määräykset ja oppilaitoksen asiakirjat	110
	Liite 9. YTHS:n tehtäväjako tarkastuksessa	112
	Liite 10. YTHS:n kirje yliopistoille	113
	Liite 11. Joensuun tarkastusmalli	114

1 Oppaan tausta ja tarkoitus

MARJAANA PELKONEN & VESA PEKKOLA

Taustaa

Opiskeluympäristöllä ja -yhteisöllä on tutkimusten mukaan suuri merkitys oppilaan ja opiskelijan terveydelle ja hyvinvoinnille sekä mahdollisuuksille oppia omien kykyjensä mukaisesti. Hyvinvoiva opiskeluyhteisö sekä terveellinen ja turvallinen opiskeluympäristö ovat oppilaiden ja opiskelijoiden terveen kasvun, kehityksen ja opiskelukyvyn sekä muun hyvinvoinnin välttämättömiä edellytyksiä.

Oppilaitosten terveellisyydestä ja turvallisuudesta sekä oppilaitosyhteisön hyvinvoinnista huolehtiminen on laaja, monialaista asiantuntemusta edellyttävä tehtävä, joka on annettu useiden eri viranomaisten vastuulle. Terveystarkastuslain (1326/2010) mukaan koulu- ja opiskeluterveydenhuollon tehtäviin sisältyy oppilaitosympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin edistäminen ja seuranta kolmen vuoden välein. Terveystarkastuslain perusteella annettu asetus (VNA 338/2011) edellyttää, että tarkastus tehdään yhteistyössä eri viranomaisten ja muiden tahojen kanssa. Yhteistyötahoja ovat oppilaitoksen edustajat, oppilaat ja opiskelijat, terveys- ja turvallisuusviranomaiset, henkilöstön työterveyshuolto, työsuojeluhenkilöstö sekä muut tarvittavat asiantuntijat. Toimintaa ohjaavia keskeisiä lakeja ovat myös terveys- ja turvallisuuslaki, työsuojelulaki, työturvallisuuslaki, pelastuslaki, ja työterveyshuoltoa koskevat lait (luku 5). Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) tuo opiskeluympäristöstä ja yhteisön hyvinvoinnista huolehtimisen kaikkien oppilaitoksissa työskentelevien tehtäväksi sääätessään yhteisöllisestä opiskelu- ja opiskeluterveydenhuollosta. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon tehtävistä säättävän lainsäädännön mukaisesti useimmat oppilaitokset kuuluvat oppaassa kuvatun tarkastustoiminnan piiriin (liite 2). Myös esiopetuksen tilat on tarkoituksenmukaista tarkastaa monialaisesti sillä terveys- ja turvallisuuslaki (763/1994) velvoittaa tarkastamaan kaikki kokoontumistilat ja oppilas- ja opiskelijahuoltolaki huolehtimaan oppilaitoksen ympäristön terveellisyydestä ja turvallisuudesta sekä yhteisön hyvinvoinnista. On kuitenkin huomioitava, että yhteistarkastuksen lisäksi osa toimijoista tulee jatkossakin tarvitsemaan säädettyjen velvoitteiden täyttämiseen myös etu- tai jälkikä-

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon tehtäviin sisältyy oppilaitosympäristön terveellisuuden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin edistäminen ja seuranta kolmen vuoden välein. Muilla viranomaisilla ja toimijoilla on velvoite osallistua tarkastuksen yhteistyöhön.

teen tehtyjä mittauksia, selvityksiä tai tarkastuksia siten kuin niistä on erikseen ohjeistettu.

Kehittämistarpeita

Tarkastuksia on viime vuosien seurantatietojen mukaan tehty oppilaitoksissa aiempaa enemmän, mutta ei vielä kattavasti. Opiskeluympäristöä ja -yhteisöä on monessa oppilaitoksessa parannettu, mutta edelleen oppilaitoksissa on lukuisia sekä lieviä että vakavia ongelmia, jotka voivat vaarantaa oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointia.

Oppilaitostiloissa esiintyy yhä runsaasti terveellisyttä ja turvallisuutta uhkaavia ympäristötekijöitä, joista muun muassa rakennuksia vaivaavat kosteus- ja homevauriot sekä muut sisäilmaongelmat ovat valitettavan yleisiä. Myös tapaturmat vaikuttavat kokemukseen opiskeluympäristön turvallisuudesta. Opiskelijoiden mielenterveyttä ja psykososiaalista hyvinvointia vaarantavat muun muassa kiusaaminen, väkivalta ja häirintä.

Hyvinvoinnin, terveyden sekä turvallisuuden edistämisestä huolehtiminen on ollut oppilaitoksissa pirstaleista. Erilaisesta lainsäädännöstä ja toimintakulttuurista johtuen eri toimijat, kuten työsuojelu, kiinteistön omistaja ja terveydensuojelu, ovat kukin tehneet tarkastuksiaan omien käytäntöjensä mukaisesti. Rakennusten tarkastustoiminta on ollut riittämätöntä ja keskittynyt pääasiassa jo todettuihin ongelmiin, eikä niiden ennaltaehkäisyyn. Yhteisön hyvinvointia ja oppilaiden ja opiskelijoiden näkökulmaa ei ole tarkastuksessa otettu riittävästi huomioon. Tarkastusten yhteinen koordinaatio ja kaikkien tarvittavien tahojen mukaan kutsuminen on ollut harvinaista, eikä toisten toimijoiden tietoja ole hyödynnetty valvonnassa. Samalla on kuormitettu oppilaitosta useilla eri aikaan tehdyillä tarkastuksilla ja velvoitteilla. Toimenpide-ehdotusten ja -kehotusten toteutumisen jälkiseuranta on monessa paikassa jäänyt puutteelliseksi, kun systemaattinen seurantajärjestelmä on puuttunut. Tällaisessa tilanteessa voimavaroja ei käytetä tarkoituksenmukaisesti eikä toivottuja tuloksia pystytty saavuttamaan. Eduskunnan tarkastusvaliokunta on tutkimusjulkaisussaan (Reijula ym. 2012) kehottanut vastuullisia tahoja tiivistämään keskinäistä yhteistyötään muun muassa sisäilmaongelmien hallinnassa.

Opiskeluhuollon tehtävä tarkastusten toteuttamisessa

Kouluterveydenhuolto ja toisen asteen koulutuksen opiskeluterveydenhuolto ovat osa opiskeluhoitoa. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisesti opiskeluhoitoa johdetaan eri tasoilla toimivien monialaisten ryhmien kautta. Nämä ryhmät ovat tärkeitä toimijoita yhteisöllisen opiskeluhoitoon ja siten myös oppilaitostarkastusten järjestämisessä ja toteutuksen suunnittelussa (ks luku 2.1.1).

Opiskeluhoollon ohjausryhmä seuraa ja kehittää opiskeluhoitoa paikallisesti ja alueellisesti. Ohjausryhmä sopii tarkastusten toteuttamisesta yhteistyötahojen kanssa ja tekee paikalliset linjaukset tarkastuksen toteuttamisen käytänteistä ja työnjaosta. On tärkeää, että keskeiset yhteistyötahot ja asiantuntijat voivat osallistua jo tarkastusten suunnitteluun ja aikatauluista sopimiseen. Opiskeluhoollon ohjausryhmä valmistelee kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan opiskeluhoitoa koskevan osuuden, jonka yhdeksi sisällöksi tarkastusten toteutuminen, yhteenveto tuloksista ja suunnitellut jatkotoimet kuuluvat.

Oppilaitoksen opiskeluhoitoryhmällä on tärkeä rooli oppilaitoskohtaisen tarkastustoiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä tulosten ja jatkotoimenpiteiden toteuttamisessa ja seurannassa. Opiskeluhoitoryhmä pystyy sovitamaan yhteen oppilaitoksen erilaiset toiminnot pitkäjänteiseksi työskentelyksi. Korkea-asteen oppilaitoksissa *opiskelijan hyvinvointityöryhmällä* on vastaava rooli oppilaitoksen tarkastuksessa.

Oppaan tarkoitus

Opiskeluympäristön ja -yhteisön tarkastuksiin osallistuu suuri joukko toimijoita (kuvio 1). Tämän kansallisen oppaan keskeisenä tarkoituksena on tukea toimijoiden yhteistyötä paikallisella tasolla, erityisesti monialaista suunnittelua, tiedonvaihtoa sekä toiminnan koordinaatiota. Oppaassa painotetaan paikallisten tarpeiden huomioimista tarkastukseen liittyvistä asioista sovittaessa. Oppaan avulla tehdään eri toimijoiden rooli tarkastuksessa näkyväksi ja tunnetuksi, jolloin voimavaroja voidaan käyttää ja työnjaosta sopia tarkoituksenmukaisesti. Yhteinen prosessi tukee mahdollisuuksia hyötyä toisten toimijoiden tiedoista.

Oppaan tarkoituksena on myös tukea tarkastusprosessin etenemistä, jatkuvaa seuranta ja ennakoivaa työtettä sekä selvittää eri toimijoiden rooleja ja työnjakoa. Lisäksi oppaan tarkoituksena on ohjata kiinnittämään tarkastus-

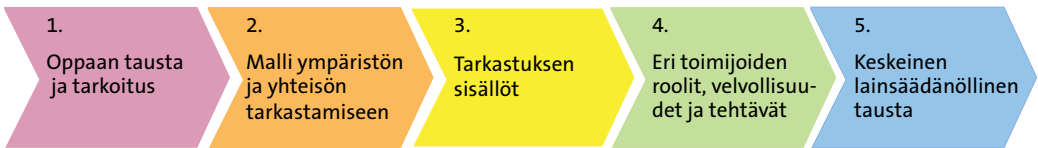
Tarkastuksilla toteutetaan oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaista yhteisön hyvinvoinnin sekä ympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden edistämistä. Tarkastuksessa kertyvää tietoa tarvitaan myös opiskeluhoitotyön seurantaan ja suunnitteluun.

KUVIO 1. Oppilaitoksen tarkastuksen suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuvat tahot.

sa huomio keskeisiin hyvinvointiin vaikuttaviin tekijöihin (luku 3). Olennainen osa kokonaisuutta ovat yhteisesti tunnistetut ja sovitut tehtävät ongelmakohtien hoitamiseksi sekä näiden sovitujen tehtävien jälkiseuranta. Oppaan malli sisältää myös lomakkeita, jotka varmistavat tarkastusten kattavan sisällön ja dokumentoinnin.

Oppaassa ohjeistetaan tarkastusten järjestämistä ja sisältöä yleisellä tasolla. Kunkin aihekokonaisuuden yksityiskohtaisempiin sisältöihin on mahdollista tutustua tarkemmin oppaassa viitatus lähdemateriaalin avulla. Oppaan lukujen 3 ja 4 kirjoittamiseen on osallistunut asiantuntijoita myös työryhmän ulkopuolel-

KUVIO 2. Oppaan sisältö luvuittain.

ta (ks. liite 1). Oppaan teksteissä käytetään sanaa oppilaitos tarkoittamaan kaikkia esi- ja peruskouluja, lukioita, ammatillisia oppilaitoksia, ammattikorkeakouluja ja yliopistoja sekä muita oppilaitoksia.

Ensimmäisessä luvussa kuvataan oppaan taustaa ja tarkoitusta. Toisessa luvussa esitellään monialainen tarkastusmalli. Lisäksi opas sisältää kuvauksen tarkastuksen sisällöistä ja eri toimijoiden rooleista siinä sekä keskeisestä lainsäädännöstä (kuvio 2). Oppaassa esitellään myös tarkastuksen dokumentointiin kehitetyt lomakkeet. Esi- ja perusopetusta sekä toisen asteen koulutusta varten on laadittu sekä tarkastus- että seurantalomake (liitteet 3 ja 4). Korkea-asteen oppilaitoksissa hyödynnetään Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön (YTHS) kehittämää lomaketta (liite 5). Lomakkeet on suunniteltu käytettäväksi sähköisesti täytettävässä muodossa. Esi- ja perusopetuksen sekä toisen asteen koulutuksen lomakkeet ovat saatavilla THL:n Lapset, nuoret ja perheet -verkkosivujen kohdasta Työn tueksi/lomakkeet, **lomakkeet koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon** (THL 2015a). Korkeakoulujen ja muiden oppilaitosten käyttöön tarkoitettu lomake on saatavilla YTHS:n verkkosivujen kohdasta Terveystieto ja tutkimus/Yhteisöterveys/Opiskeluympäristö, **opiskeluympäristön terveellisyys ja turvallisuus** (YTHS 2015).

2 Malli oppilaitosympäristön ja -yhteisön tarkastamiseen

Oppilaitosympäristön terveellisyydestä ja turvallisuudesta sekä yhteisön hyvinvoinnista huolehtiminen sisältyvät monien eri viranomaisten työtehtäviin ja lainsäädännöllisiin velvoitteisiin (ks. luku 5). Monet velvoitteista on annettu kunnille, joiden organisaatioiden mukaisesti tehtävät jakautuvat eri hallintokuntiin. Tavoitteena on terveellisyyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin jatkuva edistäminen. Tarvittavien korjausten ja muiden toimenpiteiden varhainen hoitaminen ehkäisee ei-toivottuja pidemmän aikavälin seurauksia.

2.1 Edellytysten luominen monialaisille tarkastuksille

Monialainen yhteistyön edellytyksenä ovat toimivat rakenteet ja yhteinen sopiminen toimintatavoista sekä vastuista. Terveystarkastuslaki (16–17§), valtioneuvoston asetus 338/2011 ja oppilas- ja opiskelijahuoltolaki sisältävät velvoitteet tarkastuksiin ja yhteistyöhön sekä tuovat rakenteet monialaiseen työskentelyyn. Tarkastuksen yhteistyö suunnitellaan siten, että eri toimijatahojen lainsäädännölliset velvoitteet voidaan toteuttaa osittain tai kokonaan yhteisesti tehdyssä tarkastuksessa. Näin kaikki tahot hyötyvät tarkastuksen yhteisestä toteutuksesta.

Oppilaitoksissa ja koulutuksen järjestäjillä toimii monialaisia ryhmiä, joiden vastuulle kuuluu oppilaitoksen terveellisyydestä, turvallisuudesta ja yhteisön hyvinvoinnista huolehtiminen. Nämä ryhmät ovat luontevia tahoja koordinoimaan myös tarkastuksen yhteistyöstä sopimista ja monialaisen työn suunnittelua. Kaikkien tarkastukseen osallistuvien tahojen on hyvä olla mukana oppilaitosten tarkastustoiminnan suunnittelussa ja sovitut asiat kirjataan kaikkien toimijoiden suunnitelmiin ja muihin toimintaa ohjaaviin asiakirjoihin.

2.1.1 Esi- ja peruskoulut sekä lukiot ja ammatilliset oppilaitokset

Koulutuksen järjestäjäkohtainen *opiskeluhuollon ohjausryhmä* vastaa opiskelu- huollon yleisestä suunnittelusta, kehittämisestä, ohjauksesta ja arvioinnista. Ryhmässä ovat mukana kaikki opiskeluhuollon järjestämiseen ja toteuttamiseen osallistuvat tahot eli kunnan opetustoimi tai muu koulutuksen järjestäjätaho, sosiaali- ja terveystoimi sekä tarvittavat yhteistyötahot. Tavallisesti esi- ja perusopetuksen ja usein myös lukiokoulutuksen järjestäjänä toimii kunta, jolla on oma opiskeluhuollon ohjausryhmä. Tämä ryhmä osallistuu myös kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman opiskeluhoitoa koskevan osan laatimiseen. Ammatillisissa oppilaitoksissa käytännöt vaihtelevat koulutuksen järjestäjätahon mukaan (Perälä ym. 2015a). Tavallisimmin koulutuksen järjestäjä on ammatillisen koulutuksen koulutuskuntayhtymä, jolla on oma opiskeluhuollon ohjausryhmä. Näillä ryhmillä on kuitenkin oltava kiinteä yhteys oppilaitoksen sijaintikuntaan ja sen opiskeluhuollon ohjausryhmään (Perälä ym. 2015b).

Koulu- ja opiskeluterveydenhuoltopalveluja edustavat tahot vastaavat siitä, että oppilaitosten tarkastuksiin liittyvät velvoitteet otetaan esiin ja käsitellään opiskeluhuollon ohjausryhmässä. Oppilaitostarkastusten toteuttamisesta, yhteistyöstä sekä vastuista sovitaan opiskeluhuollon ohjausryhmän kokoontumisessa, johon pyydetään mukaan tarkastuksen yhteistyötahot (kuva 1). Terveystoimialaisesta toteuttamisesta ja vastuista. Myös kaikille muille yhteistyötahoille, kuten työsuojelulle, työterveyshuollolle, kiinteistöjen omistajille ja huollosta vastaaville sekä kunnan tekniselle toimelle rakennusalan asiantuntijana, on tarjottava mahdollisuus olla mukana tarkastusten toteutuksen suunnittelussa ja siihen liittyvän keskinäisen työnjaon linjaamisessa.

Tarkastusten monialainen toteuttaminen vaatii sopimista monista käytännön asioista.

On sovittava muun muassa siitä,

- millä tavoin eri tahot ovat mukana tarkastuksen toteuttamisessa
- kuka huolehtii tarkastusten aikatauluista ja kutsuista kolmen vuoden välein ja
- miten oppilaiden ja opiskelijoiden sekä huoltajien osallisuus tarkastuksissa varmistetaan.

Tarkastusten aikataulutus ja koollekutsuminen on luontevaa sopia joko koulu- ja opiskeluterveydenhuollon tai terveydensuojelun tehtäväksi. Terveystoimialan valtakunnallisessa valvontaohjelmassa (Valvira 2014b) terveydensuojelun määrittellään koordinaatiotahoksi eri tahojen tarkastusten yhteensovittamisessa silloin, kun muuta vakiintunutta käytäntöä ei ole muodostunut. Näin yhteistar-

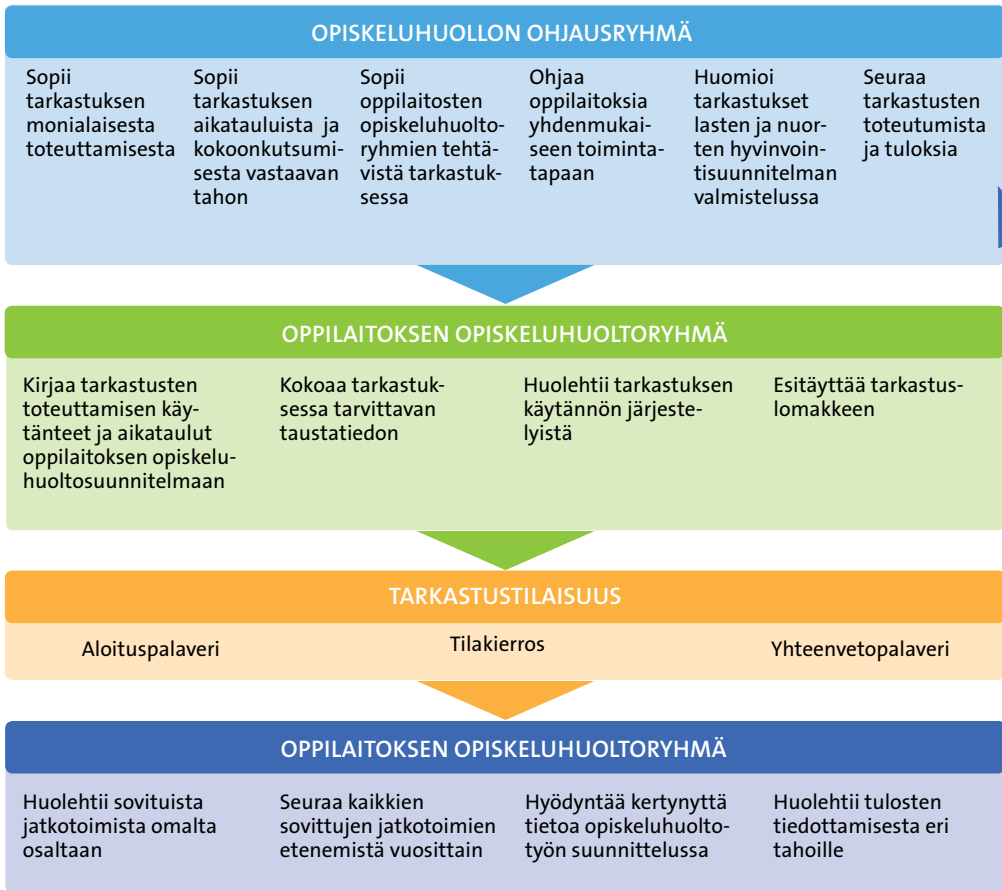
kastukset saadaan sovitettua terveydensuojelun suunnitelmallisen valvonnan tarkastusrytmiin.

Oppilaitoskohtaisen opiskeluhooltoryhmän, rehtorin sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon tarkastukseen liittyvät tehtävät ja työnjako sovitaan ohjausryhmätasolla. Tavoitteena on, että tarkastus tehdään yhdenmukaisesti eri oppilaitoksissa kunnan alueella. Ohjausryhmässä on tarpeen linjata myös työs-kentelytapoja ja sopia tarkastuksessa käytettävistä lomakkeista, etukäteen tehtävistä selvityksistä ja kyselyistä sekä tiedottamisesta.

Tarkastuksen toteuttamisen yleiset periaatteet kirjataan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman opiskeluhooltoä käsittelevään osaan, oppilaitosten opiskeluhooltosuunnitelmiin sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon toimintaohjelmiin. Tarkastukset kirjataan myös terveydensuojelun alueelliseen tai paikalliseen valvontasuunnitelmaan, työterveyshuollon ja työsuojelutoimikunnan asiakirjoihin sekä kunnan teknisen toimen, kiinteistöjen omistajien ja niiden huollosta vastaavien tahojen asiakirjoihin. Kirjallisilla suunnitelmissa tarkastus sisällytetään konkreettisesti eri ammattiryhmien työtehtäviin.

Osana opiskeluhoollon arviointia ohjausryhmä kokoaa yhteen ja käsittelee oppilaitostarkastusten tulokset. Saadun tiedon pohjalta se suunnittelee, kehittää ja ohjaa opiskeluhooltotyötä oppilaitoksissa. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman opiskeluhooltoä koskevan osuuden yhtenä sisältönä on tarkastusten toteutuminen, yhteenveto tuloksista ja suunnitellut jatkotoimet.

Oppilaitoskohtainen opiskeluhooltoryhmä vastaa oppilaitoksen yhteisöllisestä opiskeluhoollosta eli toimintakulttuurista ja toimista, joilla edistetään muun muassa hyvinvointia, esteettömyyttä sekä ympäristön terveellisyyttä ja turvallisuutta oppilaitoksessa (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 4§). Opiskeluhooltoryhmällä on siten tärkeä rooli oppilaitoksen tarkastuksen toteuttamisessa (ks. luku 2.2). Oppilaitoksen opiskeluhooltosuunnitelmaan kirjataan suunnitelma oppilaitoksen tarkastuksista, aikatauluista ja yhteistyöstä. Opiskeluhooltoryhmä huolehtii tarkastuksen käytännön järjestelyistä oppilaitoksessa ja vastaa tarkastukseen liittyvästä tiedottamisesta oppilaille, opiskelijoille, huoltajille ja henkilöstölle. Ryhmä koordinoi ennen tarkastusta toteutettavat tiedonkeruut ja muut yhteisön hyvinvointiin liittyvät selvitykset oppilaitoksessa sekä kokoaa saadut tiedot yhteen. Tarkastusta varten se kokoaa yhteen myös tarkastusvälillä kertyneet tiedot, esimerkiksi Kouluterveyskyselyistä (ks. luku 2.2.1). Ryhmän monialaisuus (esim. rehtori, opettajat, kuraattori, psykologi, terveydenhoitaja, lääkäri, oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien edustus) varmistaa parhaan asiantuntemuksen yhteisön hyvinvoinnin arvioimiseen. Opiskeluhooltoryhmä täyttää tarkastuslomakkeen soveltuvin osin ennen tarkastustilaisuuden palaveria ja tilakierrosta. Oppilaitoksen taustatietojen ja yhteisön hyvinvointia kuvaavien tietojen esittäminen sujuvoittaa tarkastuspalaverien kulkua.

KUVIO 3. Monialaisen tarkastustoiminnan käynnistämisen ja toteutuksen eteneminen vaiheittain.

Oppilaitoksen tarkastuksen havainnot ohjaavat sekä yhteisöllisen että yksilökohtaisen opiskeluhoolto-työn kehittämistä. Tarkastuksessa ja seurannassa kertyvä tieto tarvitaan opiskeluhoolto-työn arviointiin ja jatkosuunnitteluun oppilaitoksessa.

2.1.2 Korkeakoulut ja muut oppilaitokset

KRISTINA KUNTTU

Korkeakouluissa opiskeluympäristön ja yhteisön tarkastustoiminnan järjestämisestä sovitaan oppilaitoksen johdon, opiskeluterveydenhuollosta vastaavan viranomaisen tai johtajan ja kunnan terveysuojeluviranomaisten kesken. Näin toimitaan myös muissa oppilaitoksissa, joihin oppilas- ja opiskelijahuoltolakia ei sovelleta. Oppilaitoksen johto määrittää oppilaitoksen vastuutahot ja tiedottaa toiminnasta oppilaitoksen sisällä. Työnjaosta, käytänteistä ja vastuista sopiminen edellyttää yhteistä tapaamista, johon osallistuvat opiskeluterveydenhuollosta vastaava lääkäri ja hoitaja, opetuksesta vastaava rehtori ja opintohallintopäällikkö (tai vastaavat) sekä ylioppilas- tai opiskelijakunnan edustaja. Neuvottelussa oppilaitosta informoidaan tarkastustoiminnan lakisääteisydestä, eri tahojen velvoitteista sekä esitellään tarkastuksessa käytettävä lomake.

Tarkastuksille sovitaan oppilaitoksen vastuutaho, joka voi olla esimerkiksi korkeakoulun viralliseen organisaatioon kuuluva opiskelijoiden hyvinvoinnista vastaava työryhmä. Ryhmästä nimetään tarkastusten yhdyshenkilö, jonka tehtävänä on hankkia tarkastusta varten tarvittavat tausta-asiakirjat ja informoida tarkastuksesta tilahallintoa, sisäilmatyöryhmää, työterveyshuoltoa ynnä muita tarvittavia tahoja. Yhteisessä tapaamisessa on hyvä selvittää, minkälaisia tarkastuksessa tarpeellisia tausta-asiakirjoja oppilaitoksella on olemassa. Korkeakoulun tai muun oppilaitoksen hyvinvointisuunnitelmat, toimintaohjeet ja muut tausta-asiakirjat käydään läpi ja sovitaan miltä osin ja miten asiakirjat toimitetaan yhteistyökumppaneille.

On tehtävä suunnitelma myös siitä,

- millaisissa osakokonaisuuksissa iso oppilaitos tarkastetaan
- ketkä laativat yksityiskohtaisen aikataulun
- ketkä toimivat eri yksiköiden vastuu- ja yhdyshenkilöinä oppilaitoksen puolella ja
- miten asiasta tiedotetaan oppilaitoksessa.

Opiskelijoiden osallisuuden varmistamiseksi tarkastuksessa sovitaan siitä, ketkä toimivat opiskelijaedustajina (esim. ylioppilas- tai opiskelijakunnan tai ainejärjestön edustajat) ja kuka kutsuu heidät mukaan. Myös tarkastuksen kulku on hyvä käydä yhdessä läpi.

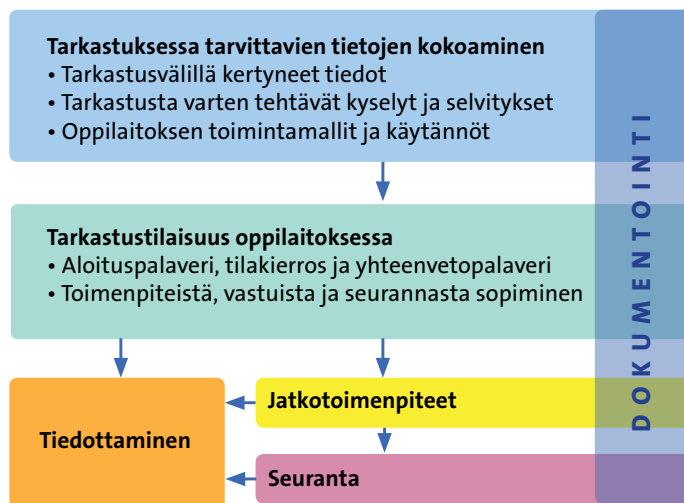
Oppilaitoksen edustajia informoidaan siitä, kuka on opiskeluterveydenhuollon puolella toiminnan vastuuhenkilö ja ketkä terveydenhoitajat toimivat eri yksiköiden yhdyshenkilöinä. Lisäksi annetaan tietoa siitä, mitä opiskeluterveyden-

huollon taustatietoja tarkastuksissa käytetään. Opiskeluterveydenhuollon sisällä voidaan sopia tiimeistä, jotka vastaavat oppilaitoksen eri yksikköjen tarkastuksista. Tiimiin voi kuulua terveydenhoitaja yhdyshenkilönä ja lääkäri sekä tarpeen mukaan fysioterapeutti ja psykologi. Opiskeluterveydenhuollosta tulevat taustatiedot pohditaan valmiiksi ja sovitaan niiden toimittamisesta yhteistyötahoille. YTHS on laatinut tehtävienjaon opiskeluterveydenhuollon toimijoille sekä tarkastustoiminnasta kertovan kirjeen yliopistoille (liitteet 9 ja 10). Näitä voidaan hyödyntää esimerkkeinä sovittaessa oppilaitostarkastuksiin liittyviä paikallisia työnjakoja ja toimintamalleja.

2.2 Tarkastusten toteuttaminen

Oppilaitosympäristön terveellisyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin tarkastuksen kokonaisuus (kuvio 4) koostuu osista, jotka on kuvattu omis- sa alaluvuissaan:

- taustatiedon kokoaminen
- tarkastustilaisuus
- dokumentointi
- tuloksista tiedottaminen
- jatkotoimenpiteet ja seuranta.

KUVIO 4. Oppilaitosympäristön terveellisyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin tarkastuksen kokonaisuus.

2.2.1 Taustatiedon kokoaminen

Tarkastuksessa tarvitaan taustatietoa oppilaitosympäristön terveellisyydestä ja turvallisuudesta sekä yhteisön hyvinvoinnista. Taustatieto voidaan jakaa kolmeen erityyppiseen tietoon:

- tarkastusvälillä kertynyt tieto
- tarkastusta varten tehtävät kyselyt ja selvitykset
- oppilaitoksen toimintamallit ja käytännöt.

Taustatietoa kerätään monista eri lähteistä (kuvio 5). Kukin viranomais- ja toimijataho tuo tarkastukseen yhteenvedon kolmen vuoden tarkastusvälillä kertyneistä tiedoista. Tarkastusta varten on tarpeen tehdä myös erillisiä tiedonkeruita ja selvityksiä ja erityisen tärkeää on koota oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien näkemyksiä oppilaitosympäristöstä ja yhteisöstä. Kirjallisista suunnitelmista ja toimintamalleista saadaan tietoa oppilaitoksen työtavoista ja toimintakulttuurista.

KUVIO 5. Ympäristön terveellisyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin tietolähteet oppilaitoksissa.

Tarkastusvälillä kertyneen tiedon kokoaminen

Tarkastukseen osallistuville tahoille kertyy kolmen vuoden tarkastusvälillä tietoa, jota tarvitaan oppilaitosympäristön ja -yhteisön arvioinnissa. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon laajoista terveystarkastuksista (luokilla 1, 5 ja 8) laadittavat luokka- ja koulukohtaiset yhteenvedot ja YTHS:n ensimmäisen vuoden opiskelijoiden sähköisen terveystarkastuksen yhteenvedot antavat tietoa oppilaitoksen oppilaiden ja opiskelijoiden terveys- ja hyvinvointitilanteesta. *Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon* vastaanotoilla ja tarkastuksissa terveydenhoitajalle ja lääkärille kertynyt tieto oppilaiden ja opiskelijoiden terveystottumuksista ja oireilusta auttaa tunnistamaan sekä ympäristön että yhteisön vahvuuksia ja epäkohtia. Oppilaitoksen *kuraattorille ja psykologille* kertyy asiakastyössä tietoa oppilaiden, opiskelijoiden ja yhteisön hyvinvoinnista. Myös oppilaitoksen *opetushenkilöstöllä ja muilla oppilaitoksessa työskentelevillä* on tietoa ja havaintoja sekä ympäristön että yhteisön tilanteesta. Kiusaamisesta ja sen ehkäisemisestä saadaan tietoa esimerkiksi *terveystarkastuksista* ja *Kiva-koulu* menetelmään liittyvästä seurannasta. *Poissaolotiedot* sekä *tietoja tapaturma- ja vaaratilanteista* löytyy oppilaitoksen tilastoista ja muista seurantatiedoista.

Koulu- ja opiskeluterveyskysely toteutetaan joka toinen vuosi peruskoulun 8. ja 9. luokalla sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuosikursilla (THL/Koulu- ja opiskeluterveyskysely). Tulokset on mahdollista saada oppilaitoskohtaisesti ja ne antavat oppilaiden ja opiskelijoiden näkökulmasta tietoa oppilaitosympäristön olosuhteista, osallisuudesta, vaikuttamismahdollisuuksista, tuen ja palvelujen saannista, opintojen kuormittavuudesta, kiusaamisesta ja häirinnästä sekä terveystottumuksista ja oireilusta. Lisäksi joka toinen vuosi peruskouluissa, lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa toteutettavat terveydenedistämisaktiivisuuden tiedonkeruut antavat oppilaitoskohtaista vertailutietoa terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä (ks. lisää TEAviisari). Yleisempää taustatietoa antavat opiskelijajärjestöjen keräämät hyvinvointitiedot, kuten *Amisbarometri*. Korkeakouluopiskelijoiden hyvinvoinnista ja terveydestä antaa tietoa *Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus*. Lisäksi monissa korkeakouluissa ylioppilas- ja opiskelijakunnat sekä ainejärjestöt tekevät erilaisia selvityksiä, joita voidaan hyödyntää oppilaitoksen tarkastuksessa. Samoin hyödynnetään eri tutkimuslaitosten ja muiden tahojen tarkastuksen teemoihin soveltuvaa tietoa.

Oppilaitoksen lisäksi myös muille tarkastukseen osallistuville tahoille kertyy tarkastusvälillä taustatietoa. *Kiinteistön omistajalla ja huollosta vastaavalla taholla* on tieto edellisen tarkastuksen jälkeen tehdyistä kuntokartoituksista sekä suoritetuista ja suunnitelluista korjaus- ja huoltotoimenpiteistä. *Terveysturvallisuusviranomaisella* on tieto ilmoitetuista kiinteistöihin liittyvistä havainnoista, selvityksistä ja sovitusta toimenpiteistä. Osassa oppilaitoksia voi olla käytettävissä sisäilma-

työryhmän muistioita ja oppilailta, opiskelijoilta tai henkilöstöltä kerättyjä kyselytietoja sisäilmaan liittyvästä oireilusta. *Työterveyshuollon* työpaikkaselvityksissä sekä *työsuojelun* työturvallisuuteen liittyvissä selvityksissä kertynyt yleinen tieto on tärkeä hyödyntää tarkastuksessa. Myös *palotarkastustiedot* tulee huomioida. Korkeakouluissa voidaan lisäksi hyödyntää *vakuutusyhtiöiden riskikartoituksia*.

Tarkastusta varten tehtävät kyselyt ja selvitykset

Tarkastusta varten tarvitaan myös juuri ajankohtaista tietoa oppilaitosympäristön terveellisyyden, turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin tilasta. Tämä edellyttää tarvittavien selvitysten ja tiedonkeruiden toteuttamista ennen tarkastustilaisuutta. Edellisen tarkastuksen tulokset, tarkastusvälillä esiin tulleet seikat sekä aiemmin tehtyjen selvitysten tulokset ohjaavat tarkastusta varten tehtävien kyselyjen ja selvitysten tarvetta sekä sisältöä. Eri tahojen säännöllisesti toteuttamat selvitykset ja tiedonkeruut (esim. kiusaamiskysely) voi olla tarkoituksenmukaista aikatauluttaa siten, että tarkastustilanteessa on käytettävissä mahdollisimman tuore tilannetieto. *Oppilaitoksen opiskeluhuoltoryhmä* ja *korkeakouluissa opiskelijan hyvinvointityöryhmä* koordinoivat ennen tarkastusta tarvittavat oppilaille, opiskelijoille, huoltajille ja henkilöstölle suunnatut tiedonkeruut oppilaitoksessa. Tarkastustilaisuudessa voi tulla esiin tarve tehdä lisäselvityksiä tai mittauksia. Näiden toteuttamisesta ja vastuutahosta sovitaan tarkastustilaisuuden yhteenvetopalaverissa (ks. 2.2).

Oppilailta, opiskelijoilta ja huoltajilta kerätään näkemyksiä ja kokemuksia oppilaitosympäristön terveellisyydestä ja turvallisuudesta sekä yhteisön hyvinvoinnista. Heiltä saatu tieto on arvokasta ja välttämätöntä kokonaisarvion tekemisessä. Tiedonkeruun suunnittelussa, toteuttamisessa ja saadun tiedon jäsentämisessä opiskeluhuoltoryhmä tai opiskelijan hyvinvointityöryhmä tekee yhteistyötä oppilaskuntien, vanhempainyhdistysten tai -toimikuntien, ylioppilaskuntien tai ainejärjestöjen kanssa. On kuitenkin tärkeää, että kaikille, ei vain näissä edustuksellisissa ryhmissä toimiville oppilaille, opiskelijoille ja huoltajille tarjotaan mahdollisuus antaa näkemyksiään ennen tarkastusta. Näin saadaan kattavasti esille erilaiset epäkohdat, tarpeet, riskit ja vaaranpaikat oppilaitosympäristössä ja -yhteisössä. Tietoa kerätään oppilaiden ja opiskelijoiden ikätasoon sopivalla tavalla keskustellen, kirjallisesti, sähköisesti tai esimerkiksi piirtäen. Peruskoulun oppilaita voidaan pyytää vastaamaan esitettyihin kysymyksiin kirjallisesti tai teemoista voidaan keskustella oppitunneilla luokassa opettajan tehdessä muistiinpanoja tarkastusta varten (liite 6). Huoltajilta voidaan pyytää mielipiteitä, havaintoja, puutteiden tai epäkohtien nimeämistä ja muita kommentteja ai-

healueista (liite 7). Huoltajien näkemysten kokoamisessa voidaan käyttää apuna oppilaitoksen oppilashallinto-ohjelmien viestintävälineitä (esim. Wilma, Helmi). Oppilaitoksen *henkilöstölle* tulee myös tarjota mahdollisuus kertoa näkemyksiään ja kokemuksiaan vastaavista teemoista.

Apuna voidaan käyttää myös sopivia valmiita kyselyjä. *Koulun hyvinvointiprofili* on sähköisesti täytettävä ilmainen kysely, joka tuottaa hyvinvointiarvion koko koulun ja yksittäisen luokan tilanteesta (Konu 2002). Kiusaamisesta, työskentelyilmapiiristä, osallisuudesta tai muista oppilaitoksessa ajankohtaisista teemoista voidaan tehdä omia erillisiä *kohdennettuja kyselyjä*.

Terveydensuojelun toimesta voidaan ennen tarkastusta tehdä *mittauksia*, jotka tiedetään jo etukäteen oppilaitosympäristössä tarpeellisiksi. Tällaisia voivat olla esimerkiksi ilmanvaihtoon tai meluun liittyvät mittaukset. Samoin tarvittaessa voidaan tarkastusta varten tehdä *käyttäjäkyselyjä*, kuten esimerkiksi sisäilmaan liittyviä oirekyselyjä. Oppilailla, opiskelijoilla ja henkilöstöllä epäiltyjen sisäilmaan liittyvien oireiden selvittelyä ei kuitenkaan tule siirtää seuraavaan oppilaitoksen tarkastukseen, vaan niiden selvittely on aloitettava välittömästi yhdessä sisäilmatyöryhmän kanssa.

Myös muiden tarkastukseen osallistuvien viranomaistahojen, kuten *työsuojelun* ja *työterveyshuollon*, on hyvä pohtia etukäteen tehtävien selvitysten ja tiedonkeruiden tarvetta. *Yhteistyökumppaneiden* kuten liikunta- ja nuorisotoimen tuottama taustatieto tulee hyödyntää. Silloin, kun oppilaitos on iltaisin, viikonloppuisin tai loma-aikoina muiden tahojen, kuten liikuntaseurojen ja yhdistysten käytössä, on tärkeä kysyä heidän näkemyksiään kiinteistöön liittyvistä terveellisyys- ja turvallisuusnäkökohdista.

Oppilaitoksen toimintamallit ja käytännöt

Oppilaitoksen kirjatut toimintamallit, suunnitelmat ja ohjeet kertovat yhteisön toimintakulttuurista sekä työtavoista hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämisessä ja ylläpitämisessä sekä riskeihin ja huoliin puuttumisessa. Näiden asiakirjojen tarkastelu sisältyy oppilaitoksen tarkastukseen. Oppilaitoksissa voi lakisääteisten suunnitelmien lisäksi (liite 8) olla suositusten mukaan tai omaan tarpeeseen tehtyjä suunnitelmia, toimintamalleja ja muita kirjallisia käytänteitä. Yhdessä sovitut kirjalliset käytänteet helpottavat henkilöstön työtä ja varmistavat tasa-arvoisen palvelujen, tuen ja avun saannin oppilaille ja opiskelijoille.

Tarkastelutasoksi ei riitä pelkkä suunnitelmien olemassa olo, vaikka lakisääteisten suunnitelmien löytyminen tuleekin varmistaa. Tarkastelussa huomioidaan suunnitelmien, toimintamallien ja kirjallisten käytäntöjen

- sisältö
- ajantasaisuus eli laadinnan ja päivitysten ajankohdat
- helppo löydettävyys ja saatavuus
- tuttuus eli tiedottaminen suunnitelmien sisällöistä kaikille tarvittaville tahoille, myös oppilaille, opiskelijoille ja huoltajille
- suunnitelmien ja toimintamallien mukaisen toiminnan toteutuminen oppilaitoksen arjessa.

Suunnitelmia laadittaessa, arvioitaessa ja päivitettäessä on varmistettava, että *valmistelu tapahtuu riittävän monialaisesti* ja soveltuvilta osiltaan *yhteistyössä oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien sekä henkilöstön kanssa*. Tämä lisää suunnitelmien tuntemista ja sitouttaa niiden mukaiseen toimintaan.

Lakisääteisesti edellytetyissä suunnitelmissa on vaihtelua koulutusasteittain ja -muodoittain. Lisäksi suunnitelmien, erityisesti ei-lakisääteisten suunnitelmien, nimet ja sisällöt voivat vaihdella koulutusasteittain ja oppilaitoksittain. Kattava luettelo oppilaitosten lakisääteisistä asiakirjoista ja niiden säädösperustasta on oppaan liitteessä (liite 8).

Tarkastuksen sisältöihin liittyvät muun muassa seuraavat oppilaitoksissa laadittavat suunnitelmat:

Lakisääteiset:

- oppilaitoskohtainen opiskeluhuoltosuunnitelma
 - suunnitelma kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi ja puuttumiseksi
 - toimintasuunnitelma äkillisissä kriiseissä, uhka- ja vaaratilanteissa
- järjestyssäännöt
- yhdenvertaisuussuunnitelma
- tasa-arvosuunnitelma
- päihdeohjelma työntekijöille
- suunnitelma kurinpitokeinojen käyttämisestä ja niihin liittyvistä menettelytavoista
- pelastussuunnitelma
- työsuojelun toimintaohjelma

Muut:

- suunnitelma oppilaiden ja opiskelijoiden päihteiden käytön ehkäisemiseksi ja puuttumiseksi
- turvallisuussuunnitelma
- savuttomuusohjelma
- suunnitelma poissaolojen ehkäisemiseksi ja seuraamiseksi
- suunnitelma liikuntapalvelujen tarjoamisesta / liikuntamahdollisuuksien tukemisesta
- ohjeistus koulu- tai opiskelutapaturmatilanteiden ehkäisystä, seurannasta ja hoidosta
- kirjalliset käytännöt terveellisen ruokailun edistämiseksi
- toimintaohje toimintaesteisten opiskelijoiden tai erilaisten oppijoiden erityisjärjestelyistä

2.2.2 Tarkastustilaisuus

Oppilaitoksen tarkastustilaisuus muodostuu seuraavista osista:

- aloituspalaveri, jossa taustatietoja tarkastellaan monialaisesti
- tilakierros
- yhteenvetopalaveri, sisältäen jatkotoimista ja vastuista sopimisen.

Tarkastuksen kokonaisuuteen voi osallistua sekä toimittamalla tietoja että osallistumalla tarkastustilaisuuden palavereihin ja tilakierrokseen.

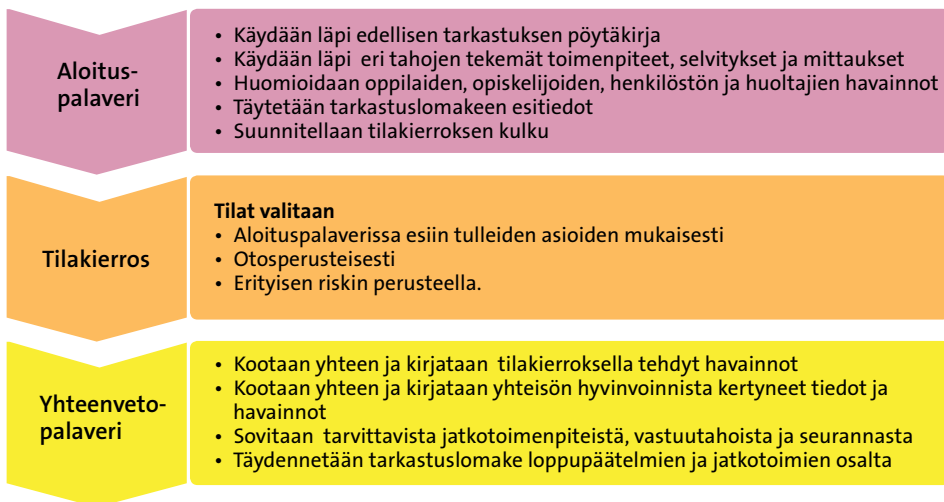
Tarkastustilaisuudessa tulisi olla mukana

- oppilaitoksen vastuuhenkilö (rehtori, oppilaitoksen johtaja tms.), terveys- ja turvallisuusviranomaisen edustaja, koulu- ja opiskeluterveydenhuollon edustaja sekä kiinteistön ylläpidosta vastaavan tahon edustaja (kiinteistön omistaja ja/tai huollosta vastaavan taho)
- lisäksi oppilaiden ja opiskelijoiden, henkilöstön sekä huoltajien, työterveys- ja työsuojelun edustajien osallistuminen on tärkeää.

Tarkastustilaisuuden kulku suunnitellaan etukäteen paikalliset tarpeet huomioiden. Kaikilla osallistujatahoilla tulee olla selkeä käsitys omasta roolistaan tarkastuksessa. Kentän kokemuksen mukaan tilaisuuteen tarvitaan aikaa 3–5 tuntia tarkastettavan kohteen koon ja etukäteistietojen mukaisesti. Tarkastustilaisuus voidaan tarvittaessa aikatauluttaa asiakokonaisuuksien mukaan ja siten saada näkemyksiä niiltäkin toimijoilta, joiden ei ole mahdollista tai tarpeellista olla läsnä koko tilaisuuden ajan. Tarkastuksen aloitus- ja yhteenvetopalaverissa tarvitaan

puheenjohtaja ja sihteeri, jotka voidaan sopia etukäteen tiettyjen tahojen tehtäväksi paikallisesta tarkastusmallista sovittaessa. *Puheenjohtaja* huolehtii tarkastustilaisuuden kulusta ja eri tahojen näkemysten esiintulosta ja huomioimisesta. *Sihteeri* huolehtii tarkastuslomakkeen täyttämisestä esiin tuotujen tietojen ja tehtyjen havaintojen sekä sovittujen työnjakojen ja vastuiden mukaisesti.

Tarkastustilaisuus toteutetaan kiinteistön tavanomaista käyttöä vastaavassa tilanteessa eli oppilaitoksen lukuvuoden aikana. Tarkastustilaisuuden toteuttamiseen ja tilakierroksen suunnitteluun tarvitaan edellä kuvattua taustatietoa sekä ympäristöstä että yhteisöstä. Koottu esitieto on hyvä jakaa kaikille osallistujatahoille etukäteen paikallisesti sovitun käytännön mukaisesti.

KUVIO 6. Tarkastustilaisuuden rakenne ja sen osien sisältö

Aloituspalaveri

Oppilaitoksen tarkastustilaisuus alkaa yhteisellä aloituspalaverilla (kuvio 6). Työskentely aloitetaan käymällä läpi edellisen tarkastuksen muistio. Todetaan siinä sovittujen jatkotoimenpiteiden eteneminen sekä tehty seuranta. Muut edellisen tarkastuksen jälkeen kiinteistössä tehdyt korjaus- ja huoltotoimenpiteet sekä ympäristön terveellisyyteen ja turvallisuuteen liittyvät mittaukset, selvitykset ja seurannat käydään läpi. Lisäksi huomioidaan turvallisuuden edistämiseksi ja tapaturmien ehkäisemiseksi tehdyt toimet. Yhteisön hyvinvoinnin osalta käydään vastaavasti läpi tarkastusvälillä tehdyt toimenpiteet ja selvitykset. Lisäksi tarkas-

tellaan oppilaitoksen kirjallisia toimintamalleja ja suunnitelmia sekä todetaan opiskeluhuollon kehittämiseen ja opiskeluhoitopalvelujen saatavuuteen liittyvät muutokset. Tehtyihin toimenpiteisiin ja selvityksiin liittyvät asiakirjat voivat olla etukäteen tarkastukseen osallistuvien saatavilla perehtymistä varten.

Palaverissa käydään läpi eri tahojen huomioidut ja havainnot ympäristön terveellisyydestä ja turvallisuudesta sekä yhteisön hyvinvoinnista. Tässä tarkoituksessa käydään läpi myös etukäteen kerätyt oppilaiden, opiskelijoiden, huoltajien ja henkilöstön näkemykset sekä opiskeluhoitopalvelujen (koulu- ja opiskeluterveydenhuolto, kuraattori- ja psykologipalvelut) esiin tuomat asiat.

Aloituspalaverissa kirjataan tarkastuslomakkeeseen oppilaitoksen esitiedot ja muut palaverissa esiin nousevat asiat ympäristön ja yhteisön tilanteesta. Työkentelyä sujuvoittaa lomakkeen esitietojen ja yhteisön hyvinvointitiedon alustava kokoaminen lomakkeelle jo edeltävästi *oppilaitoksen opiskeluhoitoryhmässä* tai korkeakouluissa *opiskelijan hyvinvointityöryhmässä*.

Tilakierros

Tarkastustilanne sisältää kierroksen oppilaitoksen tiloissa. Kierroksella läpikäytävät tilat valitaan

- aloituspalaverissa esiin tulleiden seikkojen,
- otokseen perustuvan valinnan ja
- erityisen riskin perusteella.

On tarpeellista käydä niissä tiloissa, joissa todettiin puutteita edellisessä tarkastuksessa ja joiden kohdalla sovittiin jatkotoimenpiteistä. Erityisesti on tarkastettava tilat, joista on herännyt huolta. Näitä ovat esimerkiksi tapaturmien sattumispaikat, oppilaiden, opiskelijoiden, huoltajien ja henkilöstön esiintuomien epäkohtien tai riskien paikat sekä tilat, joista on raja-arvot ylittäviä tai huolta herättäviä fysikaalisten tai biologisten tekijöiden mittaustuloksia. Kierroksella ei ole tarkoituksenmukaista käydä kaikissa oppilaitoksen tiloissa. Otosperustaisesti voidaan käydä missä tahansa tiloissa ja erityisesti tulee huomioida tilat, joissa käsitellään kemikaaleja tai on suuri tapaturmariski. Oppilaitoksen erikoistilojen, esimerkiksi työsalien, tarkastukseen on hyvä osallistua kyseistä tilaa käyttäviä oppilaita, opiskelijoita ja opettajia. Tällä varmistetaan se, että saadaan riittävästi tietoa eri työvaiheista ja niiden mahdollisista terveyttä ja turvallisuutta vaarantavista tekijöistä.

Yhteenvetopalaveri

Yhteenvetopalaverissa keskustellaan tilakierroksella tehdyistä havainnoista ja ne kirjataan tarkastuslomakkeeseen (kuvio 6). Tarkastustilanne päättyy siihen osallistuneiden tahojen yhteiseen keskusteluun esitietojen ja havaintojen pohjalta tehtävistä johtopäätöksistä. Samalla sovitaan tarvittavista jatkotoimista ja määritellään niistä vastaavat tahot. Tarvittaessa sovitaan myös seurannasta, sen ajankohdasta ja vastuutahosta. Yhteenvetopalaverissa täydennetään tarkastuslomaketta soveltuvin osin ja lopuksi täytetään lomakkeen kohta *johtopäätökset ja jatkotoimenpiteet*.

2.2.3 Jatkotoimenpiteet ja seuranta

Kukin viranomais- tai toimijataho huolehtii sille kuuluvista ja sen vastuulle sovitusta jatkotoimenpiteistä joko itse tai viemällä asian eteenpäin toimenpiteet suorittavalle taholle. Mikäli toimija ei itse huolehdi jatkotoimista, tulee sen seurata, että jatkotoimet etenevät tai toteutuvat sovitulla tavalla.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto on veloitettu seuraamaan tarkastuksessa sovittujen jatkotoimien toteutumista vuosittain. Se ei kuitenkaan ole vastuussa tekemättömistä jatkotoimenpiteistä, jotka on sovittu muiden toimijoiden tehtäväksi. Koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon säädettyä seurantaa voidaan toteuttaa osallistumalla oppilaitoksen opiskeluhuoltoryhmässä tehtyyn vuosittaiseen jatkotoimien etenemisen seurantaan.

Terveysuojeluviranomaiset seuraavat itse osana terveysvalvontaa tarkastuksen perusteella annettujen kiinteistöön liittyvien korjaus- ja toimenpidevelvoitteiden toteuttamista. *Työsuojelu ja työterveyshuolto* huolehtivat toimenkuvansa kuuluvista jatkotoimista ja seurannasta. *Kunta* työnantajana ja *rehtori* esimiehenä vastaavat työoloista ja työn turvallisuudesta sekä niihin liittyvistä jatkotoimista. Rehtori vastaa myös oppilaiden ja opiskelijoiden turvallisuudesta ja siihen liittyvistä jatkotoimista ja niiden seurannasta. Eri toimijoiden roolit ja vastuut on kuvattu luvussa 4. Tarkastuskierroksella havaittujen puutteiden korjaaminen ja vaaranpaikkojen poistaminen on tehtävä suunnitelmallisesti. Pienempien puutteiden korjaukset voi koulu tai oppilaitos hoitaa omatoimisesti kiinteistöhuollon asiantuntijoiden avulla. Toiminnasta vastaava rehtori raportoi puutteista koulutuksen järjestäjälle, joka huolehtii suuremmista korjauksista.

Oppilaitoksen opiskeluhuoltoryhmä vastaa yhteisöllisen opiskeluhuollon toteuttamisesta, seurannasta ja kehittämisestä. Tähän työhön sisältyvät ympäristön terveellisyydestä ja turvallisuudesta huolehtiminen sekä niiden edistäminen. Tehtävän hoitaminen edellyttää tarkastuksessa sovittujen jatkotoimenpiteiden kokonaisuuden seurantaan oppilaitoksen opiskeluhuoltoryhmässä. Tarkastuksen jatkotoimien

osalta oppilaitoksen opiskeluhoitoyhmittän tai opiskelijan hyvinvointityöryhmittän vastuulle kuuluvat erityisesti oppilaitosyhteisön hyvinvointiin liittyvät jatkotoimet, tarvittaessa yhteistyössä työterveyshuollon ja työsuojelun kanssa. Tarvittaessa yhteistyötä tehdään myös muiden oppilaitoksen ulkopuolisten tahojen kanssa.

2.2.4 Dokumentointi

Tarkastuksessa käytettäväksi kehitetyt sähköiset lomakkeet (liitteet 3 ja 5) toimivat tarkastuksen yhteenvetona. Esi- ja perusopetuksen sekä toisen asteen koulutuksen lomakkeet ovat saatavilla THL:n Lapset, nuoret ja perheet -verkkosivujen kohdasta Työn tueksi/lomakkeet, **lomakkeet koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon** (THL 2015a). Korkeakoulujen ja muiden oppilaitosten käyttöön tarkoitettu lomake on saatavilla YTHS:n verkkosivujen kohdasta Terveystieto ja tutkimus/Yhteisöterveys/Opiskeluympäristö, **opiskeluympäristön terveellisyys ja turvallisuus** (YTHS 2015). Lomakkeet kokoavat yhteen kaikki oppilaitosta koskevat tiedot eri tahoilta ja toimijoilta. Tarkastustilanteen jälkeen voidaan yhteenvetolomaketta kierrättää ja täsmentää tarvittaessa. Lopuksi täytetty lomake tallennetaan (esim. skannattuna tai lukittuna pdf-versiona) ja koulu- tai opiskeluterveydenhuolto huolehtii sen arkistoinnista. Lopullinen versio toimitetaan myös kaikille tarkastustilanteeseen osallistuneille ja tietoja toimittaneille yhteistyötahoille.

Tarkastukseen osallistuvien tahojen voi olla tarpeen oman toimialansa puitteissa laatia tarkastuksesta omia yksityiskohtaisempia asiakirjoja yhteenvetolomakkeen lisäksi. Joskus lopullisen arvion tueksi tarvitaan myös jatkoselvittelyjä, kuten terveydensuojeluviranomaisen edellyttämät mittaus- ja laboratoriotutkimukset. *Kukin taho huolehtii tehtäviinsä sisältyvien toimien riittävästä dokumentaatiosta omiin asiakirjoihinsa.* Yhteenvetolomakkeeseen kirjataan yleisluontoinen maininta tehdyistä selvityksistä ja niiden tuloksista sekä sovitusta jatkotoimista. Vastuutahoksi nimetyn viranomaisen asiakirjoista on mahdollista tarvittaessa löytää yksityiskohtaisempi tieto.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon toimijat tallentavat yhteenvetolomakkeen arkistoihinsa. Lisäksi he kirjaavat asiakirjoihinsa osallistumisen oppilaitoksen tarkastukseen ja vastuulleen tulleet tehtävät. Kun käytössä on sähköinen potilastietojärjestelmä, joka mahdollistaa myös yhteisöllisen työn kirjaamisen, käytetään oppilaitoksen tarkastustilanteesta AvoHILMO spat-koodia 1332 (Möläri & Saukkonen 2014).

Myös tarkastuksen jälkeinen *seuranta kirjataan asiakirjoihin.* Esi- ja peruskouluihin sekä lukioihin ja ammatillisiin oppilaitoksiin on laadittu erillinen seurantalomake (liite 4) ja korkeakouluissa seurannan kirjaamiseen käytetään YTHS:n tarkastuslomakkeen seuranta-osiota (liite 5). Seurantadokumentit tal-

lennetaan ja arkistoidaan kuten tarkastuksen yhteenvetolomake. Toteutettu seurantatehtävä kirjataan myös oppilaitoksen opiskeluhoitoryhmän tai opiskelijan hyvinvointityöryhmän kokousmuistioon sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon asiakirjoihin. Mikäli seurannassa todetaan, että jatkotoimet eivät ole edenneet sovitusti, otetaan yhteyttä siihen toimijaan, jonka tehtäväksi toimet sovittiin. Seurantatietoihin kirjataan yhteydenotto, siihen osallistuneiden viranomaisten nimet ja virka-asetat sekä yhteydenoton sisältö ja sen pohjalta sovitut jatkotoimet vastuutahoineen.

2.2.5 Tiedottaminen

Opiskeluhoitoryhmä tai opiskelijan hyvinvointityöryhmä, jossa on mukana myös oppilaiden, opiskelijoiden sekä perusopetuksessa huoltajien edustajat, käsittelee tarkastuksen tulokset ja suunnittelee, miten niistä ja mahdollisista jatkotoimista yhteisesti tiedotetaan oppilaitoksessa. Tarkastukseen osallistuvat viranomais- ja toimijatahot huolehtivat tiedottamisesta omissa organisaatioissaan. Myös jatkotoimien aikatauluista ja etenemisestä sekä tehdyistä seurannoista tiedotetaan.

Oppilaitoksen tarkastuksen tuloksista tiedotetaan

- oppilaille tai opiskelijoille
- huoltajille
- oppilaitoksen henkilöstölle
- opiskeluhoollon ohjausryhmälle
- oppilaitoksen johtokunnalle
- vanhempainyhdistykselle tai -toimikunnalle
- oppilas- tai opiskelijakunnalle
- yhteistyökumppaneille.

Tarkastukseen osallistuneet oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien edustajat voivat ottaa vastuuta tiedottamisesta omalle viiteryhмälleen. Yliopistoissa hyväksi tiedottamiskäytännöksi on todettu tulosten käsittely tiedekunnan kokouksessa, johon osallistuvat myös opiskeluterveydenhuollon ja opiskelijoiden edustajat. Viestinnässä voidaan käyttää kaikkia tarjolla olevia kanavia, kuten tiedotteita, verkkosivuja, oppilashallinto-ohjelmien viestintävälineitä, oppitunteja, vanhempainiltoja.

Avoin ja hyvä tapa toimia on laatia julkinen oppilaitoksen pitkän aikavälin suunnitelma. Siihen voidaan koota tarkastuksen tulosten pohjalta asetetut kiinteistöön, yhteisön hyvinvointiin, turvallisuuden edistämiseen ja tapaturmien ehkäisyyn liittyvät kehittämistavoitteet. Suunnitelma voi olla nähtävillä esimerkiksi oppilaitoksen nettisivulla yhdessä tarkastuksen tuloksista laaditun lyhyen yhteenvedon kanssa.

JOENSUUN TARKASTUSKÄYTÄNTÖ (ks. liite 11)

Vuoden alussa kaikki tarkastukseen osallistuvien tahot kokoontuvat yhteispalaveriin, jossa aika- taulutetaan alkavan kalenterivuoden tarkastukset. Tarkastusten koordinaatiotahona toimii koulu- ja opiskeluterveydenhuolto.

Kaikilla toimijatahoilla on pääsy maakunnalliseen sähköiseen verkkoon, johon on laadittu oma kansio jokaiselle oppilaitokselle. Ennen tarkastusta kaikki toimijatahot vievät oman vastualueen- sa kyseistä oppilaitosta koskevat asiakirjat kansioon tarkastuksen taustatiedoiksi ja muiden osallistujien nähtäväksi. Vanhempien ja oppilaiden havaintoja ja näkemyksiä kerätään ennen tarkastusta ja myös ne viedään yhteiseen kansioon. Etukäteen toimitettavan materiaalin perusteella pystytään ennakolta tunnistamaan tarkastuksessa huomioitavia asioita.

Tarkastuksen aluksi käydään yhdessä läpi kansioon toimitettu materiaali. Kiinteistökierron jälkeen käytössä oleva tarkastuslomake täytetään yhdessä. Lomake tallennetaan samaan yhteiseen sähköiseen kansioon ja jokaisella tarkastukseen osallistuneella taholla on kahden viikon ajan mahdollisuus käydä tekemässä tarvittaessa korjauksia ja tarkennuksia lomakkeeseen. Tämän jälkeen lomake suljetaan ja tallennetaan. Vuosittain tehdään myös kooste kaikista oppilaitoksissa tehdyistä tarkastuksista.

Tarkastus on yksi terveysvalvonnan suunnitelmallisista tarkastuksista. Tarvittavat mittaukset ja muut tarkemmat selvitykset tehdään myöhemmin eri käynnillä. Kukin taho seuraa omaan toimenkuvaansa liittyvien asioiden korjaamista.

KUOPION TARKASTUSKÄYTÄNTÖ

Monialaisesti yhdessä toteutettuja oppilaitostarkastuksia on Kuopiossa tehty vuodesta 1996 lähtien. Osallistujatahot, vastuu ja työnjaot on sovittu ja tarkastuskokonaisuus on kuvattu prosessikaaviona. Koordinaatiovastuu on terveydensuojelussa, joka lähettää tiedon seuraavan vuoden tarkastuksista muille tarkastukseen osallistuville tahoille. Yhteistyössä tehty tarkastus nähdään hyödylliseksi tehokkuuden maksimoinniksi ja työ määrään minimoinniksi.

Tavallisesti kaikki toimijatahot ovat edustettuna tarkastuksessa. Vanhempainyhdistyksen ja oppilaskunnan edustus on mukana tarkastuksessa. Kaikilla osallistujilla on selkeä oma roolinsa tarkastuksessa.

Aloituspalaverissa käydään läpi edellinen tarkastuspöytäkirja sekä eri tahojen selvitykset ja havainnot. Ensimmäisellä kerralla lähdetään liikkeelle rakennuslupakuvista. Tarkastuskierron reitti määräytyy käydyn aloituskeskustelun perusteella. Loppupalaverissa keskustellaan havainnoista. Tarvittavat mittaukset tehdään myöhemmin tai jo etukäteen ennen tarkastusta, mikäli niiden tarve on ollut tiedossa.

Tarkastus dokumentoidaan kokonaisuudessaan terveydensuojeluviranomaisen tarkastuspöytäkirjaan, jonka mitaksi muodostuu 6–8 sivua. Asiakirjaan kirjataan tarkastuksen kokonaisuus eli siihen tulee terveysvalvontaan liittyvien asioiden lisäksi paljon muutakin sisältöä. Työterveyshuolto laatii tarvittaessa oman asiakirjansa. Tarkastuspöytäkirja jaetaan kaikille tarkastukseen kutsutuille tahoille. Tarkastukseen menee aikaa 3–4 tuntia ja muistion tekoon noin 1 tunti.

YTHS:N TARKASTUSKÄYTÄNTÖ YLIOPISTOISSA

Tarkastusten toteuttaminen alkaa sillä, että tarkastuksesta vastaava terveydenhoitaja pyytää tarkastettavaa yksikköä, esim. tiedekuntaa, koskevat esitietodokumentit yliopiston hyvinvointityöryhmään kuuluvalta yhdyshenkilöltä. Näihin kuuluvat mm. työterveyshuollon työpaikkaselvitysraportin yleiset osat, vakuutusyhtiön riskikartoitus, yliopiston palautekyselyn tulokset ja palotarkastusraportit. Sen jälkeen terveydenhoitaja kutsuu opiskeluympäristön arviointikokouksen koolle. Apuna toiminnan alkaessa voidaan käyttää toiminnasta kertovaa infokirjettä, jonka terveydenhuollon yksikkö on laatinut (liite 10).

Ensimmäiseen kokoukseen kutsutaan mukaan tarkastettavan yksikön vastuuhenkilö ja yhdyshenkilö, opiskeluterveydenhuollon tiimi (liite 9), opiskelijaedustajat ja terveystarkastaja. Kun tarkastus toteutetaan ensimmäisen kerran, tarvitaan yleensä useampia kokoontumisia, mutta toistettaessa selvittää vähemmällä. Ensimmäisellä tarkastuskerralla kokouksessa informoidaan tarkastuksen tarkoituksesta ja toteutuksesta ja esitellään opiskeluympäristölomake (liite 5). Opiskeluympäristön tarkastus aloitetaan sillä, että käydään läpi oppilaitoksen hyvinvointisuunnitelma ja selvitetään, mitä suunnitelmia ja käytäntöjä siihen sisältyy. Lisäksi kartoitetaan hyvinvointia tukevat toimintamallit sekä pohditaan, miten nämä käytännöt tunnetaan ja mistä ohjeistukset löytyvät. Näiden olemassaolon toteaminen ja sisällön arvioiminen on osa tarkastusta. Keskustellaan tarkastettavan yksikön ominaisuuksista lomakkeen kohtien mukaisesti.

Aloituspalaverissa jaetaan lomakkeen esitietojen täyttö kokouksen osanottajien kesken sekä sovietaan tarvittavista tilakierroksista ja ergonomiakartoituksista sekä mahdollisista muista lisäselvityksistä. Päätetään ketkä osallistuvat tilakierroksille. Opiskelijoiden käytössä olevien tilojen ergonomiakartoituksista vastaavat ensisijaisesti fysioterapeutit yhdessä yliopiston tilahallinnon kanssa.

Kukin toimija täyttää opiskeluympäristölomaketta tahollaan sovitun työnjaon mukaisesti. Tampereen teknillinen yliopisto ja YTHS ovat yhteistyönä kehittäneet sähköisellä pohjalla toimivan yhteisesti täytettävän wiki-lomakkeen, jota eri tahot voivat täyttää aina viimeisimpään versioon. Kun tarvittavat tiedot ovat koossa, kokoonnutaan yhdessä viimeistelemään lomake ja päättämään seuraavalle vuodelle asetetuista kehittämistavoitteista ja niiden vastuutahoista. Päätetään tulosten tiedottamisesta ja lopullisen täytetyn lomakkeen julkaisemisesta.

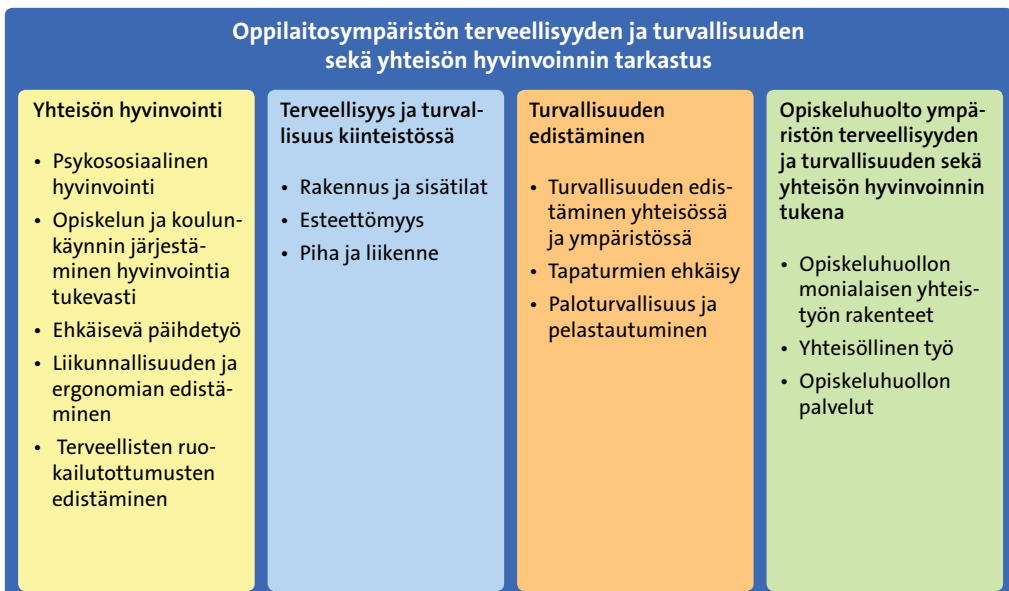
Vuoden kuluttua yliopiston, opiskelijoiden ja YTHS:n tiimi kokoontuu arvioimaan tavoitteiden toteutumista ja yhteisen keskustelun perusteella päätetään uusista kehittämiskohteista. Samoin tehdään kahden vuoden kuluttua.

3 Tarkastuksen sisällöt

Tarkastus sisältää sekä opiskeluyhteisön hyvinvoinnin että oppilaitosympäristön terveellisuuden ja turvallisuuden arvioimisen. Tässä luvussa kuvataan tarkastuksen sisältöä ja konkretisoidaan sitä luetteloilla asioista, joihin kiinnitetään huomiota. Sisällöllisesti tarkastus on oppaassa jaettu neljään osaan (kuvio 7):

- yhteisön hyvinvointi
- terveellisyys ja turvallisuus kiinteistössä
- turvallisuuden edistäminen
- opiskeluhoolto.

Sisältöalueet ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa ja osittain myös päällekkäisiä. Esimerkiksi turvallisuuden edistäminen ja opiskeluhoolto sisältävät sekä yhteisön hyvinvointiin että ympäristön terveellisyteen ja turvallisuuteen vaikuttavia toimintoja. Vaikka edellä mainitut sisällöt on oppaassa kirjoitettu omiksi alaluvuiksi, tulee ne tarkastuksessa nähdä osana suurempaa kokonaisuutta.

KUVIO 7. Oppilaitoksen tarkastuksen sisältöalueet

Oppilaitoksen tarkastus toteutetaan kolmen vuoden välein, mutta yhteisön hyvinvointia sekä ympäristön terveellisyyttä ja turvallisuutta edistetään oppilaitoksissa jatkuvasti osana arjen työtä. Tarkastuksen tulokset auttavat arvioimaan tehtyä työtä ja suuntaamaan sitä oikein. Tarkastusta ei ole tässä muodossa mahdollista laajentaa koskemaan oppilaitoksen ulkopuolisissa ympäristöissä järjestettyä toimintaan, kuten työssäoppimista, työharjoittelua, opiskelijavaihtoa, leirikouluja ja retkiä tai asuntolatoimintaa. Kuitenkin myös näissä tilanteissa opetuksen järjestäjän tulee huomioida terveellisyys- ja turvallisuusnäkökohdat.

3.1 Yhteisön hyvinvointi

MARKE HIETANEN-PELTOLA,
MARJAANA PELKONEN & KRISTIINA LAITINEN

Oppilaitosyhteisön hyvinvointia voidaan tarkastella psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin sekä terveyttä edistävien toimintatapojen näkökulmista. Oppilaitosyhteisö on oppilaiden ja opiskelijoiden yhteisön lisäksi siellä työskentelevien henkilöiden työyhteisö. Ammattiin opiskeleville nuorille aikuisille ja muille aikuisopiskelijoille oppilaitosta voidaan pitää myös työympäristönä.

Oppilaitoksen psyykkisen ympäristön muodostavat oppilaat ja opiskelijat sekä oppilaitoksessa työskentelevät opettajat ja muu henkilöstö. Se rakentuu yhteisössä vallitsevasta tunneilmastosta ja jokaiselle ryhmälle ominaisesta ilmapiiiristä. Siihen vaikuttavat esimerkiksi kokemukset psyykkisestä turvallisuudesta, saadusta arvostuksesta ja kuulluksi tulemisesta. Oppilaiden ja opiskelijoiden vaikutusmahdollisuudet, viihtyvyys sekä kokemukset yhdenvertaisuudesta sekä opiskelun ja työskentelyn mielekkyydestä ovat tärkeitä oppilaitoksen ilmapiiiriin vaikuttavia asioita.

Oppilaitoksen sosiaalinen ympäristö koostuu vuorovaikutussuhteista, joita ovat oppilaiden ja opiskelijoiden keskinäiset, heidän ja henkilöstön väliset sekä oppilaitoksessa työskentelevän henkilöstön keskinäiset suhteet. Sosiaalinen ympäristö sisältää ryhmään tai yhteisöön liittymisen ja kuulumisen sekä osallisuuden näkökulmat. Siihen kuuluvat myös yhteistyö huoltajien, erilaisten yhteistyökumppaneiden ja sidosryhmien sekä lasten ja nuorten palveluja tuottavien tahojen kanssa. Oppilaitoksen toimintakulttuuri ja yhteisöllisyyttä edistävät toimintatavat rakentuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.

Hyvinvoiva yhteisö edistää jäsentensä terveyttä ja hyvinvointia tukemalla yksilön olemassa olevia vahvuuksia ja tarjoamalla tukea tarpeen mukaisesti. Yhteisön hyvinvointia voidaan havainnoida tarkastelemalla sitä, miten ja millä kei-

noin se pyrkii edistämään jäsentensä terveyttä ja hyvinvointia. Tällöin tarkastelun kohteena ovat terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen toimintamallit ja käytänteet oppilaitoksessa. Oppilaitosyhteisön turvallisuusnäkökulmaa käsitellään luvussa 3.3.1 Turvallisuuden edistäminen yhteisössä ja ympäristössä.

3.1.1 Psykososiaalinen hyvinvointi

MARKE HIETANEN-PELTOLA,
MARJAANA PELKONEN & KRISTINA KUNTTU

Oppilaan ja opiskelijan hyvinvointia ja mielenterveyttä tukevat hyvät vuorovaikutussuhteet oppilaitoksessa työskentelevään henkilöstöön sekä toisiin oppilaisiin ja opiskelijoihin, yhteisöön kuulumisen ja onnistumisen kokemukset, opinnoissa eteneminen ja vaikutusmahdollisuudet. Myös kodin ja muun lähipiirin antama tuki ja kannustus sekä toimiva oppilaitoksen ja kodin välinen yhteistyö ovat tärkeitä koululaisille ja toisen asteen opiskelijoille.

Tukemalla tunne- ja vuorovaikutustaitoja voidaan edistää koko oppilaitosyhteisön hyvinvointia. Tunne- ja vuorovaikutustaitoja voidaan myös opettaa ja niiden edistäminen voidaan ottaa huomioon oppilaitoksen työtavoissa. Onnistumisen kokemukset ja positiivisen palautteen saaminen sekä koulunkäyntiin ja opintoihin liittyvien vahvuusalueiden huomioiminen ehkäisevät poissaoloja ja opintojen keskeyttämistä. Oppilaitoksen poissaolotiedot ja -syyt sekä opintojen keskeyttämisen yleisyys voivat antaa taustatietoa oppilaitosyhteisön hyvinvoinnista.

Yhteisöllisyyttä voidaan oppilaitoksissa tukea monin eri toimintatavoin ja menetelmin, jotka huomioidaan tarkastuksessa. Korkeakouluissa opiskelu voi olla varsin itsenäistä ja luonnollisia opiskeluryhmiä ei aina synny. Tällöin opiskelijakunnat ja ainejärjestöt ovat keskeisiä toimijoita yhteisöllisyyden lisäämiseksi ja niiden toiminta huomioidaan tarkastuksessa. Ilmapiiriin vaikuttavat myös oppilaiden ja opiskelijoiden mahdollisuudet osallistua oppilaitoksen toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen.

Oppilaitosten käytännöt voivat edistää oppilaiden ja opiskelijoiden vertais-tuen syntymistä kannustamalla heitä esimerkiksi kummioppilaisiksi, tutoreiksi, tukioppilaisiksi ja vertaisohjaajiksi sekä osallistumaan opiskelijajärjestötoimintaan. (Kujala 2009). Myös tiloja voidaan arvioida yhteisöllisyyden näkökulmasta: ovatko tilat viihtyisiä, tarjoavatko ne mahdollisuuksia yhdessäoloon tauoilla ja onko opiskelijoiden omaehtoiselle toiminnalle tarjolla tiloja.

Kiusaaminen, väkivalta ja häirintä eivät kuulu hyvinvoivaan opiskeluyhteisöön. Niiden ehkäisy ja niihin puuttuminen on tärkeää oppilaiden, opiskelijoiden ja henkilöstön hyvinvoinnin näkökulmasta. Kiusaamisen ja häirinnän tunnistamiseen on kiinnitettävä huomiota ja myös nettikiusaaminen on muistettava. Kiusaamisen ja väkivaltilanteiden ehkäisemiseksi ja niihin puuttumiseksi tulee oppilaitoksissa olla kaikkien tiedossa olevat toimintaohjeet ja -mallit. Eri koulutusasteiden lainsäädännössä sekä opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa veloitetaan oppilaitoksia laatimaan suunnitelma oppilaiden ja opiskelijoiden suojaamiseksi kiusaamiselta, väkivallalta ja häirinnältä.

Oppilaitosyhteisöt ovat moninaisia myös kulttuuristen ja uskonnollisten tekijöiden sekä sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen suhteen. Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden kysymykset ovat erityisesti sateenkaarinuorten hyvinvoinnissa keskeisessä osassa. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kokemuksilla on suuri merkitys psykososiaalisen hyvinvoinnin ja yhteisöllisyyden kannalta. Oppilaitoksilla on lakisääteinen velvollisuus laatia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma ja kaikessa toiminnassaan edistää näiden toteutumista ja huomioimista (liite 8). Normatiivisesti sukupuolittuneita käytänteitä ja asenteita, kuten esimerkiksi sukupuolittuneiden taukotilojen syntymistä, tulee ehkäistä (STM 2015b.). Koko oppilaitosta tiloineen ja arvoineen tulee tarkastella moninaisuuden näkökulmasta katsoen.

Oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnin lisäksi opettajien työhyvinvoinnin tiedetään vaikuttavan koko oppilaitosyhteisön hyvinvointiin. Opettajien työyhteisön ilmapiiriongelmat näkyvät negatiivisesti oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnissa ja viihtyvyydessä sekä opetuksen laadussa. Oppilaitoksissa, joissa on huono työilmapiiri, oppilailla havaitaan masennusoireilua ja psysomaattisia vaivoja todennäköisemmin kuin hyvän työilmapiirin oppilaitoksissa. Jos oppilaitoksen työntekijät kokevat, ettei heitä ymmärretä tai hyväksytä, myös oppilaat kokevat, ettei heidän näkemyksiään kuulla. Luvattomat poissaolot ovat yleisempää sellaisissa oppilaitoksissa, joissa opettajilla ei ole yhteisesti hyväksytyjä selkeitä tavoitteita tai koettu luottamus on heikko. (Virtanen ym. 2009.)

Tarkastuksessa huomioidaan:

- opiskeluhoitosuunnitelmaan kirjatut toimenpiteet yhteisön psykososiaalisen hyvinvoinnin edistämiseksi ja niiden toteuttamisen vaihe
 - käytänteet vuorovaikutuksen tukemiseksi, esimerkiksi ryhmäyttäminen, vuorovaikutusta tukevat opetusmenetelmät, tunne- ja vuorovaikutustaitojen sekä mielenterveyden edistämisen käytänteet
 - oppilaiden ja opiskelijoiden vertaistuen toimintamallit, kuten tutor- tai kummioppilastoiminta, vertaisohjaaja ja opiskelijajärjestötoiminta
 - suunnitelmat ja käytänteet oppilaiden ja opiskelijoiden sekä huoltajien osallisuuden vahvistamiseksi, esimerkiksi edustus eri työryhmissä, palautteenanto mahdollisuudet, tiedottaminen oppilaitoksen käytänteistä ja suunnitelmista, osallistavat työtavat oppitunneilla, vanhempainillat, vanhempainyhdistystoiminta
 - suunnitelma oppilaiden ja opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä
 - kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisyyn ja selvittämiseen liittyvät työtavat tai ohjelmat
 - oppilaitoksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävät käytänteet ja työtavat oppilaitoksessa
 - suunnitelma kurinpitokeinojen ja kasvatuskeskustelun käyttämisestä ja niihin liittyvistä menettelytavoista, kurinpitotoimien määrä ja käytänteet oppilaitoksessa
 - poissaolotiedot ja opintojen keskeyttämisen yleisyys, käytänteet poissaolojen ehkäisemiseksi ja niihin puuttumiseksi.
-

Lisätietoa:

- ▶ Friends-ohjelma (Aseman lapset ry 2013)
- ▶ Hyvän mielen koulu -koulutus (Suomen Mielenterveysseura)
- ▶ KiVa Koulu -toimenpideohjelma (UTU, OKM 2012)
- ▶ Koulurauhatyö (MLL, Poliisihallitus, OPH, Folkhälsan & Suomen Vanhempainliitto)
- ▶ Mannerheimin lastensuojeluliitto (MLL):
 - Kummioppilastoiminta
 - Tukioppilastoiminta
 - Tutortoiminta
- ▶ Turvataitoja nuorille – Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn (Aaltonen 2012)

- ▶ Tunne- ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen koulu yhteisössä (Joronen & Koski 2010)
- ▶ Tunne- ja turvataitoja lapsille -oppimateriaali (Lajunen ym. 2015)
- ▶ Verso vertaissovittelu -koulutukset (Suomen sovittelufoorumi ry)
- ▶ Yhteispeli-toimintamalli (OKM, THL, Ylöjärven kaupunki 2015).

3.1.2 Opiskelun ja koulunkäynnin järjestäminen hyvinvointia tukevasti

MARKE HIETANEN-PELTOLA,
MARJAANA PELKONEN & KRISTINA KUNTTU

Koulutyön ja opiskelun järjestämistapa vaikuttaa oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointiin. Oppilaitos pystyy edistämään hyvinvointia omilla ratkaisullaan. Näiden suunnittelussa on hyvä hyödyntää oppilaiden ja opiskelijoiden näkemyksiä ja kokemuksia sekä opiskeluhoollon henkilöstön monialaista asiantuntemusta. Työskentelyn ja opintojen järjestämisen käytänteet vaikuttavat oppilaiden ja opiskelijoiden vireyteen koulu- ja opiskelupäivän aikana, mutta myös jaksamiseen pidemmällä aikavälillä. Siten järjestelyt ovat suorassa yhteydessä myös oppimiskykyyn.

Lukujärjestysten toimivuutta on hyvä tarkastella hyvinvoinnin tukemisen näkökulmasta. Tällöin arvioitavaksi tulevat koulupäivien pituus, alkamis- ja loppumisajankohdat, koulumatkajärjestelyt, riittävä tauotus sekä virkeyttä edistävä vuorottelu lukujärjestyksen oppituntien sijoittelussa. Opintojen ja erityisesti kokeiden ja muiden suurta työpanosta vaativien tehtävien jakaminen tasaisesti pidemmälle aikavälille mahdollistaa riittävän valmistautumisen ja ehkäisee liiallista kuormittumista. Tämä edellyttää yhteistyötä eri oppiaineiden opettajien kesken. Riittävää ja helposti saatavaa oppimisen tukea, esimerkiksi tukiope- tusta, erityisopettajan palveluja ja muita opetusjärjestelyjä, on oltava tarjolla. Lisäksi oppilaille, opiskelijoille ja huoltajille on tiedotettava mahdollisuuksista käyttää näitä tarvittaessa. Oppilaanohjauksella ja opinto-ohjauksella tuetaan oppimista ja autetaan jokaista oppilasta ja opiskelijaa löytämään hänelle sopivin opiskelutekniikka. Ohjausta tulee olla tarjolla riittävästi ja siten, että oppilaiden ja opiskelijoiden on mahdollista saada yksilöllistä ohjausta yleiskurssien lisäksi. Ammatillisessa koulutuksessa opiskelijoiden hyvinvointia tukevat mahdollisuudet henkilökohtaisiin opiskelusuunnitelmiin sekä valinnaisuus ja joustavuus opinnoissa. Myös oppilaitoksen oppilas/opiskelijamäärää, henkilöstön määrää ja ryhmäkokoja tarkastellaan hyvinvoinnin tukemisen näkökulmista.

Välitunnit ja tauot tarjoavat oppilaille ja opiskelijoille mahdollisuuden virkistäytyä, palautua edellisten oppituntien rasituksesta ja kerätä voimia seuraavaa tuntia varten. Tarjolla tulisi olla erilaisia vaihtoehtoja, kuten mahdollisuuksia ulkoiluun, vapaaseen toimintaan muiden oppilaiden ja opiskelijoiden kanssa, ohjattuun toimintaan tai omaan yksityisyyteen ja hiljentymiseen esimerkiksi kirjastossa.

Korkeakouluissa opintojen hyvinvointia tukevaa järjestämistä voidaan arvioida tarkastelemalla opiskelun ominaispiirteitä, lukujärjestyksen sujuvuutta, työharjoittelun järjestelyjä, läsnäolopakkoa, tutoroinnin järjestelyjä, tukipalveluja ja ensimmäisen vuoden orientaatiovaihetta. Henkilökohtaisen opintosuunnitelman tekemiseen tulee olla tarjolla tukea ja ohjausta tarvittaessa. Tavoitteena on opintosuunnitelma, joka ei ole liian tiivis ja kuormittava eikä toisaalta liian niukka, jolloin opinnot eivät etene riittävästi. Korkea-asteen opinnot saattavat sisältää runsaasti itsenäistä opiskelua, jolloin opiskelija ei integroidu kunnolla opiskeluyhteisöön. Opintojen sujuva käynnistyminen on tärkeää, sillä ensimmäisen vuoden positiiviset oppimiskokemukset ja menestys ennakoivat myöhempää pärjäämistä opiskelussa (Kaartinen-Koutaniemi 2011).

Korkeakouluissa ja toisen asteen opinnoissa on arvioinnissa huomioitava myös käytännöt opiskelutaitojen opetuksessa ja joustomahdollisuudet opintojen järjestelyissä. Näillä on huomattava merkitys opiskelun kuormittavuudessa. Opiskelutaitoihin kuuluu opiskelutekniikan lisäksi esimerkiksi realistinen ajankäytön suunnittelu ja esiintymistaidot. Puutteellinen ajankäytön suunnittelu voi aiheuttaa virhearvioita esimerkiksi tenttiin valmistautumisessa tai opiskelunaikaisen ansiotyön sopivassa määrässä. Opiskelijan tulee löytää tasapaino opintojen, harrastusten ja työssäkäynnin välille. Monet korkeakoulut tarjoavat opintopsykologipalveluja opiskelutaitojen vahvistamiseksi ja opintojen etenemisen tueksi. Esiintymistä jännittäville opiskelijoille on todettu hyväksi käytännöksi järjestää opintopisteitä kerryttäviä puheviestinnän kursseja tai terveydenhuollon ammattilaisten vetämiä jännittäjäryhmiä.

Tarkastuksessa huomioidaan:

- opintojen ja koulunkäynnin järjestäminen lepoa, virkistäytymistä ja jaksamista tukevalla tavalla huomioida päivien pituus, taukojen ajoitus, tuntien rytmitys, lukukauden rytmitys
- taukojen ja välituntien tarjoamat virkistäytymismahdollisuudet kuten pidentetyt tauot ja välitunnit, oikein ajoitetut ruokatauot, aktiviteetit ja toimintamahdollisuudet tauoilla sekä taukotojien viihtyvyys ja fyysinen ja sosiaalinen esteettömyys

- opetushenkilöstön yhteistyö lukukauden kuormitushuippujen tasaamiseksi
 - oppimiseen tai opiskelutaitoihin liittyvän tuen tarpeen tunnistamisen käytännöt
 - oppimisen tuen sekä opiskelutaitoihin ja opintojen suunnitteluun tarvittavan tuen riittävyys
 - tiedottamiskäytännöt tarjolla olevista tukimahdollisuuksista
 - oppilaiden ja opiskelijoiden kuormittuneisuus ja uupuminen
 - henkilöstön riittävyys ja luokka/ryhmäkokojen sopivuus
 - opintojen järjestäminen ryhmäytymistä ja yhteisöllisyyttä tukevasti
 - poissaolojen määrät ja syyt sekä opintonsa keskeyttäneiden määrät
 - perusopetuksen alaluokilla aamu- ja iltapäivätoiminta sekä kerhotoiminta.
-

3.1.3 Ehkäisevä päihdetyö

HANNA OLLILA & JAANA MARKKULA

Ehkäisevällä päihdetyöllä pyritään ehkäisemään ja vähentämään päihteiden käyttöä ja ongelmakäyttöä vaikuttamalla elintapoihin ja päihteiden käyttöön sekä haittojen ilmenemiseen vaikuttaviin olosuhteisiin. Ehkäisevään päihdetyöhön kuuluu lain mukaan alkoholin, tupakan, huumausaineiden ja muiden päihtymiseen käytettävien aineiden sekä rahapelaamisen aiheuttamien haittojen ehkäisy (Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä 523/2015).

Oppilaitoksen toimintaa alkoholin ja huumeiden käyttöön liittyvien haittojen ehkäisemiseksi säädellään muun muassa työturvallisuuslain (738/2002) ja opiskeluun soveltumattomuuden ratkaisusta annetun lainsäädännön perusteella (SORA-lainsäädäntö) (OPH 2013, STM 2015c). Tupakkalaissa (693/1976) puolestaan kielletään tupakointi oppilaitoksen tiloissa ja alueella. Lastensuojelulain (417/2007) mukaan päihteiden käyttöön on puututtava, mikäli se vakavasti vaarantaa alaikäisen terveyttä ja kehitystä. Terveydenhuoltolaki säätelee opiskeluterveydenhuoltoon sisältyväksi päihde- ja mielenterveyspalvelut. Myös uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaan päihde- ja mielenterveyskysymykset on huomioitava, kun arvioidaan erityisen tuen tarvetta tai toteutetaan nuorisopalvelutakuuta moniammatillisesti.

Opetussuunnitelmien perusteissa ja Opetushallituksen muissa määräyksissä (oph.fi) on tavoitteita, jotka liittyvät päihteiden käytön ehkäisyyn ja siihen puuttumiseen. Oppilaitoksella tulee osana oppilaitoskohtaista opiskeluhoitosuunnitelmaa olla toimintamalli tupakkatuotteiden, alkoholin ja muiden päihteiden käytön ehkäisemiseksi, siihen puuttumiseksi sekä oppilaan ja opiskeli-

jan ohjaamiseksi tarvitsemansa tuen piiriin. Ehkäisevän päihdetyölain mukaan toimintamalleihin voidaan sisällyttää myös oppilaitoksen työ savuttomuuden edistämiseksi ja rahapelihaittojen ehkäisemiseksi. Päihdeiden käytössä on oppilaitos- ja opiskelualakohtaisia eroja, mikä tulee huomioida oppilaitoksen toiminnan suunnittelussa. Oppilaita ja opiskelijoita sekä henkilöstöä koskevien mallien ja ohjelmien olemassaolo, ajantasaisuus ja käyttö varmistetaan tarkastuksessa. Ammatillisessa koulutuksessa ja korkeakouluissa otetaan lisäksi huomioon SORA-lainsäädäntöön liittyvät velvoitteet. Näihin liittyvät toimintatavat ja ohjeet (esim. huumausainetestaukseen liittyvät käytännöt) kirjataan ammatillisissa oppilaitoksissa opiskeluhuoltosuunnitelmaan ja korkeakouluissa opiskelijoiden päihdeohjelmaan.

Oppilaat ja opiskelijat sekä vanhempainyhdistykset ovat tärkeitä toimijoita suunniteltaessa oppilaitoksen ehkäisevää päihdetyötä, jonka toteuttamisessa voidaan tehdä yhteistyötä esimerkiksi kunnan nuorisotoimen, ylemmän koulutusasteen oppilaitosten tai järjestöjen kanssa. Yhteistyö ulkopuolisten palveluntarjoajien kanssa voi täydentää, muttei korvata oppilaitoksen omaa panostusta ehkäisevään päihdetyöhön. Ehkäisevän päihdetyön ei tulisi olla yksittäisiä tempauksia, vaan suunnitelmallista koko oppilaitoksen toimintakulttuurin huomioivaa työtä, jossa toimivalla opiskeluhuollolla ja yhteistyöllä kotien kanssa on tärkeä asema. Suunnitelmallisesti kerättävä tieto oppilaiden, opiskelijoiden ja henkilöstön päihdeiden käytön yleisyydestä oppilaitoksessa sekä oppilaitoksen alueella havaituista käyttötapauksista ja huumausaineiden tarjonnasta tukee oppilaitoksessa tehtävää ehkäisevää työtä.

Päihdeiden käyttöä ja rahapelaamista voidaan ehkäistä oppilaitoksessa erilaisilla yhteisöön ja yksilöön kohdistuvilla menetelmillä. Yhteisöllisiä menetelmiä ovat esimerkiksi säännöllisesti toteutettavat päihteisiin liittyvät teemapäivät ja tapahtumat, joiden suunnitteluun ja toteutukseen myös oppilaat ja opiskelijat osallistuvat. Ehkäisevän päihdetyön periaatteiden tulisi näkyä myös oppilaitos- ja opiskelijakunnan toiminnassa ja pelisäännöissä (esim. opiskelijatapahtumien päihdeettömyys). Sosiaalisten tilojen parantaminen tukee osaltaan ehkäisevää päihdetyötä. Viihtyisät välitunti- ja taukotilat voivat tarjota vaihtoehtoista tekemistä esimerkiksi tupakoinnin sijaan. Päihdeiden käytön ehkäisyn ja savuttomuuden sisältyminen eri oppiaineisiin ja opiskelukokonaisuuksiin tukee oppilaitoksessa toteutettavaa ehkäisevää päihdetyötä.

Yhteisöllisten menetelmien lisäksi tarkastuksessa huomioidaan oppilaitoksen käytössä olevat toimiviksi todetut yksilöön kohdistuvat varhaisen puuttumisen menetelmät. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon terveystarkastukset tarjoavat mahdollisuuden päihdeiden käytön ja rahapelaamisen puheeksi ottamiseen ja mini-interventioon. Laajoissa terveystarkastuksissa voidaan selvittää

myös vanhempien päihteiden käyttöä. Kysymällä käytöstä kaikilta vältetään leimaaminen riskiryhmään kuuluvaksi. Varhaisen puuttumisen lisäksi on huolehdittava sujuvasta hoitoonohjauksesta ja siitä, että päihteiden käytön lopettamisen yhteydessä tarjolla on erilaisia tukimuotoja, kuten vertaistukea. Myös niiden olemassaolosta on tarpeen tiedottaa oppilaita ja opiskelijoita riittävästi.

Tarkastuksessa huomioidaan:

- päihdetilanteen seurantakäytännöt
 - yhteiset kirjatut käytännöt ja toimintamallit
 - päihteettömyyden ja savuttomuuden edistämiseksi
 - oppilaitoksen alueella havaittuun päihteiden käyttöön ja tupakointiin puuttumiseksi
 - varhaisen puuttumisen menetelmien hyödyntämiseen sekä käytön seurantaan ja hoitoon ohjaukseen
 - yhteisistä toimintatavoista tiedottamiseen ja uusien työntekijöiden perehdyttämiseen
 - yhteisöllisten ehkäisevän päihdetyön menetelmien suunnitelmallinen käyttö, esimerkiksi tapahtumat ja teemapäivät tai -viikot
 - oppilaiden, opiskelijoiden ja vanhempien osallisuus ehkäisevän päihdetyön suunnittelussa ja toteutuksessa
 - työterveyshuollon ajantasainen päihdeohjelma tai vastaava toimintamalli.
-

Lisätietoa:

- ▶ Lasten ja nuorten tupakoimattomuuden edistäminen – kansallisen strategian arviointi (Nevalainen & Ollila 2015)
- ▶ Nuorten nuuskaaminen koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten näkökulmasta: Yhteistä linjaa etsimässä? (Liimakka ym. 2015)
- ▶ Opiskeluterveydenhuollon opas (STM 2006)
- ▶ Opiskeluterveys (Kunttu ym. 2011)
- ▶ Terveystarkastukset lastenneuvolassa & kouluterveydenhuollossa – Menetelmäkäsikirja. (Mäki ym. 2014)
- ▶ Tupakkatuotteet ja tupakointi oppilaitoksen näkökulmasta. (pdf 43 kt) (Valvira 2014a).

3.1.4 Liikunnallisuuden ja ergonomian edistäminen

MARKE HIETANEN-PELTOLA,
RIINA LÄNSIKALLIO & PAULA NAUMANEN

Oppilaitosympäristö ja -yhteisö vaikuttavat liikunnallisen elämäntavan kehittämiseen. Hyvinvointia edistävää toimintakulttuuria arvioitaessa huomioidaan toimet ja käytänteet, joilla tuetaan oppilaiden ja opiskelijoiden liikuntamahdollisuuksia ja tarjotaan erilaisia liikuntapalveluja. Liikkumaan houkutteleva ympäristö, esimerkiksi erilaiset peli- ja kiipeilypaikat pihalla, tukevat liikkumista. Ohjatut pelit ja leikit välitunnilla houkuttelevat liikkumaan, kuten myös erilaiset liikunnalliset tapahtumat ja teemapäivät. Kannustava ilmapiiri, monipuoliset sisä- ja ulkoliikunta mahdollisuudet, aktiiviset välitunnit, innostavat liikuntatunnit, liikunnallisten työskentelytapojen hyödyntäminen oppitunneilla sekä liikuntaan liittyvä kerhotoiminta edistävät liikunnallisen sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävän elämäntavan kehittymistä. Liikunnalliset vanhempainillat ovat hyvä tilaisuus myös huoltajien osallisuuden tukemiseen ja peruskouluissa vanhempainyhdistykset voivat olla mukana suunnittelemassa ja rakentamassa liikuntaan houkuttelevaa kouluympäristöä.

Valtakunnallisen Liikkuva koulu -ohjelman tavoitteena on lisätä fyysistä aktiivisuutta koulupäiviin. Liikkuvan koulun henkilöstökyselyjen mukaan koulupäivän aikaisen liikunnan lisääminen edistää kouluviihtyvyyttä ja välituntiliikunta edistää oppituntien työrauhaa. Toimenpiteiden toteuttamisessa oppilaiden osallisuus on keskeistä ja Liikkuva koulu -toimenpiteet antavat siihen hyvän mahdollisuuden. Kansallisten ja kansainvälisten tutkimusten mukaan liikunnalla on positiivisia vaikutuksia oppimiseen.

Oppilaitoksen järjestelyin voidaan tukea myös hyötyliikunnan toteutumista osana oppilaiden, opiskelijoiden ja henkilöstön arkea. Esimerkiksi pihan sopivilla liikennejärjestelyillä, oikeinsijoitetuilla polkupyöräparkeilla sekä riittäväillä pesu- ja pukuhuonetoilla edistetään mahdollisuuksia tulla oppilaitokseen jalan tai polkupyörällä.

Korkeakouluissa on tärkeää tarkastella vapaa-ajan liikuntamahdollisuuksien tarjoamista sekä kannustamista niihin osallistumiseen. Opiskelijoiden Liikuntaliitto on yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa tuottanut Korkeakoululiikunnan suositukset (Opiskelijoiden liikuntaliitto 2011) ja seuraa niiden toteutumisesta eri korkeakouluissa (Saari ym. 2013). Isommilla paikkakunnilla korkeakoululiikunta tarjoaa mahdollisuuksia terveysliikuntapalveluihin esim. niska- tai selkävaivoista kärsiville. Joukkue- ja ryhmäliikunta ovat

merkittäviä keinoja sosiaalisten suhteiden luomiseen ja tukevat siten myös sosiaalista hyvinvointia sekä yhteisön yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Tarkastuksessa selvitetään opiskeluympäristön ergonomisia olosuhteita oppilaitoksessa. Hyvä ergonomia tarkoittaa sitä, että opiskelu ja siinä tarvittavat välineet, ympäristö, kalusteet, menetelmät ja muu toimintajärjestelmä sopeutetaan vastaamaan oppilaiden ja opiskelijoiden ominaisuuksia, toimintoja ja tarpeita. Opiskelu- ja työskentelypisteiden rakenteet ja käytettävät välineet valitaan, mitoitetaan ja sijoitetaan opiskelun luonne ja oppilaan tai opiskelijan edellytykset huomioon ottaen ergonomisesti asianmukaisella tavalla. Työvälineiden, opiskelupisteiden ja kalusteiden on mahdollisuuksien mukaan oltava käyttäjäkohtaisesti säädettäviä ja järjestettäviä. Lisäksi niiden tulee olla ominaisuuksiltaan sellaisia, ettei niiden käyttämisestä aiheudu oppilaan tai opiskelijan terveydelle haitallista kuormitusta tai tapaturman vaaraa. Opiskeluympäristöjen ergonomisissa tarkastuksissa voidaan hyödyntää fysioterapeuttien osaamista. Korjattaviksi ehdotettujen kohteiden seurannassa kannattaa hyödyntää valokuvaamista.

Pitkät rupeamat tietokoneen ääressä töitä tehden aiheuttavat staattista kuormitusta niskan, selän ja yläraajojen lihaksille. Ennaltaehkäisyssä tärkeitä asioita ovat hyvä ja tasapainoinen istuma-asento työskentelyssä ja työskentelyn tauottaminen. Päätetyöskentelyssä tulee laitteiden ja tuolin säätö tehdä omien mittasuhteiden mukaan.

Oppituntien ja luentojen pitkiin istumisrupeamiin tulee kiinnittää huomiota oppilaitoksissa. Niitä tulisi tauottaa seisomaan nousulla ja pienellä verryttelyllä vähintään kerran tunnissa. Opiskelukulttuurin pitäisi mahdollistaa myös opetuksen kuuntelun seisten. Sitä varten opetustiloissa olisi hyvä olla korkeita pöytiä muistiinpanojen tai tehtävien tekemistä varten.

Tarkastuksessa huomioidaan:

- liikuntamahdollisuuksien tukeminen, kuten liikkumaan houkutteleva piha ja ympäristö, polkupyöräparkit, pesu- ja pukuhuonetilat sekä liikuntaan kannustava ilmapiiri
- liikuntaan liittyvät teemapäivät ja tapahtumat
- liikuntaryhmien ja -kerhojen sekä muiden liikuntapalvelujen tarjonta oppilaitoksessa
- kalusteiden ja työvälineiden säädettävyys oppilaan ja opiskelijan koon ja tarpeiden mukaisesti
- työskentelyn ja istumisen tauotus sekä tarjolla oleva taukoliikunta.

- työskentelytapoihin, työasentoihin ja työn tauotuksiin liittyvät ohjeistukset ja niiden toteutumisen seuranta.

Lisätietoa:

- ▶ Istumisen ehkäisyn kansalliset suositukset (STM 2015a)
- ▶ Liikkuva koulu-toiminta (OKM, OPH & Likes 2012)
- ▶ Move! -fyysisen toimintakyvyn seurantajärjestelmä (edu.fi 2015b)
- ▶ OPS 2016 liikunta-oppiaineen tukimateriaalit (edu.fi 2015c)

3.1.5 Terveellisten ruokailutottumusten edistäminen

MARKE HIETANEN-PELTOLA & MARJAANA MANNINEN

Koulu- ja oppilaitosruokailulla on merkittävä rooli terveellisten ruokailutottumusten edistämisessä sekä opiskelukyvyn ja päivittäisen jaksamisen ylläpitämisessä. Kouluruokailusta on annettu kansalliset ravitsemussuositukset (Valtion ravitsemusneuvottelukunta) ja myös korkeakouluruokailun periaatteista on suositus (Kela 2012, Kela ja Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2011). Ruuan tulisi olla tarjolla oppilaiden ja opiskelijoiden työskentelyjaksojen kannalta sopivaan aikaan ja suhteessa tyypilliseen ateriarytmiin. Opetus tulisi järjestää siten, että ruokailuun on riittävästi aikaa. Ruokailutapahtuman kiireettömyys, ympäristön viihtyisyys, suunnitelmallinen ohjaus ja onnistunut vuorovaikutus kannustavat osallistumaan ruokailuun. Oppilaiden ja opiskelijoiden osallistuminen ruokailujärjestelyiden ja ruokavalikoimien suunnitteluun ja arviointiin sekä heidän mielipiteidensä aito kuuleminen sitouttavat osallistumaan ruokailuun. Ammatillisessa koulutuksessa on tärkeää, että opiskelijoille on myös työsäoppimisjaksojen aikana mahdollisuus ravitsemuksellisesti täysipainoiseen ja tarkoituksenmukaiseen ruokailuun.

Oppilaitoksessa tulisi olla vaivattomasti tarjolla vettä janojuomaksi muulloinkin kuin vain ruokailuiden yhteydessä. Välipalajärjestelyissä tulee huomioida monipuolisuus, terveellisyys ja ravitsemussuositukset. Oppilaitoksen toimintakulttuurin ja tarjolla olevien elintarvikkeiden ei pidä olla ristiriidassa terveys- ja ravitsemuskasvatuksen tavoitteiden kanssa. Runsaasti suolaa, soke-ria tai rasvaa sisältäviä elintarvikkeita, kuten virvoitusjuomia, makeisia tai perunalastuja ei tulisi olla säännöllisesti tarjolla oppilaitoksessa. Oppilaitoksessa voidaan myös sopia omien välipalojen tuomiseen liittyvistä käytänteistä. Ravitsemus ja ruokailutottumukset voivat olla tapahtumien tai teemapäivien sisältöisenä aiheena yksin tai yhdessä muiden terveystottumusten kanssa. Op-

pilaitoksessa voidaan järjestää ryhmämuotoista tukea terveyttä edistävien ruokailutottumusten edistämiseksi.

Tarkastuksessa huomioidaan:

- ruokailun sopiva ajankohta sekä syömiseen käytettävän ajan riittävyys
 - ruokailutilanteen viihtyisyys, kiireettömyys ja ohjaus
 - ruuan riittävyys ja monipuolisuus, täysipainoisuus, annettujen ruokailusuosittelusten toteutuminen
 - välipalamahdollisuus sekä välipalan ravitsemuksellinen laatu ja terveellisyys
 - juomaveden tarjoaminen koulupäivän aikana
 - oppilaiden ja opiskelijoiden osallistuminen ruokailuun ja osallistumisen seuranta
 - erityisruokavalioiden järjestäminen
 - oppilaiden ja opiskelijoiden mahdollisuudet vaikuttaa ruokalistaan ja muihin ruokailuun liittyviin asioihin
 - kouluruokailuun liittyvä yhteistyö huoltajien kanssa
 - ravitsemukseen ja ruokailutottumuksiin liittyvät teemapäivät ja tapahtumat oppilaitoksessa
 - tuen tarjoaminen ruokailutottumuksiin liittyvissä tarpeissa
 - henkilöstö osaaminen, kuten ruoka ruokapalvelutoiminnan ohjaus ja valvontatyön järjestäminen, diabeetikon ruokailu, painonhallintaryhmät.
-

Lisätietoa:

- ▶ Kouluruokailu-verkkosivut (edu.fi 2015a)
- ▶ Kouluruokailu-verkkosivut (oph.fi)
- ▶ Kouluruokailun käsikirja – laatueväitä koulutyöhön (Lintukangas ym. 2007)
- ▶ Kouluruokailu osana terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä peruskouluissa vuonna 2013 (Manninen ym. 2015)
- ▶ Ravitsemussuosittelukset -verkkosivut (Valtion ravitsemusneuvottelukunta)

3.2 Terveellisyys ja turvallisuus kiinteistössä

Terveellisyteen ja turvallisuuteen oppilaitoksissa vaikutetaan tilojen suunnitteluratkaisuilla, materiaaleilla, opasteilla, esteettömyydellä ja monilla muilla tekijöillä kuten toimintatavoilla. Sekä terveellisyden että turvallisuuden tulee olla päätavoitteita uusien rakennuksia ja korjaustöitä suunniteltaessa (OKM 2015). Arvioitaessa kiinteistön terveellisyttä ja turvallisuutta huomiota kiinnitetään rakennukseen, sisätiloihin, esteettömyyteen, piha-alueeseen sekä liikenteeseen.

3.2.1 Rakennus ja sisätilat

VESA PEKKOLA & ANNE HYVÄRINEN

Ympäristön olosuhteilla on merkitystä oppilaitosrakennuksessa oleskelevien terveyteen ja turvallisuuteen sekä myös työn tuottavuuteen, oppimistuloksiin ja ylipäätään viihtyvyyteen oppilaitoksessa. Arvioitaessa rakennuksen olosuhteita, jaetaan arvioitavat tekijät yleensä fysikaalisiin, kemiallisiin ja biologisiin tekijöihin. Olosuhteisiin vaikuttavat muun muassa rakennuksen kunto, ilmanvaihto, käytetyt rakennus- ja sisustusmateriaalit sekä tiloissa harjoitettava toiminta ja toimintojen sijoittaminen rakennuksessa.

Fysikaalisiin olosuhteisiin kuuluvat muun muassa sisäilman lämpötila ja kosteus, melu (ääniolosuhteet), ilmanvaihto (ilman laatu), säteily ja valaistus. Sen lisäksi, että fysikaaliset olosuhteet vaikuttavat suoraan rakennuksen sisäympäristön laatuun, niillä on merkitystä myös kemiallisiin päästöjen vapautumiseen ja biologisten tekijöiden kasvuolosuhteisiin, vapautumiseen ja leviämiseen. Esimerkiksi rakennusmateriaalien sisältämien kemiallisten aineiden päästöt sisäilmaan riippuvat sisäilman lämpötilasta ja kosteudesta. Vastaavasti sisäilman epäpuhtauksien pitoisuudet ovat yhteydessä ilmanvaihdon toimintaan ja sen tehokkuuteen. Ilman kosteus ja lämpötila vaikuttavat myös mm. mikrobin ja punkkien esiintymiseen.

Kemiallisia tekijöitä ovat erilaiset kemialliset epäpuhtaudet, joita sisäilmaan vapautuu tai kulkeutuu muun muassa sisustus- ja rakennusmateriaaleista, ihmisten käyttämistä tuotteista, toiminnoista ja ulkoilmasta. Tällaisia ovat mm. erilaiset haihtuvat orgaaniset yhdisteet kuten formaldehydi, hiilidioksidi, hiilimonoksidi, radon ja PAH-yhdisteet. Sisäilman hiilidioksidipitoisuutta mittaamalla voidaan arvioida myös ilmanvaihdon riittävyttä. Kemiallisiksi tekijöiksi luokitellaan myös tupakansavu ja hiukkasmaiset epäpuhtaudet, kuten hengitettävät hiukkaset, pienhiukkaset, teolliset mineraalikuidut ja asbesti.

Biologisia tekijöitä ovat muun muassa mikrobiologiset epäpuhtaudet ja haitat, joita voi syntyä ja vapautua sisäilmaan esimerkiksi kosteus- ja homevaurioiden seurauksena tai viemärikaasujen päätyessä sisäilmaan. Biologisia tekijöitä ovat lisäksi tuhohyönteiset ja -eläimet, kuten punkit, täit, luteet, torakat ja rotat.

Tarkastuksessa huomioidaan:

- rakennuksen ja talotekniikan kunto
 - rakennuksen tekninen toimivuus, esimerkiksi kosteusvaurioiden esiintyminen, ilmanvaihdon toimivuus ja riittävyys, rakenteiden tiiveys ja painesuhteet
 - pintamateriaalien kunto
 - rakennuksen ylläpitokäytännöt
 - siivous, huolto, remontit
 - tiloissa harjoitettava toiminta ja tilojen soveltuvuus käyttötarkoitukseen
 - tilojen hygieenisyys ja puhdistettavuus
 - tilojen fysikaaliset, kemialliset ja biologiset olosuhdetekijät
 - rakennuspaikan ja lähiympäristön vaikutus olosuhteisiin.
-

Lisätietoa:

- ▶ Hometalkoot -verkkosivut (YM)
- ▶ Koulurakennusten kosteus- ja homevauriot -opas (Meklin ym. 2008)
- ▶ Rakentaminen -verkkosivut (YM/Ympäristöhallinto.fi)
- ▶ Sisäilmaongelmien käsittely koulurakennuksessa -esimerkkikuvaus (pdf 54 kt) (Itä-Suomen AVI 2015)
- ▶ Toimintamalli sisäympäristöongelmissa (pdf 2,25 Mt) (Suomen yliopistokiinteistöt Oy 2014)
- ▶ Työympäristö -verkkosivut (TTL 2015)
- ▶ Ympäristöterveys-verkkosivut (STM 2015d)
- ▶ Ympäristöterveys-verkkosivut (THL 2015d)
- ▶ Ympäristöterveys-verkkosivut (Valvira 2015)

3.2.2 Piha ja liikenne

ULLA KORPILAHTI, LAURA KOLEHMAINEN,
JAANA MARKKULA, TARJA OJALA & BRITA SOMERKOSKI

Oppilaitoksen piha ja läheiset liikennealueet ovat osa fyysistä opiskeluympäristöä. Eri kouluasteilla oppilaitosten pihoja käytetään eri tavoin, mikä heijastuu myös tapaturmatilastoihin (THL 2013, Pauna ym. 2012, Lounamaa ym. 2005). Oppilaitoksen piha-alueen tulee rohkaista käyttäjiä liikkumaan ja leikkimään sekä ulkoilemaan. Vaihtelevat maaston muodot ja kasvillisuus, leikki- ja liikuntavälineet sekä sateensuojat parantavat viihtyisyyttä. Motoristen taitojen kehittymisen tukemiseksi on hyvä, että oppilaitoksen piha kannustaa kiipeämään, juoksemaan, heittämään ja hyppimään. Liikkumista varten tulee luoda mahdollisuuksia ja samalla huolehtia, että liikkuminen onnistuu turvallisesti.

Oppilaitosten lähialueiden ja pihojen liikennejärjestelyihin sekä liikenteen aiheuttamiin melu- ja päästöhaittoihin on syytä kiinnittää tarkastuksessa huomiota. Etelä-Pohjanmaalla rehtoreille tehdyn selvityksen mukaan vaaratilanteita piha-alueilla aiheuttivat saattoliikenne ja koulukuljetukset, parkkipaikkojen sijainti ja riittämättömyys sekä lisäksi lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelijoiden vaarallinen ja turha ajo piha-alueella (Sointu ym. 2014).

Tarkastuksessa huomioidaan:

- pihan suunnittelu
 - piha aktivoi liikkumaan
 - liikenne ja välituntihiha erotettu toisistaan
 - valvottavuus katve- ja vesialueille varmistettu
 - esteettömyysnäkökohdat huomioitu (ks. luku 3.2.3)
- pihan huollettavuus
 - huoltoliikenteen toimintatavoista sovittu ja turvallisuusnäkökohdat huomioitu esimerkiksi työajoissa
 - jäte- ja roska-astioiden sijoittelu
 - talvikunnossapito: sadevesiviemäröinti, hiekoitus, lumenauraus
- muu pihaliikenne
 - koulukuljetusten järjestelyt ja ohjaus
 - huomioitu erityistilanteet, kuten lukuvuoden ensimmäiset viikot sekä teema- ja juhlapäivät
 - liikennettä ohjaavat puomit ja ketjut
 - näköesteiden kartoitus ja tarvittaessa poistaminen

- pysäköinti
 - sijainti (ml. esteettömyys)
 - riittävyys eri liikennevälineille
 - opastus lisäpysäköintipaikoille
 - leikkialueet
 - välineitä koskee kuluttajaturvallisuuslaki (920/2011)
 - välineet suositusten mukaisia, kunto tarkistettu ja rikkinäiset poistettu
 - piha- ja leikkittelineden alusta iskuja pehmentävä
 - leikkialueelta terävät ja vaaraa aiheuttavat rakenteet poistettu tai törmäysvaaraa pienennetty pehmustein
 - lähiliikennealueet
 - liikenteen nopeudet
 - kevyen liikenteen väylien kunto
 - liikennemerkit
 - opasteiden sijainti ja kunto
 - pihan käyttö kouluajan ulkopuolella
 - laadittava erillinen turvallisuusasiakirja
 - tarvittaessa piha on aidattu ja pihalla on kameravalvonta
 - pelastustiet
 - hälytysajoneuvoille tarkoitetut pelastustiet ajokelpoisia ja esteettömiä
 - pelastustiet merkitty asianmukaisesti.
-

Lisätietoa:

- ▶ Kuluttajaturvallisuuslaki 920/2011
- ▶ Kuluttajaturvallisuus-verkkosivut. (Turvallisuus- ja kemikaalivirasto (Tukes))

3.2.3 Esteettömyys

ANU AUTIO

Oppilaitosympäristön esteettömyys ja opiskelun saavutettavuus muodostuvat kokonaisuudesta, jossa tilojen ja toiminnan suunnittelussa huomioidaan ihmisten moninaisuus ja erilaiset tarpeet. Esteettömyydellä tarkoitetaan yksilön mahdollisuutta käyttää ympäristöä ja palveluita riippumatta henkilön terveydentilasta ja sosiaalisesta, psyykkisestä tai fyysisestä toimintakyvystä. Esteettömyys mahdollistaa toimintakyvyltään erilaisten ihmisten yhdenvertaisen osallistumisen oppimiseen ja oppilaitoksen toimintaan – tai toimimisen esimerkiksi opettajana. Esteet estävät yhdenvertaisen osallistumisen ja ovat syrjiviä. Oppi-

laitoksen tilojen lisäksi toiminnan tulee olla esteetöntä eli syrjinnänvastaista ja avointa kaikkien osallistumiselle ja huomioimiselle.

Ympäristömme on täynnä saavutettavuutta haittaavia esteitä, jotka jokaisen on helppo havaita: jyrkät portaat, meluisa ympäristö, epäselvä kirjoitus, heikko valaistus, särisevä kuulutus, vaikeakäyttöiset verkkomateriaalit, syrjivät asenteet. Ympäristön esteellisyys voi muodostaa ylitsepääsemättömiä osallistumisen esteitä etenkin vammaisille henkilöille, mutta niiden negatiivisen vaikutuksen voi jokainen meistä kokea arjen hankaluutena tai epämiellyttävyytenä. Siksi esteetön ympäristö edistää kaikkien oppilaiden, opiskelijoiden sekä opettajien ja muun henkilökunnan toimintamahdollisuuksia oppilaitoksessa. Se myös mahdollistaa huoltajien osallistumisen vanhempainiltoihin ja muihin oppilaitoksen tilaisuuksiin. Esteettömyys on tärkeä tekijä myös koulupäivän ulkopuolisessa oppilaitosrakennuksen käytössä (esim. senioritoiminta).

Esteetön toimintaympäristö on myös turvallinen. Fyysinen esteettömyys voi vähentää tapaturmia, kun esimerkiksi tasoerot näkyvät kontrastein ja painavia esineitä ei tarvitse nostaa kynnysten ja portaiden yli. Liukastumisia voidaan ehkäistä sopivilla pintamateriaaleilla sekä kaiteiden käytöllä. Tulipalon tai muun kriisitilanteen sattuessa on tärkeää, että kaikki oppilaitoksessa paikalla olevat saavat tiedon hyvän paloilmoin- ja kuulutusjärjestelmän kautta ja löytävät selkein opastein tiloista ulos. Törmäämisiä voidaan ehkäistä pitämällä kulkureitit vapaina. Liikkumista helpottavat selkeät pohjaratkaisut, valaistus ja tilojen helppo hahmotettavuus.

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014, 5 §) mukaan koulutuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän oppilaitoksen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Edistämistoimenpiteiden on oltava oppilaitoksen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia. Koulutuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että oppilaitoksella on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Yhdenvertaisuuslain mukaan syrjintänä pidetään mm. kohtuullisten mukautusten epäämistä. Kohtuullisilla mukautuksilla tarkoitetaan muun muassa ympäristön mukauttamista esteettömäksi, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa saada koulutusta ja työtä.

Tasa-arvolain (609/1986, 5-6§) mukaan koulutuksen järjestäjien on huolehdittava siitä, että tytoilla ja pojilla sekä naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen sekä että opetus, tutkimus ja oppiaineisto tukevat tämän toteutumista. Tasa-arvoa edistetään koulutuksessa ja opetuksessa lasten ikä ja kehitys huomioon ottaen. Koulutuksen järjestäjä vastaa siitä, että vuosittain laaditaan oppilaitoskohtaisesti tasa-arvosuunnitelma yhteistyössä henkilöstön ja oppilaiden tai opiskelijoiden kanssa.

Esteettömyyttä oppilaitoksessa voidaan tarkastella kolmen osa-alueen kautta:

- fyysisen ympäristön esteettömyys
- tiedonsaannin ja kommunikoinnin esteettömyys
- opetuksen ja muun toiminnan esteettömyys.

Tarkastuksessa huomioidaan:

- Tilojen esteettömyyden kartoitus oppilaitoksessa
 - esteetön pääsy kaikkiin tiloihin ja tiloista pois
 - esteettömien wc-tilojen riittävä määrä
 - yleinen akustiikka ja kuunteluympäristö oppilaitoksessa
 - yleinen valaistus oppilaitoksessa
 - oppilaitoksen tilojen ja opasteiden selkeys viranomaismääräysten mukaisesti
 - opasteet laadittu niillä kielillä, joita oppilaitoksen opiskelijat helpoimmin ymmärtävät
 - tilojen sopiva lämpö
 - lasipinnat merkitty selkeästi
- Oppilaitoksen toimintaohjeet ja suunnitelmat
 - oppilaitoksen ohjeet liittyen hajusteiden käyttöön
 - henkilökunnan oppimateriaalin esteettömyyttä koskeva osaaminen
 - esteettömyyden huomioiminen opetuksessa ja oppimateriaalihankinnoissa
 - yhdenvertaisuuden edistämisen suunnitelma
 - tasa-arvosuunnitelma.

Lisätietoa:

- ▶ Opas esteettömyystiedon keruuseen asiakaspalveluyksiköissä (Kilpelä & Hätönen 2014)
- ▶ Opas yhdenvertaisuussuunnitteluun oppilaitoksissa (pdf 700 kt) (SM 2013)

3.3 Turvallisuuden edistäminen

Esi- ja perusopetusta, toisen asteen koulutusta sekä korkeakoulutusta koskevaan lainsäädäntöön ja opetussuunnitelmien perusteisiin on kirjattu oppilaan ja opiskelijan oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Tähän velvoittavat myös työturvallisuuslaki ja pelastuslaki (378/2011). Kaikilla yhteisön toimijoilla on oikeus työrauhaan. Koulutuksen järjestäjän tulee varmistaa yhteistyössä oppilaitosten johdon ja kiinteistön omistajan kanssa, että opiskeluympäristö on turvallinen oppilaille, opiskelijoille ja henkilökunnalle. Opetuksen järjestämisen lähtökohdat, opetuksen toteuttaminen ja opiskelun yleinen tuki antavat tukea oppilaitoksen turvallisuuden edistämisen tavoitteille ja käytännöille.

3.3.1 Turvallisuuden edistäminen yhteisössä ja ympäristössä

ULLA KORPILAHTI, LAURA KOLEHMAINEN,
JAANA MARKKULA, TARJA OJALA & BRITA SOMERKOSKI

Turvallisuuden edistäminen on tärkeä osa oppilaitoksen toimintakulttuuria ja opiskeluhuoltoa. Turvallisuus on käsitteenä laaja, mutta se voidaan määritellä uhan tai vaaran poissaolona, mitä voidaan arvioida sekä yksilön kokemuksen että erilaisten mittareiden, kuten kyselyjen ja tilastoseurannan avulla. Kokonaisvaltaiseen turvallisuuskulttuuriin kasvaminen ja siihen sisältyvien tietojen, taitojen ja asenteiden omaksuminen on jatkuva ja vuorovaikutteinen prosessi, joka jatkuu varhaislapsuudesta aikuisuuteen. Säädökset ohjaavat oppilaitoksen turvallisuuskulttuurin edistämistä sekä varhaisen tuen ja puuttumisen toimintamallien kehittämistä ja toteuttamista.

Hyvän turvallisuuskulttuurin kautta luodaan perusta oppilaitoksen päivittäiselle turvallisuudelle, joka sisältää muun muassa rakenteelliset turvallisuusratkaisut, yhteisön ilmapiirin ja henkisen hyvinvoinnin edistämisen. Turvallisuuden edistämässä on tärkeää tarkastella oppilaitoksen turvallisuuskäytäntöjä. Turvallisuuden edistäminen on yhteinen tehtävä; kaikkien yhteisössä toimivien tulee sitoutua yhteisesti asetettuihin päämääriin ja turvallisuustoimintaan. Hyvän turvallisuuskulttuurin perustana on toimiva turvallisuusjohtaminen sekä kunnassa että yksittäisissä oppilaitoksissa. Kaikkien yhteisössä toimivien osallisuus turvallisuustyössä on tärkeää varmistaa. Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja sisältyä oppilaitoksen normaaliin toimintaan. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että oppilaitoksessa järjestetään uusille opettajille ja muille toimijoille ennen lukuvuoden alkua ja tarvittaessa perehdytys oppilaitoksen turvallisuudesta, sitä koskevista ohjeista ja menettelytavoista.

Yhteisten periaatteiden ja toimintatapojen pohjaksi tarvitaan tietoa oppilaitos-, koulutusala- ja oppiainekohtaisista vaaranpaikoista sekä riskien selvittämistä ja arviointia. Tapaturma- ja väkivaltatapahtumien seuranta ja kerättyjen tietojen hyödyntäminen luovat edellytyksiä turvallisuuskulttuurin parantamiselle. Mahdollisiin vaara- ja uhkatilanteisiin varautuminen on osa turvallisuuden edistämistä.

Lainsäädäntö velvoittaa laatimaan turvallisuuden edistämiseen ja varautumiseen liittyviä suunnitelmia, kuten pelastussuunnitelma ja suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. *Lakisääteisten suunnitelmien* lisäksi oppilaitokset voivat laatia kokonaisturvallisuuden ylläpitoon ja kehittämiseen tarkoitettuja ohjeita. Näissä oppilaitoksen turvallisuusohjeissa kuvataan keskeiset toimenpiteet turvallisuuden edistämiseksi, turvallisuusriskit ja toimintamallit riskien hallitsemiseen. Myös oppilaitoksen järjestyssäännöt voidaan sovittaa osaksi tätä turvallisuusohjeistusta. Lainsäädännössä määritellyt oppilaitoksen turvallisuutta koskevat suunnitelmat sovitetaan yhteen paikallisten ja alueellisten turvallisuussuunnitelmien kanssa. Oppilaat, opiskelijat ja huoltajat otetaan mukaan oppilaitoksen turvallisuustyöskentelyyn sekä hyödynnetään myös alueen muiden turvallisuustoimijoiden, kuten poliisin, pelastusviranomaisten ja kolmannen sektorin asiantuntemusta.

On tarkoituksenmukaista koota kaikki oppilaitoksessa olevat lakien ja määräysten velvoittamat turvallisuutta edistävät suunnitelmat ja muut turvallisuuteen liittyvät oppilaitoksen turvallisuusohjeistukset ja suunnitelmat *oppilaitoksen turvallisuuskansioon* (SM 2009). Koulutuksen järjestäjä vastaa ja valvoo, että nämä suunnitelmat ja ohjeet ovat ajan tasalla ja niihin sisältyvien toimien etenemistä seurataan. (OKM 2013). Oppilaitoksen keskeiset lakisääteiset turvallisuutta ja yhteisön hyvinvointia edistävät suunnitelmat säädöspohjineen on koottu oppaan liitteenä olevaan taulukkoon (ks. liite 8).

Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa on annettu määräys suunnitella toiminta äkillisissä kriiseissä, uhka- ja vaaratilanteissa (*kriisisuunnitelma*). Kriisisuunnitelman keskeiset periaatteet ja tavoitteet määritellään opiskeluhuollon monialaisessa yhteistyössä osana opiskeluhuoltosuunnitelmaa. Kriisisuunnitelman laatimisessa tehdään yhteistyötä myös pelastustoimen ja poliisin sekä muiden paikallisten kriisitoiminnasta vastaavien kanssa. Suunnitelmassa huomioidaan myös muut uhka-, vaara-, ja kriisitilanteita koskevat suunnitelmat kuten pelastuslain ja valtioneuvoston asetuksen (407/2011) edellyttämä pelastussuunnitelma. Lisäksi on tärkeää huomioida koulun ja oppilaitoksen henkilöstölle järjestettävä tuki osana työsuojelun toimintaohjelmaa. Kriisisuunnitelma sisältää ohjeet sekä ennaltaehkäisyyn, välittömään toimintaan ja yhteistyöhön että psykososiaaliseen tukeen ja jälkihoitoon erilaisissa

äkillisissä kriiseissä ja pelastautumista vaatineissa tilanteissa. (OPH 2015a.) Häätäpoistumisen tarve voi syntyä oppilaitoksessa tulipalon lisäksi myös muun häiriötilanteen, kuten väkivaltaisen uhkatilanteen seurauksena.

Lainsäädännön mukaan rakennuksen omistajan ja haltijan sekä toiminnanharjoittajan on velvollisuus ehkäistä tulipaloja ja onnettomuuksia sekä varauttava niihin. Paloturvallisuutta koskevat ohjeet ovat osa oppilaitoksen *pelastussuunnitelmaa*. Pelastussuunnitelman laatimisesta vastaa rakennuksen haltija. Suunnitelma sisältää selvityksen oppilaitoksen vaarojen ja riskien arvioinnin johtopäätelmistä, rakennuksen ja toiminnassa käytettävien tilojen turvallisuusjärjestelyistä, onnettomuuksien ehkäisemiseksi ja onnettomuus- ja vaaratilanteissa toimimiseksi annettavista ohjeista sekä omatoimisesta varautumisesta. Pelastussuunnitelma tulisi laatia yhteistyössä turvallisuusviranomaisten ja kiinteistön toiminnanharjoittajien kanssa. Kiinteistön käyttäjät, kuten oppilaitosten henkilöstö, oppilaat ja opiskelijat, tuntevat parhaiten mahdolliset vaaranpaikat. Pelastuslaitos antaa neuvontaa suunnitelman laatimisessa. Pelastussuunnitelman lisäksi tarvittaessa tehtävä poistumisturvallisuus selvitys sisältää ohjeet sekä poistumiseen ja evakuoimiseen että sisälle suojautumiseen. (pelastuslaki 379/2011, VNA 407/2011.)

Opiskeluhoitosuunnitelmaan sisältyy suunnitelma kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisemiseksi oppilaitoksessa. Oppilaitosten väkivaltatilanteiden ilmoitus- ja käsittelymenettelyihin on kehitetty toimintamalleja, esimerkiksi Stop väkivallalle kouluissa ja päiväkodeissa -malli (Fagerström ym. 2015). Menetelmän avulla väkivaltatilanteet tulevat helpommin ilmi, ja ne käsitellään oppilaitoksissa normien edellyttämällä tavalla. Lisäksi väkivalta- ja uhkatilanteiden määrää ja laatua voidaan menetelmän avulla seurata.

Oppilaitoksen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämisen toimintaperiaatteiden sekä terveys- ja turvallisuuskasvatuksen tulisi muodostaa yhtenäinen kokonaisuus. Esi- ja perusopetuksessa sekä lukio- ja ammatillisessa koulutuksessa hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyvät tavoitteet ovat osa oppilaitoksen toimintakulttuuria, yhteisöllistä opiskeluhoitoa ja opetusta. Oppilaitoksissa toteutetaan valistuskampanjoita laajassa yhteistyössä järjestöjen ja eri viranomaisten kanssa. Tällaisia ovat esimerkiksi Nou Häätä!-pelastustaitokampanja, paloturvallisuusviikko, turvallisuusviranomaisten 112-päivä, Tulipysäkki-hanke ja Yli Hyvä Juttu -toimintamalli.

Tarkastuksessa huomioidaan:

- oppilaitoksen turvallisuuskansion sisältö: erilaiset turvallisuuteen liittyvät suunnitelmat, tieto tehdyistä tarkastuksista ja sovitusta korjaustoimenpiteistä vastuutahoineen
 - suunnitelmien toimeenpanon, seurannan ja päivittämisen käytännöt ja vastuhenkilöt
 - suunnitelmien ajantasaisuus ja riittävän laajapohjainen valmisteltu
 - suunnitelmien tuttuus ja saatavuus yhteisössä toimivien keskuudessa
 - oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuus turvallisuuden edistämistyössä, esimerkiksi turvallisuussuunnittelu ja -kävelyt sekä palautteet
 - vammaisten ja muiden erityisryhmien tarpeiden huomiointi suunnitelmissa
 - pelastussuunnitelman sisältö: huomioitu palotilanteiden lisäksi myös muut poistumista tai tiloihin suojautumista vaativat tilanteet ja opiskeluhuollon palvelujen henkilöstön työtilojen vaihtoehtoinen poistumistie
 - uusien työntekijöiden ja opiskelijoiden perehdytys suunnitelmien sisältöön sekä turvallisuusjärjestelyihin
 - valmiuksia ja turvallisuusosaamista kehittävä toiminta, esimerkiksi henkilökunnan ensiapu- ja turvallisuuskoulutukset
 - pelastussuunnitelmaan liittyvien harjoitusten, kuten ensiapu-, poistumista ja sisälle suojautumisharjoitusten säännöllinen järjestäminen
 - vaaratilanneilmoitusten käyttö.
-

3.3.2 Tapaturmien ehkäisy

ULLA KORPILAHTI, LAURA KOLEHMAINEN,
JAANA MARKKULA, TARJA OJALA & BRITA SOMERKOSKI

Tapaturmien ehkäisy on osa oppilaitoksen turvallisuuden edistämistä, sillä tapaturmat horjuttavat osaltaan oppilaan ja opiskelijan kokemusta ympäristön ja yhteisön turvallisuudesta. Koulutapaturmat ovat verrattain yleisiä. Kaatuminen, törmääminen, lyönti ja isku ovat yleisimpiä yksittäisiä koulutapaturmia ja niistä aiheutuneet vammat ovat yleensä lieviä nirhaumia, ruhjeita tai venähdyksiä. Alakoulujen tapaturmat sattuvat tavallisimmin välitunneilla (Lounamaa ym. 2005.) Yläkouluissa ja lukioissa tapaturmia tapahtuu eniten liikuntatunneilla. Ammatillisissa oppilaitoksissa tapaturmaympäristöinä ovat yhtä yleisesti oppitunnit ja työssäoppimisen jaksot. (THL 2013.)

Turvallinen ja viihtyisä fyysinen ympäristö luo edellytyksiä oppimiseen ja edistää fyysistä aktiivisuutta. Fyysisen toimintaympäristön puutteet ovat yhtenä tekijänä vaikuttamassa tapaturmien ja onnettomuuksien tapahtumiseen. Toinen tärkeä tekijä turvallisuuden edistämiseksi on oppilaan ja opiskelijan ohjaus turvallisiin toimintatapoihin ja turvallisuusohjeiden omaksumiseen. Peruskoululaisten koulutapaturmista 40 prosenttia on arvioitu olleen sellaisia, joissa ympäristöä muuttamalla tai kertomalla selvästi turvallisesta toimintatavasta olisi mahdollisesti voitu estää tapaturma (Salminen ym. 2013).

Luotettava seurantatieto on perusta tapaturmien ehkäisylle. Tapaturmien seuranta toteutuu sekä peruskouluissa että toisella asteella hyvin vaihtelevasti ja tilanteessa on parannettavaa. Jokaisen oppilaitoksen tulisi kirjata tapaturmat ja läheltä piti -tilanteet (mitä, missä ja milloin tapahtui, millaista hoitoa tapaturma vaati ja miten vastaava tapahtuma voitaisiin jatkossa estää). Seurantatiedot eivät saa sisältää oppilasta tai opiskelijaa yksilöiviä tietoja. Myös oppilaille, opiskelijoille ja henkilökunnalle säännöllisesti tehtävät kyselyt ja työsuojelun toimintaohjelman päivitykseen liittyvä vaarojen selvittäminen ja riskien arviointi antavat tietoa oppilaitoksen tapaturmatilanteesta. Kiusaaminen ja väkivalta saattavat myös laukaista tapaturmaan johtavan tapahtumaketjun. Väkivallan ja kiusaamisen ehkäisyyn sekä jo tapahtuneiden tilanteiden raportointiin on kiinnitettävä huomiota. (Pauna ym. 2012).

Vaaranpaikkoja voidaan kartoittaa ja niiden suuruutta arvioida esimerkiksi riskianalyysillä tai oppilaitoksen käyttäjien kesken toteutettavalla turvallisuuskävelyllä, jossa kartoitetaan sisä- ja ulkotilojen sekä liikennejärjestelyjen mahdollisia vaaranpaikkoja. Havaitut puutteet voidaan valokuvata, merkitä pohjapiirroskopioidiin ja toimittaa kunnossapidosta vastaavalle taholle. (Rikoksantorjuntaneuvosto 2013.) Oppilaitoksessa on mahdollista kerätä turvallisuustyön pohjaksi tietoa vaaranpaikoista ja läheltä piti -tilanteista sähköisen palautejärjestelmän kautta tai paperilomakkeella oppilaitoksessa sijaitsevaan palautelaatikkoon.

Tarkastuksessa huomioidaan:

Toimintaperiaatteet

- oppilaitoksessa, sen lähiympäristössä ja koulumatkoilla sattuneiden tapaturmien ja läheltä piti -tilanteiden seuranta, tiedon hyödyntäminen ja tarvittavien toimien tekeminen vastaavien tilanteiden estämiseksi
- turvallisuusnäkökohtien tarkistaminen tilojen käyttötarkoituksen muuttuessa
- ohjaus turvallisiin työtapoihin ja niiden noudattamisen seuranta

- suojavälineiden, kuten kypärien, turvakenkien tai suojalasien, käytön edellyttäminen niitä vaativissa tilanteissa, huomioidaan opettajien ja muun henkilökunnan esimerkki
- meluun liittyvien raja-arvojen noudattaminen työturvallisuuden, viihtyisyyden sekä oppimisen edellytysten turvaamiseksi
- tapaturmien ehkäisemiseksi sovitut säännöt, kuten käytävillä juokseminen kielletty, sisäreiteillä oikeanpuoleinen liikenne, vaatteiden säilytys vaatekaapeissa tai erillisissä vaatehuoneissa
- toimintamallit tapaturmatilanteissa: oppilaitoksessa on aina paikalla ensiapukoulutuksen saaneita henkilöitä sekä kaikilla on tiedossa, kuinka toimia tapaturman ja onnettomuuden sattuessa
- tiedon jakaminen eri liikuntalajien tapaturmavaaroista sekä suojavälineiden käytöstä
- turvallisuusnäkökohtien huomioiminen oppilaitoksen hankintaohjeissa

Fyysinen ympäristöstä ja kiinteistö

- sisäpinnat
 - lattioiden ja portaiden turvallinen materiaali
 - portaissa käyttäjien korkeudella ja koko matkalla kaiteet sekä korkeuseroja korostava väritys
 - lasien ja peilien turvamerkinnot, joiden korkeudessa on huomioitu myös pyörätuolilla liikkuvat, aistivammaiset ja erikokoiset lapset
- kunnossapito
 - lattioiden siivoamisen ajankohdat
 - oppilaitoksessa liikkuvien varoittaminen mahdollisista liukkaista pinnoista
 - vuodenaikojen vaihtelun huomioiminen siivoussuunnitelmassa, esimerkiksi hiekan, lumen ja veden kulkeutuminen sisätiloihin
- oppilaitoksen liikuntatilat
 - suojattu terävät ja muut vaaralliset kiinteät rakenteet
 - siisteydestä huolehdittu, erityisesti lattiapinnat
 - irtotavaroiden minimointi ja asianmukainen säilytys
 - rikkoutuneiden välineiden ja rakenteiden välittömästi korjaamisesta ja toimintamenettelystä on sovittu
 - ensiaputarvikkeet helposti saatavilla ja sovittu niiden säännöllisestä täydennyksestä
- liikunnanopetus muissa tiloissa, tilojen turvallisuus tarkastettu, esimerkiksi uimahalli, jäähalli-/kenttä
 - liikuntatunneille siirtymisen toimintamalleista on sovittu

- koneet ja laitteet, käyttö ohjeistettua ja valvottua
 - suojarusteiden- ja välineiden oikea käyttö ja asennus
 - säännöllinen kuntotarkistus ja rikkoutuneiden koneiden poisto tai käyttökielto
 - kulunvalvontajärjestelyt, esimerkiksi oppilaitoksen ulko-ovien lukitseminen
 - rakennusten kouluajan ulkopuolinen käyttö huomioitu turvallisuussuunnittelussa
 - katolle kiipeäminen estetty
 - kameravalvonta
 - palotikkaille pääsyn estäminen ulkopuolisilta.
-

3.3.3 Paloturvallisuus

ULLA KORPILAHTI, TARJA OJALA & BRITA SOMERKOSKI

Koulutuksen järjestäjän tulee varmistaa oppilaitosrakennuksen ympäristön ja olosuhteiden palo- ja henkilöturvallisuuden vaatimusten täyttyminen sekä huolehtia tulipalojen ja muiden onnettomuuksien ehkäisystä. Pelastusviranomaiset suorittavat tehtäviinsä liittyen valvontakäyntejä, joiden keskeinen tarkoitus on turvallisuuden parantaminen, tulipalojen ja muiden onnettomuuksien ehkäisy sekä rakennusten käytönaikaisesta poistumisturvallisuudesta ja pelastustoiminnan edellytysten turvaamisesta huolehtiminen. Pelastuslaki edellyttää, että jokaisen yhteisössä toimivan on omien mahdollisuuksiensa mukaan osaltaan valvottava tulipalon ja muun onnettomuuden ehkäisemiseksi ja henkilöturvallisuuden varmistamiseksi annettujen säännösten ja määräysten noudattamista. Pelastusviranomaiset suosittelevat palovarointinjärjestelmää alle 100 oppilaan oppilaitoksiin ja automaattista paloilmoitinjärjestelmää vähintään 100 oppilaan oppilaitoksiin sekä lisäksi opetustiloihin poistumiseen soveltuvaa reittiovea tilojen välille. Lisäksi vaatteiden säilytys vaatekaapeissa tai erillisissä vaatehuoneissa parantaa poistumisturvallisuutta.

Varomattomaan tulen käsittelyyn ja luvattomaan syytelyyn tulee suhtautua vakavasti ja järjestää seurauskeskustelu. Pelastuslaitosten henkilökunta auttaa tarvittaessa keskustelun järjestämisessä. Mikäli tekijät eivät ole tiedossa, polttomerkit ja hiiltymät kuvataan ja lähetetään poliisille ja palotarkastajalle. Välitön puuttuminen ja matala kynnyks puuttua luovat hyvän perustan toimivalle turvallisuuskulttuurille. Suomessa oppilaitoksen tuhoamiseksi syytetyt tai ilkivaltaiset tulipalot ovat melko harvinaisia.

Tarkastuksessa huomioidaan:

- paloilmaisimet ja niiden huolto ja tarkastus
 - kuulutusjärjestelmän toimivuus
 - kuulutusjärjestelmän akkuvarmennus yli 100 oppilaan oppilaitoksessa, erityisoppilaitoksessa ja useampikerroksisissa oppilaitosrakennuksissa
 - mahdollinen ikkunasta poistuminen ja siihen liittyvät turvallisuusnäkökohdat
 - poistumistieopasteet: valaistus ja sijoittelu
 - tehdyt palotarkastukset: ajankohdat, dokumentit ja mahdollisesti niiden perusteella tehdyt korjaukset ja toiminnanmuutokset.
-

Lisätietoa:

- ▶ Opetustoimen turvallisuusopas (OPH 2015b)
- ▶ Oppiainekohtaisia suunnitteluohjeita kotitalouden, teknisen työn, tekstiilityön, kuvataiteen ja luonnontieteen opetustiloista sekä liikkumis- ja toimintaesteisille soveltuvista perusopetuksen tiloista (OPH 2012)
- ▶ Oppilaitosrakennusten turvallisuus (pdf 2,27 Mt) (OKM 2015)
- ▶ Pelastuslaki 379/2011; valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 407/2011
- ▶ Tapaturmat-verkkosivut (THL 2015c)
- ▶ Turvallisuuden edistäminen oppilaitoksissa (pdf 1,56 Mt)(OKM 2013)

3.4 Opiskeluhoolto terveellisuuden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin tukena

MARKE HIETANEN-PELTOLA & MARJAANA PELKONEN

Opiskeluhoollolla tarkoitetaan oppilaan ja opiskelijan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä ja niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa oppilaitoksissa. Opiskeluhoiltoa toteutetaan opetustoimen sekä sosiaali- ja terveystoimen monialaisena suunnitelmallisena yhteistyönä oppilaiden ja opiskelijoiden, huoltajien sekä muiden yhteistyötahojen kanssa. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki koskee esi- ja perusopetusta sekä lukiota ja ammatillista peruskoulutusta.

Opiskeluhoiltotyö jakautuu yhteisölliseen opiskeluhoiltotyöhön ja yksilökohtaiseen työhön eli yksittäiselle oppilaalle tai opiskelijalle tarjottavaan palveluun ja tukeen. Opiskeluhoiltosuunnitelmassa kuvataan oppilaitoksessa toteutettavan opiskeluhoiltotyön kokonaisuus.

Yksilökohtaista opiskeluhoiltotyötä tehdään opiskeluhoillon palveluissa sekä monialaisessa asiantuntijaryhmässä. Opiskeluhoillon palveluja ovat koulu- ja opiskeluterveydenhuolto sekä kuraattori- ja psykologipalvelut, joiden kaikkien tulee olla helposti ja joustavasti sekä laissa asetettujen määräaikaisten sisällä oppilaiden ja opiskelijoiden saatavissa. Helppo palveluihin pääsy ja säännölliset terveystarkastukset edistävät tuen tarpeen tunnistamista ja avun varhaista saamista. Oppilaitoksen ja opiskeluhoillon henkilökunnalla on velvollisuus ohjata oppilaita ja opiskelijoita hakemaan tarvitsemiaan opiskeluhoillon palveluja. Lisäksi heillä on velvollisuus ottaa yhteys kuraattoriin tai psykologiin silloin, kun arviovat sen tarpeelliseksi oppilaan tai opiskelijan asian hoitamiseksi. Oppilaan, opiskelijan tai huoltajan suostumuksella yksilökohtaista opiskeluhoiltoa voidaan tarvittaessa toteuttaa monialaisessa asiantuntijaryhmässä. Sen työskentelyyn osallistuu opiskeluhoiltopalvelujen henkilöstöä, opettajia ja muita asiantuntijoita aina tarpeen ja suostumuksen mukaisesti. Yksittäisistä oppilaita ja opiskelijoista aiheutuvia turvallisuus- ja hyvinvointiriskejä oppilaitoksissa (esim. aggressiivinen käytös, väkivalta, vuorovaikutusongelmat, päihteiden käyttö) voidaan vähentää tarjoamalla tukea ja ohjaamalla hoitoon varhain. Siten myös yksilökohtainen työ edistää koko oppilaitosyhteisön hyvinvointia ja turvallisuutta. Lisäksi yksilökohtainen työ antaa tarkastuksessa tarvittavaa taustatietoa, esim. laajat terveystarkastukset ja niistä laadittavat yhteenvedot.

Yhteisöllinen opiskeluhoolto käsittää oppilaitoksen toimintakulttuurin sekä toimet, joilla edistetään oppilaiden ja opiskelijoiden oppimista, hyvinvointia, terveyttä, sosiaalista vastuullisuutta, vuorovaikutusta ja osallisuutta sekä opiskeluympäristön terveellisuutta, turvallisuutta ja esteettömyyttä. Yhteisöllistä opis-

keluhuoltotyötä koordinoi oppilaitoskohtainen opiskeluhuoltoryhmä, jossa on jäseniä sekä opetuksen ammattilaisista että opiskeluhuoltopalveluista. Oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien sekä yhteistyötahojen edustus ryhmässä on myös tärkeä. Ryhmä asettaa yhteisölliselle työlle tavoitteita ja suunnittelee sekä toteuttaa toimet niiden saavuttamiseksi. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, Perälä ym.2015b).

Työn pohjaksi tarvitaan jatkuvaa seurantaa ja tietoa oppilaitosympäristön terveellisyydestä ja turvallisuudesta sekä yhteisön, luokkien ja opetusryhmien hyvinvoinnista. Kolmen vuoden välein toteutettavista oppilaitosten tarkastuksista kerätty tieto terveellisyyden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin tilanteesta on välttämätöntä opiskeluhuoltotyön tavoitteelliseen suunnitteluun ja kehittämiseen oppilaitoksessa ja kunnassa. Tarkastustietoa voidaan hyödyntää myös opiskeluhuollon toteutuksen arvioinnissa ja seurannassa sekä taustatietona omaavonnassa.

Korkeakouluissa ei ole lakisääteistä opiskeluhuoltoa, mutta samoja asioita toteutetaan muulla tavoin organisoituna ja yhteistyössä opiskeluterveydenhuollon kanssa. Monissa korkeakouluissa toimii opiskelijan hyvinvointityöryhmiä, jotka koordinoivat hyvinvointitoimintaa oppilaitosten sisällä ja yhteistyötä terveydenhuollon ja opiskelijoiden kanssa. Lisäksi YTHS:ssä toimii kaikilla yliopistopaikkakunnilla moniammatilliset terveystyöryhmät, jotka organisoivat terveyden edistämiseen liittyvää toimintaa.

Tarkastuksessa huomioidaan:

- oppilaitoksen opiskeluhuoltosuunnitelma, suunnitellut toimenpiteet ja niiden toteuttamisen tilanne
 - oppilaitoksen opiskeluhuoltoryhmän tai opiskelijan hyvinvointityöryhmän työskentely, kokoonpano ja kokoontumistiheys
 - oppilaitoksessa toteutetut yhteisöllisen opiskeluhuollon toimet
 - opiskeluhuoltopalvelujen riittävyys suhteessa tarpeeseen
 - oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien osallisuus opiskeluhuollossa ja sen kehittämisessä
 - opiskeluhuoltoa koskevan palautteen kerääminen kehittämistyön pohjaksi ja muut palautteen antamisen mahdollisuudet
 - opiskeluhuoltotyöhön ja -palveluihin liittyvät tiedottamiskäytännöt.
-

Lisätietoa:

- ▶ Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi (pdf 547 kt)
(HE 2013/67)
- ▶ Monialainen opiskeluhoolto ja sen johtaminen (Perälä ym. 2015b)
- ▶ Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet (OPH-verkkosivut)
- ▶ Opiskeluhoolto-verkkosivut (THL 2015b)
- ▶ Opiskeluterveydenhuollon opas (STM 2006)
- ▶ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013

4 Eri toimijoiden roolit, velvollisuudet ja tehtävät

4.1 Kunnan rooli

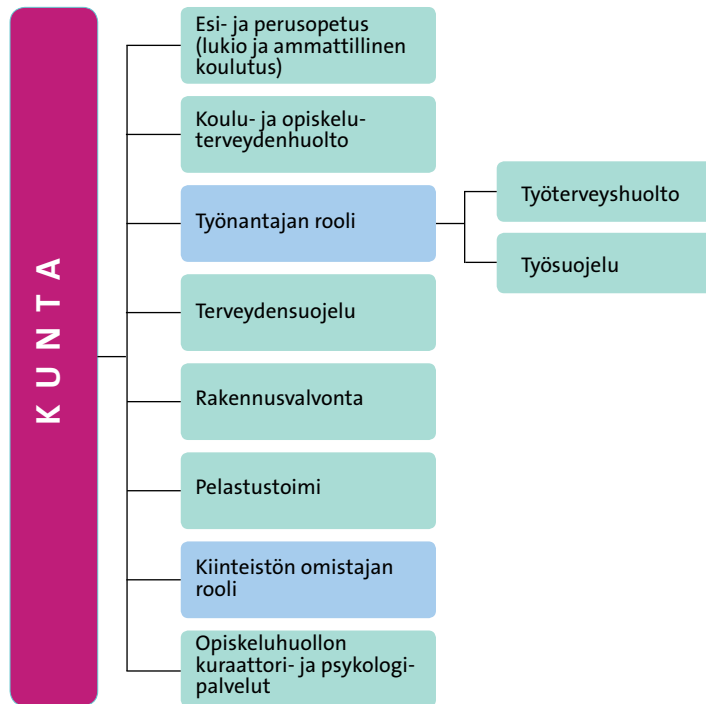
JUHA KARVONEN & TARJA HARTIKAINEN

Kunnalla on sekä kuntalain (410/2015) että erityislainsäädännön nojalla yleinen vastuu oppilaiden ja opiskelijoiden terveydestä, turvallisuudesta, hyvinvoinnista. Kunta järjestää alueella asuville lapsille ja nuorille esi- ja perusopetusta sekä osa kunnista myös lukio- ja ammatillista koulutusta. Kunta voi järjestää palvelut itse, yhdessä muiden kuntien kanssa tai hankkia ne muulta palvelun tuottajalta. Kunta vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään lain mukaisesti. Kunnalla on oppilaitoksessa vastuita myös työnantajan rooliin liittyen silloin, kun se itse järjestää palveluja.

Opetusta koskevassa lainsäädännössä korostetaan oikeutta turvalliseen opiskeluympäristöön. Tähän liittyvät linjaukset ja toimintaperiaatteet sisältyvät paikalliseen opetussuunnitelmaan, koulun järjestyssääntöihin, vuosittaiseen työsuunnitelmaan, koulun kriisisuunnitelmaan sekä pelastussuunnitelmaan. Kunta ja koulutuksen järjestäjä vastaavat siitä, että turvallisuutta koskevat suunnitelmat ovat laadittuina ja asianmukaisesti käytössä kaikissa oppilaitoksissa.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon järjestäminen kuuluu terveydenhuoltolain mukaan kunnan terveydenhuollon vastuulle. Näiden palvelujen tehtäviksi on määritelty muun muassa oppaan teemana oleva oppilaitosten tarkastaminen sekä oppilaiden ja opiskelijoiden kasvun ja kehityksen sekä terveyden ja hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen. Kunnan terveydensuojeluviranomaiset valvovat oppilaitosten terveydellisiä olosuhteita terveydensuojelulain mukaisesti. Valvontaa tehdään viranomaisyhteistyönä. Usein kunta myös omistaa oppilaitosten kiinteistöt ja vastaa niiden ylläpidosta.

Oppilaan hyvinvoinnista huolehtiminen on keskeinen osa opiskeluhoitoa. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan oppilaitoksen sijaintikunta vastaa opiskeluhoitoon psykologi- ja kuraattoripalvelujen järjestämisestä alueellaan sijaitsevien esi- ja perusopetusta, lukiokoulutusta ja ammatillista peruskoulutusta antavien oppilaitosten opiskelijoille heidän kotipaikastaan riippumatta. Lisäksi opetuksen järjestäjäkohtaisesti tulee perustaa opiskeluhoitoon ohjausryhmä.

KUVIO 8. Kunnan roolit ja vastuut palveluista oppilaitosten tarkastuksiin liittyvien toimintojen osalta

Lastensuojelulain mukaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja kunnan muiden viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä lasten ja nuorten hyvinvointia sekä poistettava kasvuolojen epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä. Tässä tarkoituksessa kunta on velvollinen laatimaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman ja tarkistamaan sen valtuustokausittain.

4.2 Rehtori tai oppilaitoksen johtaja

RIINA LÄNSIKALLIO & HEIDI PELTONEN

Rehtorilla tai oppilaitoksen johtajalla (jatkossa rehtori) on opetuksen ja koulutuksen järjestäjän edustajana kokonaisvastuu johtamansa yksikön toiminnan järjestelyistä sekä oppilaiden ja opiskelijoiden opiskeluympäristön ja henkilöstön työn ja työympäristön terveellisyydestä ja turvallisuudesta (OPH 2015b). Lisäksi tehtävänä on terveellisyyden ja turvallisuuden jatkuva edistäminen ja seuranta. Rehtorin on siten tärkeä olla läsnä oppilaitoksen tarkastuksissa.

Oppilaille ja opiskelijoille on turvattava mahdollisuus ja edellytykset turvalliseen opiskeluun ja työrauhaan kaikissa tilanteissa ja erityisesti oppitunneilla. Rehtori suunnittelee yhdessä opetus- ja opiskeluhuollon henkilöstön kanssa opiskelijoiden jakamisen eri luokille tai opetusryhmiin, näille opettajat ja tukipalvelut sekä opetuksen muut puitteet. Myös välituntien, retkien, leirikoulujen ja muun vastaavan toiminnan turvallisuudesta on huolehdittava. Opetus järjestetään siten, että se edistää tervettä kasvua ja kehitystä oppilaiden ja opiskelijoiden iän ja edellytysten mukaisesti. Lisäksi huolehditaan koulukuljetusten odotusaikojen turvallisuudesta. Oppilaitoksen tarkastuksissa arvioidaan myös opetuksen järjestelyjä terveellisyyden ja turvallisuuden sekä hyvinvoinnin näkökulmista.

Rehtori laatii yhdessä opetus- ja opiskeluhuollon henkilöstön kanssa turvallisuuteen ja hyvinvointiin liittyviä ohjeita ja suunnitelmia, huolehtii niiden päivittämisestä ja yhteen soittamisesta sekä oppilaitoksen henkilöstön, oppilaiden ja opiskelijoiden sekä huoltajien perehdyttämisestä toimintamalleihin (lakisääteiset suunnitelmat ks. liite 8). Kaikkien oppilaitoksessa työskentelevien tulee tuntea oppilaitoksen toimintaohjeet erilaisissa vaara-, uhka-, konflikti- ja kriisitilanteissa toimimiseen ja jälkihoitoon. Oppilaitoksissa tällaisissa tilanteissa toimimista ja pelastautumista harjoitellaan säännöllisesti yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Näiden toimien toteutumista seurataan tarkastusten yhteydessä.

Rehtori vastaa myös koulutuksen ja opetuksen järjestäjän linjausten mukaisten opiskeluhuollon järjestämiseen liittyvien opetustoimea koskevien velvoitteiden toteutumisesta johtamassaan oppilaitoksessa. Rehtori vastaa opetus suunnitelman mukaisen opiskeluhuollon toteutumisesta ja hänellä on tärkeä rooli oppilaitoskohtaisessa opiskeluhuoltoryhmässä, yhteisöllisen opiskelu huollon toteuttamisessa sekä oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuuden var-

Rehtori vastaa koulunkäynnin ja opiskelun järjestelyistä sekä opiskelu- ja työympäristön terveellisyydestä ja turvallisuudesta

mistamisessa ja kodin ja huoltajien välisessä yhteistyössä. Rehtori vastaa siitä, että oppilailla, opiskelijoilla ja huoltajilla on tieto opiskeluhuollon palveluista sekä toimista, joihin voidaan ryhtyä, mikäli opiskelija ei saa opiskeluhuollon lakisääteisiä palveluja lain edellyttämässä ajassa ja määrin. Tarkastuksessa on tarpeen käydä läpi opiskeluhuoltopalvelujen toimivuus ja viiveettömyys.

Oppilaitoskiinteistön kunnosta vastaa rakennuksen omistajataho ja omistajan linjaorganisaatio. Havaitessaan epäkohdan on rehtorin tehtävä ilmoitus kiinteistön omistajalle ja korjaamisesta vastaavalle taholle. Samoin tulee raportoida sovittujen korjaustoimenpiteiden puutteista tai viiveistä.

Opetuslaitteiston sekä irtokalustuksen osalta rehtorilla on työturvallisuusvastuu. Erityisesti käsityön opetuksen, luonnontieteiden, kotitalouden ja ammatillisten aineiden opetustyötiloissa sekä -laboratorioissa voi olla terveys- ja turvallisuusriskejä. Tilojen työturvallisuusnormit koskevat henkilöstön lisäksi myös opiskelijoita. Lisäksi työnantajalla on velvollisuus arvioida työn ja työpaikan riskejä säännöllisesti (ks. luku 4.5). Tarkastuksessa arvioidaan kiinteistöä ja em. tiloja koskevat terveys- ja turvallisuusasiat sekä pyydettyjen korjaustoimien toteutuminen.

Saatuun tiedon työssä tai työympäristössä havaituista terveys- tai turvallisuuspuutteista on rehtorin ryhdyttävä viivyttämättä selvittämään tilannetta sekä pyrittävä puutteen poistamiseen käytettävissään olevin keinoin. Hänen on myös välitettävä henkilöstöä ja opiskelijoita koskevista terveys- ja turvallisuuspuutteista tietoa eteenpäin niiden asioiden osalta, joiden hoitamiseen hänen toimivaltansa ei riitä.

Rehtori on velvollinen yhdessä työterveyshuollon kanssa seuraamaan henkilöstön työssä kuormittumista ja työyhteisön tilaa sekä edistämään johtamansa henkilöstön työkykyä, terveellisyttä ja turvallisuutta. Oppilaitoksessa havaituista terveys- ja turvallisuusriskeistä on ilmoitettava myös yhteisellä työpaikalla toimiville muille työnantajille.

Rehtori vastaa omalta osaltaan työelämän tietosuojan toteutumisesta henkilöstöasioita koskien sekä oppilaita ja opiskelijoita koskevien tietojen tietoturvallisuudesta ja henkilötietojen lainmukaisuudesta oppilaitoksessaan. Hän vastaa myös yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumisesta. Rehtorin tehtäviä ja turvallisuusvastuita voidaan jakaa vararehtorille. Tämä on suositeltavaa silloin, kun oppilaitoksessa on useita yksiköitä tai oppilaitos on suuri. Tällöin kukin rehtori vastaa omalta osaltaan oppilaiden ja opiskelijoiden sekä henkilöstön terveydestä ja turvallisuudesta.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaista oppilaitoksen opiskeluhuolto-suunnitelmaa päivitettäessä huomioidaan tarkastuksen tulokset ja erityisesti todetut riskit ja puutteet sekä niiden sovitut jatkotoimenpiteet seurantoiheen.

Rehtorin tehtävänä on oman toimivaltansa puitteissa ja yhteistyössä muiden tahojen kanssa seurata tarkastuksessa havaittujen puutteiden korjaamista oppilaitoksessa.

4.3 Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto

MARKE HIETANEN-PELTOLA, KRISTINA KUNTTU
& SUSANNA FAGERLUND-JALOKINOS

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon yhtenä tehtävänä on terveydenhuoltolain (16–17 §) mukaan koulu- ja oppilaitosympäristön terveellisuuden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin edistäminen ja seuranta kolmen vuoden välein yhdessä muiden viranomaisten sekä oppilaiden ja opiskelijoiden kanssa. Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto tuovat tarkastukseen terveydenhuollon asiantuntijuuden. Palvelujen henkilöstöllä on osaamista lasten ja nuorten fyysisen, psyykkisen ja psykososiaalisen terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen ja tukemiseen sekä näiden edellytysten arviointiin oppilaitosympäristössä ja yhteisössä. Tarkastukseen tulee koulu- ja opiskeluterveydenhuollon kautta yleistä tietoa oppilaiden ja opiskelijoiden terveydestä ja hyvinvoinnista sekä yhteisön ja ympäristön tilanteesta oppilaitoksessa. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa on myös tietoa oppilaiden ja huoltajien esiin tuomista asioista ja huolenaiheista liittyen oppilaitosympäristöön tai yhteisöön.

Palveluna koulu- ja opiskeluterveydenhuolto kuuluvat kunnan perusterveydenhuoltoon, lukuun ottamatta Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiötä (YTHS). Toiminnan tavoitteena on turvata jokaiselle lapselle ja nuorelle terve kasvu ja kehitys ja siten luoda edellytykset oppimiselle ja terveelle aikuisuudelle. Opiskeluterveydenhuollon palveluita järjestetään myös aikuisille opiskelijoille ammatillisissa oppilaitoksissa, ammattikorkeakouluissa sekä yliopistoissa. Kouluterveydenhuollon työ on ensisijaisesti terveyttä edistävää, mutta tarvittaessa myös selvitetään oireita, tarjotaan tukea tai ohjataan eteenpäin tutkimuksiin. Opiskeluterveydenhuoltoon sisältyy terveyden edistämisen lisäksi myös sairaanhoito ja päihde- ja mielenterveyspalvelut sekä seksuaaliterveyden

Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto

- huolehtii tarkastusten ja seurannan säännöllisestä toteutumisesta yhdessä muiden toimijoiden kanssa osana oppilaitoksen yhteisöllistä opiskeluhuoltoa
- tuo tarkastukseen tietoa oppilaiden ja opiskelijoiden terveydestä sekä yhteisön hyvinvoinnin ja turvallisuuden tilanteesta.

edistäminen. Ehkäisevät suun terveystarkastukset sisältyvät sekä koulu- että opiskeluterveydenhuollon palveluihin.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon henkilöstöön kuuluvat terveydenhoitaja ja lääkäri. Tehtäviä hoidetaan tiiviissä yhteistyössä oppilaitoksen kuraattorin, psykologin, opetushenkilöstön sekä muiden terveydenhuollon toimijoiden, kuten esimerkiksi fysioterapeuttien ja mielenterveyspalvelujen henkilöstön kanssa. Kouluterveydenhuolto ja toisen asteen opiskeluterveydenhuolto ovat osa opiskeluhuoltoa. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon henkilöstö osallistuu yksikohtaiseen opiskeluhuollon lisäksi oppilaitoksen yhteisöllisen opiskeluhuollon suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin sekä on mukana oppilaitoskohtaisen opiskeluhuoltoryhmän toiminnassa. Korkeakouluissa toimii opiskelijan hyvinvointityöryhmiä, jotka koordinoivat oppilaitoksissa hyvinvointitoimintaa sekä siihen liittyvää yhteistyötä opiskeluterveydenhuollon ja opiskelijoiden kanssa.

Sekä kouluterveydenhuollossa että toisen asteen opiskeluterveydenhuollossa työn rungon muodostavat määräaikaisten terveystarkastukset. Peruskoulussa terveystarkastus on jokaisella vuosiluokalla eli koulun terveydenhoitaja tapaa henkilökohtaisesti, keskustelelee ja tutkii koulun jokaisen oppilaan kouluvuoden aikana. Vuosiluokilla 1, 5 ja 8 tehdään laaja terveystarkastus, jonka tekemiseen osallistuvat sekä terveydenhoitaja että lääkäri ja myös huoltajat kutsutaan mukaan. Opettaja tuo tähän terveystarkastukseen oman näkemyksensä oppilaan selviytymisestä ja hyvinvoinnista koulussa. Laajoista terveystarkastuksista kerätään anonyymiä yhteenvetotietoa luokan ja koulun hyvinvointitilanteesta. Tätä tietoa voidaan hyödyntää oppilaitoksen tarkastuksissa. Lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa on opiskelijoille terveydenhoitajan tarkastus ensimmäisenä opiskeluvuonna ja lääkärintarkastus ensimmäisenä tai toisena vuonna. Korkeasteen opinnoissa tehdään ensimmäisenä opiskeluvuonna terveystarkastus, jonka perusteella kutsutaan opiskelijoita tarvittaessa terveystarkastukseen.

Terveystarkastusten lisäksi koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa tavataan asiakkaita yksilöllisen tarpeen mukaisesti. Tärkeä työmuoto on terveydenhoitajan avoin vastaanotto, jonne oppilaat ja opiskelijat voivat tulla aikaa varaamatta keskustelemaan oireistaan ja mieltään vaivaavista asioista. Opiskeluterveydenhuollossa on tarjolla lisäksi sekä terveydenhoitajan että lääkärin sairastuvuuden vastaanottoa.

Terveystarkastuksissa ja vastaanotoilla koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon kertyy runsaasti tietoa oppilaiden ja opiskelijoiden terveyden ja hyvinvoinnin tilanteesta sekä oppilaitosympäristön ja yhteisön positiivisista tai negatiivisista vaikutuksista niihin. Yhteisön ilmapiiri ja toimintakulttuuri, koulutyön ja opiskelun kuormittavuus, suhteet kavereihin ja opettajiin, väkivalta tai sen uh-

ka, kiusaaminen, häirintä ynnä muut yhteisön hyvinvointiin liittyvät seikat ovat osa määräaikaisten terveystarkastusten sisältöä. Tapaturmat ja toistuvat tai pitkittyneet oireilut ja sairaudet tulevat myös esille tapaamisissa. Näitä selvitellessä huomioidaan oppilaitosympäristö ja -yhteisö sekä opintojen kuormittavuus ja opiskelukyky.

4.4 Terveysuojelu

VESA PEKKOLA

Terveysuojeluviranomaisen tehtävänä on ylläpitää ja edistää väestön ja yksilön terveyttä sekä ennaltaehkäistä, vähentää ja poistaa sellaisia elinympäristössä esiintyviä tekijöitä, jotka voivat aiheuttaa terveyshaittaa. Terveysuojeluviranomainen arvioi erilaisia tiloja, esimerkiksi oppilaitoksia, ja niiden olosuhteita tarkastamalla fyysisiä, kemiallisia ja biologisia terveysriskejä ja -haittoja sekä yleisesti tilojen kuntoa ja toimintaa terveyshaittojen ennaltaehkäisyn näkökulmasta. Jos tiloissa havaitaan puutteita, voi terveysuojeluviranomainen antaa tarvittavia määräyksiä terveyshaitan poistamiseksi. Velvoite haitan poistamiseksi annetaan sille, jonka vastuulla haitta on. Kiinteistön kuntoon liittyvissä kysymyksissä velvoitteet annetaan pääsääntöisesti kiinteistön omistajalle.

Oppilaitokset ovat terveysuojelulain mukaisesti ilmoituksenvaraisia tiloja, joiden olosuhteita kunnan terveysuojeluviranomaiset valvovat säännöllisesti suunnitelmallisena valvontana. Oppilaitosten säännöllisen valvonnan tiheys määräytyy kohteen terveydellisen riskin perusteella. Valtakunnallinen terveysuojelun valvontaohjelma ohjaa tarkastamaan oppilaitokset kolmen vuoden välein osana monialaista ympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin tarkastusta (Valvira 2014b). Suunnitelmallinen valvonta on toiminnanharjoittajalle maksullista.

Valvonnan tarkoituksena on tunnistaa ennalta terveyshaittaa aiheuttavia tekijöitä, eli ennaltaehkäistä terveyshaittojen syntymistä ja toisaalta tunnistaa jo syntyneitä terveyshaittoja sekä velvoittaa selvittämään ja poistamaan ne. Terveysuojeluviranomainen tekee itse tai teettää tarvittavia mittauksia ja tutkimuksia.

Terveysuojelu

- arvioi ja valvoo oppilaitosten olosuhteita, toimintaa ja tilojen kuntoa sekä terveysriskejä
- antaa tarvittaessa määräyksiä terveyshaitan selvittämiseksi tai poistamiseksi.

Tarkastusten välillä voi huoltajilta, oppilailta ja opiskelijoilta tai henkilökunnalta tulla terveydensuojeluviranomaiselle ilmoituksia oppilaitosten terveyshaittaepäilyistä. Tällöin terveydensuojeluviranomainen käy selvittämässä, onko epäily aiheellinen. Jos selvityksen perusteella on syytä epäillä mahdollista terveyshaittaa, voi viranomainen antaa kiinteistön omistajalle veloitteen haitan selvittämiseksi, poistamiseksi tai rajoittamiseksi. Terveydensuojeluviranomainen voi myös asettaa oppilaitoksen tiloja tai koko oppilaitoksen käyttökieltoon, mikäli arvioi tämän välttämättömäksi terveysriskin perusteella.

Terveydensuojeluun liittyvissä tarkastuksissa on asianosaisille varattava mahdollisuus olla läsnä. Viranomaisten tarkastuskertomukset lähetetään asianosaisille ja ne ovat pääsääntöisesti julkisia asiakirjoja, elleivät sisällä erikseen salaiseksi säädettyjä tietoja, kuten yksilöitävissä olevia terveystietoja.

Menestyksekkään valvonnan toteuttamiseksi tulee terveydensuojeluviranomaisen tehdä kiinteää yhteistyötä kiinteistön omistajan, muiden viranomaisten, oppilaitoksen ja terveydenhuollon toimijoiden kanssa. Terveyshaittoja ennaltaehkäisevässä tarkastustoiminnassa kiinnitetään erityistä huomiota kiinteistön ylläpitokulttuuriin, siivouskäytäntöihin ja tiloissa harjoitettavaan toimintaan.

4.5 Työsuojelu

RIITTA SAUNI & RIINA LÄNSIKALLIO

Opiskeluympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin tarkastuksissa työsuojelun rooli on tärkeä. Oppilaitokset ovat myös oppilaitoksen henkilöstön (esimiesten, opettajien, avustajien, hallintohenkilöstön, koulu- ja opiskeluterveydenhuollon henkilöstön, kuraattorin, psykologin, muun henkilöstön) työpaikkoja ja usein myös monen eri työnantajan yhteisiä työpaikkoja (esimerkiksi ruokapalvelu, kiinteistöhoito).

Myös oppilaat ja opiskelijat kuuluvat työsuojelun piiriin käytännön opetuksen tilanteissa kuten käsityö- ja kotitaloustunneilla sekä erilaisissa opetustyötiloissa tai -laboratorioissa työskennellessään. Kun oppilas tai opiskelija suorittaa työtä tai työharjoittelua tai tutustuu työelämään työpaikalla oppilaitoksen ulkopuolella, sovelletaan oppilaitoksen ja työn vastaanottajaan työturvallisuusvelvoitteita kuten vuokratyössä. Näissä tilanteissa ensisijainen vastuu työturvallisuudesta on harjoittelupaikalla. Oppilaitoksen on kuitenkin varmistettava, että opiskelija tietää kyseessä olevan työn ammattitaitovaatimukset ja työn erityispiirteet ja että hänellä on riittävä ammattitaito, kokemus ja sopivuus työhön.

Työsuojelun toimijoiden tiedot sekä työsuojelutarkastusten palaute työn ja työympäristön terveellisyydestä ja turvallisuudesta huomioidaan tarkastuksessa.

Oppilaitoksen työsuojeluvaltuutetun tulee olla mukana tarkastuksessa ja työsuojelun tiedot työn ja työympäristön terveellisyydestä ja turvallisuudesta on huomioitava tarkastuksen taustatietoina. Tämän varmistamiseksi tarkastuksen järjestämisestä sovittaessa sovitaan myös yhteistyöstä työsuojelun kanssa ja tarkastuksen kokoonkutsuja esittää kutsun myös oppilaitoksen työsuojeluvaltuutetulle.

Työsuojelun toimijoita oppilaitoksissa ovat *työsuojeluvaltuutettu* ja *työsuojelupäällikkö*. Heillä on ajantasaista tietoa oppilaitoksen työterveys- ja työturvallisuusriskeistä sekä keinoista, joista on mahdollisesti sovittu tai joita on suunniteltu terveellisyyden ja turvallisuuden parantamiseksi. Työsuojeluvaltuutettu on henkilöstön keskuudestaan vaalilla valitsema edustaja työsuojelun yhteistoimintaan. Lisäksi oppilaitoksissa on usein sovittu valittavaksi työsuojeluasiamies, joka toimii työsuojeluvaltuutetun apuna. Työnantajan edustajana toimii työsuojelupäällikkö. Työsuojelupäällikön tehtävänä on avustaa työnantajaa ja esimiehiä työsuojelun asiantuntemuksen hankintaan liittyvissä tehtävissä sekä ryhtyä toimenpiteisiin työnantajan ja työntekijöiden välisen yhteistoiminnan järjestämiseksi, ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi. *Työsuojelutoimikunta* on edustuksellisen työsuojeluyhteistoiminnan elin, jossa ovat edustettuina työnantaja ja eri henkilöstöryhmät.

Työsuojelun yhteistoiminnassa eli työnantajan ja työntekijöiden yhteistyössä käsitellään muun muassa:

- henkilöstön terveyden ja turvallisuuden toteutumista ja siihen välittömästi vaikuttavia muutoksia työssä
- periaatteita ja tapoja, joiden mukaan oppilaitoksen töissä ja työympäristöissä olevat vaarat ja haitat selvitetään
- työterveyshuollon järjestämistä, suunnittelua, toteutumista ja vaikutuksia
- vaarojen arvioinnin ja työterveyshuollon tekemien työpaikkaselvitysten tuloksia
- työterveyden ja työturvallisuuden kehittämistavoitteita ja turvallisuutta edistäviä menettely- ja toimintatapoja
- työkykyä ylläpitävä toiminta ja muut työntekijöiden turvallisuuteen ja terveyteen vaikuttavat kehittämistavoitteet ja -ohjelmat
- töiden järjestelyjä ja mitoitusta
- henkilöstön opetusta, ohjausta ja perehdyttämistä

- työhön, työympäristöön ja työyhteisön tilaan liittyviä työn turvallisuutta ja terveellisyttä kuvaavia tilasto- ja seurantatietoja, kuten tapaturmatilastot, vaara- ja uhkatilanteet, kiusaamis- ja syrjintäkokemukset, haitalliset kuorimitustekijät, työperäiset sairaudet sekä toimenpiteet vastaavien ehkäisemiseksi
- kaikkien em. toimien vaikutusten seuranta ja
- yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolakien vaatimusten toteutumista.

Koulutuksen järjestäjä vastaa työnantajana oppilaitoksen työolojen terveellisyydestä ja turvallisuudesta, niiden edistämisestä sekä ylläpitää henkilöstön työkykyisyyttä. Työnantajan tulee selvittää ja arvioida oppilaitoksen työympäristön ja töiden vaara- ja haittatekijät. Työnantajan on vaarojen selvitys- ja arviointityössä oltava yhteydessä työterveyshuoltoon ja huomioitava arvioinnissa työpaikkaselvitysten tulokset. Arviointityössä on tarvittaessa käytettävä ulkopuolista asiantuntijaa, jos osaamista siihen ei itsellä ole: esimerkiksi rakennusterveysasiantuntijaa sisäilmaongelmissa, työhygieenikkoa kemikaalien käytön arvioinnissa, työyhteisöasiantuntijaa työyhteisökonfliktien selvittämisessä ja hoitamisessa tai koneturvallisuusasiantuntijaa opetustyötilojen tai käsityönopetuksen tilojen turvallisuuden selvittämisessä.

Työnantajalla eli koulutuksen järjestäjällä tulee olla ajantasainen *työsuojelun toimintaohjelma*. Se on useimmiten organisaatiotasolle tehty, työhyvinvoinnin ja turvallisuuden kehittämisen strateginen ohjelma. Ohjelman pitää perustua oppilaitoksissa tehtyihin ajan tasaisiin ja järjestelmällisiin töiden ja työympäristöjen vaarojen arviointiin ja työpaikkaselvityksiin. Ohjelmaan määritellään oppilaitoksissa tehtävien töiden ja työympäristöjen kehittämistä vaativat kohteet ja kehittämistavoitteet. Samalla sovitaan toteutusaikataulut, vastuuhenkilöt ja seurannan aikataulu.

Työsuojeluviranomaisten eli sosiaali- ja terveysministeriön työsuojeluosaston ja aluehallintovirastojen työsuojelun vastuualueiden ja niiden työsuojelutarkastajien tehtäviin kuuluvat muun muassa työn turvallisuuden ja terveellisuuden kehittäminen ja työsuojelua koskevien säännösten ja määräysten noudattamisen valvonta. Työsuojelutarkastajat tekevät tarvittaessa työsuojelutarkastuskäyntejä ja kirjoittavat havaitsemistaan puutteista työnantajalle toimintaohjeen ja vakavimmista puutteista kehotuksen tarkastuskertomukseen.

4.6 Työterveyshuolto

RITVA PARTINEN, RIITTA SAUNI & SARI WUOLIJOKI

Työterveyshuolto tuo oppilaitoksen tarkastukseen työpaikkaselvitysten kautta saatua tietoa oppilaitoksen fyysisen työympäristön olosuhteista. Työterveyshuolto voi tuoda myös tarpeelliseksi katsomaansa tietoa työyhteisön tilanteesta huomioiden kuitenkin työterveyshuollon salassapitosäännökset sekä yksityisyyden suojan. Oppilaitosten monialaisista tarkastuksista on hyötyä myös työterveyshuollolle sen saadessa työolosuhteisiin liittyvää tietoa toisten toimijoiden näkökulmasta.

Työterveyshuolto välittää tarkastukseen työpaikkaselvityksessä saatua yleistä tietoa työympäristön olosuhteista ja henkilöstön hyvinvoinnista.

Työnantajan on työterveyshuoltolain (1383/ 2001) mukaisesti järjestettävä työntekijöilleen työterveyshuolto. Työterveyshuoltolainsäädännön perusajatuksena on, että työnantaja käyttää työturvallisuuslain palveluotteiden toteuttamisessa apunaan työterveyshuollon ammattilaisia ja asiantuntijoita. Oppilaitoksen työterveyshuollon asiakkaina ovat opettajat ja muu henkilökunta, kuten koulunkäyntiavustajat, opiskeluhuollon palvelujen

henkilöstö, keittiö- ja siivoushenkilökunta ja vahtimestarit. Osa voi olla oppilaitoksen omaa henkilökuntaa ja osa toisen työnantajan palveluksessa, jolloin on mahdollista, että eri henkilöstöryhmiä hoitavat eri työterveysyksiköt. Tällöin työnantajien ja työterveyshuoltojen tulee huolehtia tarpeellisesta tietojen välittämisestä toisilleen.

Opiskelijat kuuluvat harjoittelupaikkansa työnantajan työterveyshuollon piiriin, kun opiskeluun liittyvä työharjoittelu tehdään työ- tai virkasuhteessa. Muutoin opiskelija on harjoitteluajan opiskeluterveydenhuollon piirissä. Tällöin oppilaitoksella on vastuu työsuojeluun liittyvästä ohjauksesta ja neuvonnasta ja harjoittelutyöpaikalla on vastuu huolehtia harjoittelun aikaisesta työturvallisuudesta.

Työterveyshuollon tehtäviin kuuluu

- arvioida työn vaarojen ja kuormitustekijöiden terveydellinen merkitys ja merkitys työkyvylle
- työntekijöiden terveyden ja työkyvyn edistäminen
- työ- ja toimintakyvyn arviointi ja tukeminen
- työhön paluun tukeminen

- kuntoutukseen ohjaus
- tietojen antaminen, neuvonta ja ohjaus
- työhön liittyvien sairauksien ja tapaturmien ehkäisy

Työterveyshuolto tekee *työpaikkaselvityksiä* säännöllisin väliajoin ja olosuhteiden muuttuessa. Työterveyshuollon toiminta perustuu työpaikkaselvityksissä todettuihin työpaikan terveyteen ja turvallisuuteen liittyviin riskeihin, vahvuuksiin ja tarpeisiin. Tällaisen perusselvityksen tulee kattaa muun muassa työn fysikaaliset, kemialliset ja biologiset altisteet sekä fyysinen ja psykososiaalinen kuormitus. Työnantajan velvollisuutena oleva vaarojen arviointi ja työterveyshuollon työpaikkaselvitys on mahdollista toteuttaa rinnakkain, koska ne molemmat pyrkivät samaan tavoitteeseen: vaarojen tunnistamiseen ja niiden poistamiseen tai riskien minimoimiseen ja hallintaan. Työterveyshuolto voi tehdä myös suunnatun työpaikkaselvityksen ja perehtyä yksityiskohtaisesti havaittuun ongelmaan sekä tehdä parannusehdotuksia esimerkiksi jonkin rajatun kiinteistöön liittyvän ongelman tai yksittäisen työntekijän työhön liittyvien terveysongelmien vuoksi.

Työpaikkaselvityksen osana tehdään *työpaikkakäynti*, jossa läsnä on työterveyshoitaja ja/tai työterveyslääkäri sekä tarvittaessa työfysioterapeutti tai työterveyspsykologi. Työpaikalta mukana ovat työnantajan ja työntekijöiden edustajat, usein käytännössä esimies, työsuojelupäällikkö ja -valtuutettu. Työterveyshuolto tekee työpaikkaselvityksestä raportin, joka sisältää johtopäätökset työn ja työolosuhteiden terveydellisestä merkityksestä ja merkityksestä työkyvylle sekä toimenpide-ehdotuksia havaittujen epäkohtien korjaamiseksi. Työnantajan täytyy toteuttaa ehdotetut toimenpiteet mahdollisuuksiensa mukaan.

4.7 Kiinteistön omistaja

ESKO KORHONEN

Terveellisuuden, turvallisuuden ja yhteisön hyvinvoinnin tarkastuksissa kiinteistön omistajan rooli on keskeinen ja omistajan edustajan mukanaolo on välttämätöntä. Myös oppilaitoksen kiinteistöhuollosta ja siivouksesta vastaava taho on syytä kutsua paikalle. Valtaosa havaituista fyysiseen ympäristöön liittyvistä epäkohdista on sellaisia, joihin ainoastaan omistajalla on sekä velvollisuus että mahdollisuus puuttua.

Tarkastusten yhteydessä käydään läpi aiemmat tiedot rakennuksen kunnosta ja korjaustarpeista sekä todetaan tehdyt korjaustyöt. Tarkastuksessa sel-

Kiinteistön omistaja vastaa kiinteistön ja rakennusten ylläpidosta, hoidosta ja huollosta sekä todettujen puutteiden korjauksesta.

vitetään siivouksen laadun tilanne esimerkiksi jo toteutettujen laatututkimusten perusteella tai tilannetta arvioidaan tarkastuksen yhteydessä. Vastaava arviointi tehdään myös kiinteistönhoidon osalta. Mahdollisten tarkastuksessa havaittujen tai ilmoitettujen uusien puutteiden korjaamisesta esitetään selkeä aikataulu. Turvallisuuspuutteet tulee korjata viivyttelämättä. Mikäli tarkastuksen yhteydessä nähdään tarpeelliseksi käynnistää laajemmat selvitykset esimerkiksi sisäilman laadusta, tulee jatkosta sopia kunnan sisäilmatoimintaoh-

jeen mukaisesti. Jos sellaista ei ole, tulee toimenpiteistä joka tapauksessa sopia ja laatia niille realistinen aikataulu.

Oppilaitoksen tarkastuksen yhteydessä tulee käydä läpi myös oppilaitoksen kokonaistilanne pidemmällä aikavälillä eli minkälaisia korjaustarpeita on tiedossa lähimpien vuosien aikana (PTS eli pitkän tähtäimen suunnitelma). Lisäksi arvioidaan, mitä muita oppilaitoksen työskentelyyn vaikuttavia suunnitelmia mahdollisesti on tiedossa.

Oppilaitosten omistajina ovat yleensä kunnat ja kuntayhtymät. Käyttäjät puolestaan ovat joko sisäisiä tai ulkoisia vuokralaisia. Vuokrasuhteeseen sovelletaan lakia liikehuoneiston vuokrauksesta (482/1995) ja vuokrasopimuksessa saattaa olla täsmentäviä ehtoja sekä vuokranantajan ja vuokralaisen vastuunjakoa selventäviä pykäläitä tai yleensä vastuunjakotaulukko.

Kunnissa *omistajan edustajana on pääsääntöisesti tilayksikkö* (esim. tilakeskus, tilaliikelaitos). Oppilaitoksen rehtori tai johtaja ei siis ole omistajan edustaja eikä vastaa kiinteistöön ja tiloihin liittyvistä asioista muutoin kuin vuokrasuhteessa määritellyin ehdoin.

Omistajalle kuuluu vastuu kiinteistön ja rakennuksen ylläpidosta, hoidosta ja huollosta. Yleensä omistaja järjestää kaikki oppilaitoksen sisä- ja ulkoalueisiin liittyvät hoito-, huolto- ja korjauspalvelut sekä jätehuollon järjestelyt ja turvallisuuspalvelut. Kaikki sisätiloissa ja oppilaitoksen ulkoalueilla (tontilla) olevien kiinteiden rakenteiden ja kulkuväylien terveellisyttä, turvallisuutta ja viihtyvyyttä heikentävien puutteiden korjaaminen kuuluu pääsääntöisesti omistajavastuuseen. Vuokrasopimuksessa on saatettu sopia tarkemmin vastuunrajoista. Liikenneväylät tontin ulkopuolella kuuluvat joko kunnan teknisen toimen tai tiehallinnon Elinkeino- liikenne- ja ympäristökeskuksen (ELY-keskus) vastuulle riippuen siitä, onko oppilaitos katu- vai tieverkon yhteydessä.

Omistaja vastaa yleensä sekä kiinteistön ylläpitoon liittyvien palveluiden kustannuksista että energioiden kustannuksista. Energiosta sähkönkulutus on

nykyisin usein siirretty suoraan käyttäjän vastattavaksi kustannuksellaan. Samoin siivouksesta ja sen kustannuksista vastaa usein käyttäjä, vaikka siivouksella voidaan vaikuttaa rakennuksen kulumiseen ja muun muassa sisäilman laatuun ja viihtyvyyteen. Varsinaiset käyttäjäpalvelut, kuten aulapalvelut, vahtimestari- ja postituspalvelut ovat pääsääntöisesti käyttäjän vastuulla.

4.8 Opettajat

RIINA LÄNSIKALLIO & HEIDI PELTONEN

Opettajilla on yhteisön keskeisinä toimijoina hyvä näkemys terveellisyyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia edistävästä ja vaarantavista tekijöistä oppilaitoksessa. Opettajilla on myös usein ensimmäisenä havaintoja tai tietoa yksittäisen opiskelijan tai opiskeluyhteisön hyvinvointiongelmista tai tuen tarpeista. Sen vuoksi on tärkeää, että opettajille tiedotetaan tulevasta tarkastuksesta ajoissa ja kootaan yhteen heidän näkemyksiään ja havaintojaan tarkastuksen taustatiedoksi. Tarkastustapahtumaan on hyvä osallistua vähintään yksi opettajakunnan edustaja rehtorin lisäksi.

Turvalliset opetustilat ja -välineet ovat opetuksen järjestäjän vastuulla. Opettaja on vastuussa opetuksen käytännön järjestelyistä, hänelle määrätystä opetusryhmästä ja tehtävistä sekä omasta toiminnastaan. Opettajalla on myös vastuu ohjata ja neuvoa oppilasta ja opiskelijaa toimimaan turvallisesti eri oppimistilanteissa. Opettajat osallistuvat omalta osaltaan myös oppilaitosta sekä oppilaita ja opiskelijoita koskevien terveellisyteen, turvallisuuteen ja hyvinvointiin liittyvien asiakirjojen valmisteluun ja toimeenpantoon (lakisääteiset suunnitelmat ks.liite 8).

Opetustilanteet eivät saa vaarantaa oppilaan tai opiskelijan hyvinvointia ja terveyttä. Jos opettaja havaitsee opetustiloissa tai -välineissä terveys- tai turvallisuuspuutteita, tulee hänen ilmoittaa niistä viipymättä esimiehelleen ja tarvittaessa työsuojeluvaltuutetulle. Sekä oppilailla, opiskelijoilla että oppilaitoksen henkilökunnalla on oikeus työrauhaan ja väkivallattomaan oppimis- ja työympäristöön. Opettajalla on tärkeä tehtävä kiusaamisen ja häirinnän ehkäisyssä, tilanteiden tunnistamisessa ja niihin puuttumisessa sekä opiskeluun liittyvän

Opettaja tuo tarkastukseen tietoa terveellisyyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia edistävästä ja vaarantavista tekijöistä sekä oppilaiden ja opiskelijoiden tuen tarpeista.

kuormituksen ja tuen tarpeen tunnistamisessa. Opettaja edistää myös yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa käytännön opetustilanteissa.

Kun opettaja havaitsee oppilaiden tai opiskelijoiden välillä kiusaamista, epäsiällistä toimintaa tai väkivaltaa oppilaitoksessa, on hänen puututtava tilanteeseen mahdollisuuksiensa mukaan turvallisesti ja selvitettävä asiaa oppilaitoksessa sovitun toimintamallin mukaan. Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisyä koskevassa suunnitelmassa huomioidaan sekä oppilaiden ja opiskelijoiden keskinäiset että heidän ja oppilaitoksen aikuisten väliset vuorovaikutussuhteet ja asian käsittelyyn liittyvät toimintatavat yhteisö-, ryhmä- ja yksilötasolla. Esi- ja perusopetuksessa opettajalla on myös velvollisuus ilmoittaa tietoonsa tulleesta koulussa tai koulumatkalla tapahtuneesta kiusaamisesta sekä kohteena olleen oppilaan että tekijän huoltajalle. Henkilöstön kohdalla asiasta ilmoitetaan esimiehelle, työsuojeluvaltuutetulle ja tarvittaessa poliisille. Oppilaitoksen tarkastuksessa huomioidaan opettajien tekemät ilmoitukset ja niiden jatkotoimet sekä opettajien havaitsemat oppimista häiritsevät tai haittaavat tekijät.

Oppilaitoksessa on tärkeä järjestää uusille opettajille ennen lukuvuoden alkua kattava perehdytys oppilaitoksen turvallisuudesta, ohjeista ja menettelytavoista sekä mahdollisuus tutustua opiskelijoihin ja heidän tukea vaativiin tarpeisiinsa opetuksessa. Myös lukuvuoden aikana sijaisina toimivat opettajat perehdytetään keskeisiin oppilaitoksen terveyttä ja turvallisuutta koskeviin toimintamalleihin. Tarvittaessa tulee olla mahdollisuus täydennyskoulutukseen oppilaitoksen turvallisuuden hallinnasta, yhteisön hyvinvoinnin edistämisestä ja opiskelijoiden tarvitsemasta tuesta opetuksessa. Tarkastuksissa kiinnitetään huomiota miten nämä asiat ovat toteutuneet oppilaitoksessa.

Opettajien, kuten kaikkien muidenkin oppilaitoksessa toimivien, tulee tuntea oppilaitoksen toimintaohjeet ja käytänteet erilaisissa vaara-, uhka-, konflikt- ja kriisitilanteissa toimimiseen. Myös tilanteiden jälkihoidon käytänteet on tunnettava. Tällaisissa tilanteissa toimimista ja pelastautumista harjoitellaan säännöllisesti oppilaitoksissa. Tarkastuksen yhteydessä varmistetaan, että opettajilla ja muulla henkilöstöllä on tiedossa em. toimintatavat ja periaatteet sekä harjoitusten ajankohdat. Tarkastuksissa kiinnitetään huomiota myös siihen, että ohjeistuksissa on otettu huomioon opetus- ja muun henkilöstön tuki. Tämä tukee oppilaitosyhteisön aikuisten toimintakykyä turvallisuutta vaarantavissa tilanteissa. Turvallisuuteen liittyviä tietoja ja taitoja käsitellään monen eri oppiaineen yhteydessä. Sekä opetuksessa että yhteisöllisessä opiskeluhollossa tuetaan kaikkien oppilaiden ja opiskelijoiden mahdollisuutta osallistua oman oppimisympäristönsä hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseen. Oppilaskuntien, opiskelijajärjestöjen ja huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeä osa tätä ko-

konaisuutta. Myös yhteistyö oppilaitoksen ulkopuolisten toimijoiden kanssa on tärkeää turvallisuuden edistämiseksi.

Jos opettajalla on huoli oppilaan tai opiskelijan hyvinvoinnista, on hänellä oppilas- ja opiskelijahuoltolakiin sekä lastensuojelulakiin sisältyen velvoite toimia. Hänellä on myös velvollisuus ohjata opiskelijaa hakemaan tarvitsemiaan opiskeluhuollon etuuksia ja palveluja. Tarkastuksessa on tärkeää selvittää, miten tuen piiriin ohjaaminen on toteutunut ja mitä mahdollisia kehittämistarpeita tässä on.

4.9 Opiskeluhuollon kuraattorit ja psykologit

KRISTIINA LAITINEN

Terveellisuuden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen on opiskeluhuollon kehityksen myötä tullut yhä vahvemmin osaksi oppilaitoksen sekä sen henkilöstön perustehtävää. Opiskeluhuollon psykologi- ja kuraattoripalvelut kuuluvat opiskeluhuollon palveluihin, jotka puolestaan ovat osa kunnan peruspalvelujen kokonaisuutta. Oppilaitoksessa psykologien ja kuraattoreiden tehtäviin sisältyy terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta sekä oppimista ja koulunkäyntiä edistävää ja ongelmia ennaltaehkäisevää sekä korjaavaa työtä.

Tavoitteena on vahvistaa oppilaitosyhteisön kokonaisvaltaista hyvinvointia ja osallisuutta tukevaa kulttuuria. Psykologi- ja kuraattoritoiminta edistää lasten ja nuorten psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä, mielenterveyttä sekä luo edellytyksiä oppimistavoitteiden saavuttamiselle. Oppilaitoksissa työskentelevät opiskeluhuollon asiantuntijat tarkastelevat ilmiöitä niin yksilön, perheen, ryhmän, yhteisön kuin organisaationkin näkökulmista. Psykologien ja kuraattorien tehtäväkuva pitää sisällään niin asiakastyötä, konsultaatiota kuin yhteisön hyvinvoinnin edistämiseksi tehtävää työtä.

Psykologi- ja kuraattoripalvelujen tulee olla saatavilla helposti osana oppilaiden, opiskelijoiden sekä oppilaitoksen arkea. Se, että lapsella ja nuorella on oikeus saada tarvitsemansa psykologi- ja kuraattoripalvelut määräajassa, on merkittävää varhaisen tuen toteutumisen näkökulmasta. Mahdollisuus henkilökohtaiseen keskusteluun opiskeluhuollon psykologin tai kuraattorin kanssa on

Psykologeilla ja kuraattoreilla on tietoa oppilaiden ja opiskelijoiden sekä yhteisön hyvinvoinnista ja tuen tarpeista.

järjestettävä viimeistään seitsemäntenä työpäivänä pyynnön saapumisesta. Kii-reellisissä asioissa mahdollisuus keskusteluun on järjestettävä samana tai seuraavana työpäivänä.

Psykologeilla ja kuraattoreilla on tärkeä tehtävä yhteisöllisen opiskeluhuollon toimijoina. Hyvät vuorovaikutussuhteet, yhteisölliset toimintatavat ja rakenteet, hyvinvointia lisäävät opetussisällöt ja -menetelmät sekä osallisuuden ja yhteistyön kulttuuri ovat yhteisöllisyyden osatekijöitä, joiden kehittämisessä on tärkeää ottaa käyttöön opiskeluhuollon asiantuntijoiden erityisosaaminen. Psykologit ja kuraattorit voivat olla opetushenkilöstön ja koulu- opiskeluterveydenhuollon työntekijöiden yhteistyökumppaneina hyvinvointia edistävien oppiaineiden kuten terveystiedon opetuksessa. He osallistuvat oppilaitoksen opiskeluhoitotyön ja sen erilaisten toimintamallien kehittämiseen. Myös kriisityö ja kiusaamisen vastainen työ kuuluvat yhteisön hyvinvointityöhön. Psykologeilla ja kuraattoreilla on oman alansa asiantuntijoina ymmärrys erilaisten yksilöllisten tai yhteisöllisten ongelmien taustatekijöistä tai syistä, jotka on tärkeää ottaa huomioon jatkotoimenpiteitä suunniteltaessa.

Psykologit ja kuraattorit tekevät yhteistyötä niin oppilaitosyhteisön sisällä kuin ulkopuolisten yhteistyötahojen kuten perheneuvolan, lastensuojelun tai erikoissairaanhoidon kanssa. He tuovat osaltaan monialaisen näkökulman oppilaitoskohtaisen opiskeluhoitoryhmän työskentelyyn ja edustavat omaa erityisalaansa myös yksittäisen oppilaan tai opiskelijan asiaa käsittelevässä monialaisessa asiantuntijaryhmässä.

Opiskeluhuollon palvelujen asiantuntijat ovat mukana yhteisön hyvinvoinnin seuraamisessa ja sen edellyttämässä tiedonkeruussa. Psykologien ja kuraattoreiden työ oppilaitosyhteisössä sekä yksittäisiin oppilaisiin tai opiskelijoihin kohdistuva asiakastyö tuottavat monipuolista tietoa, joka on tarpeen myös oppilaitosympäristön ja -yhteisön tarkastuksissa. Tarkastuksia hyödyttävä tieto voi koskea esimerkiksi oppilaitoksen toimintakulttuuria, yhteisön ilmapiiriä, luokkien tai ryhmien hyvinvointia ja työrauhaa, kiusaamisen esiintyvyyttä tai opiskelun kuormittavuutta.

4.10 Pelastustoimi

JUSSI RAHIKAINEN

Pelastuslaissa on säädetty pelastuslaitoksen tehtäväksi ohjauksen, valistuksen, neuvonnan ja valvonnan keinoin tukea eri tahoja laissa säädettyjen velvoitteiden noudattamisessa. Erityisesti tuetaan kykyä huolehtia onnettomuuksien ehkäisystä ja vahinkojen rajoittamisesta.

Pelastuslaitoksen on laadittava *valvontasuunnitelma*, jossa on riskien perusteella suunniteltu palotarkastukset ja muut valvontatoimenpiteet. Valvonta voidaan toteuttaa asiakirjavalvontana, esimerkiksi pyytämällä oppilaitosta toimittamaan pelastussuunnitelma pelastuslaitokselle tai tarkastamalla ilmoitus oppilaitoksen käyttämisestä tilapäisesti majoitukseen. *Valvontakäynnillä eli palotarkastuksella* on mukana oppilaitoksen turvallisuudesta vastaava henkilö, yleensä rehtori. Palotarkastukset tehdään eri aikataulussa kuin oppilaitosten tarkastus ja pelastuslaitoksen edustaja on mukana oppilaitoksen ympäristön ja yhteisön tarkastuskierroksella vain tarvittaessa. Oppilaitoksen turvallisuuteen liittyvissä asioissa tehdään yhteistyötä tarpeen mukaisesti.

Tarkastuksessa huomioidaan palotarkastuksen tulokset, ja pelastustoimi on tarvittaessa mukana yhteisessä tarkastustilaisuudessa.

Rakennuksen omistajan ja haltijan sekä toiminnanharjoittajan on osaltaan

- ehkäistävä tulipalojen syttymistä ja muiden vaaratilanteiden syntyä
- varauduttava henkilöiden, omaisuuden ja ympäristön suojaamiseen vaaratilanteissa
- varauduttava tulipalojen sammuttamiseen ja muihin sellaisiin pelastustoimenpiteisiin, joihin ne omatoimisesti kykenevät
- ryhdyttävä toimenpiteisiin poistumisen turvaamiseksi tulipaloissa ja muissa vaaratilanteissa sekä toimenpiteisiin pelastustoiminnan helpottamiseksi.

Pelastuslaitoksen valvontasuunnitelmaohjeessa suositellaan suorittamaan palotarkastus päiväkoiteihin ja oppilaitoksiin 1–5 vuoden välein, riippuen niiden koosta ja koulutusasteesta. Palotarkastuksen ensisijainen tavoite on varmistaa, että omatoiminen varautuminen on hoidettu asianmukaisesti.

Pelastuslaitokset tukevat oppilaitosten opetus- ja kasvatustyötä. Oppilaitosten turvallisuuden edistäminen edellyttää opetushallinnon ja useiden viranomaisten, järjestöjen ja muiden toimijoiden yhteistyötä ja toimenpiteitä. Vasta-

vuoroisuuteen perustuva yhteistyö edistää parhaimmillaan ideoiden, tiedon ja osaamisen sekä hyvien käytäntöjen levittämistä ja juurruttamista.

Pelastuslaitokset tekevät oppilaitosten kanssa myös perinteistä yhteistyötä turvallisuuskoulutuksen parissa. Tyypillisesti koulutus sisältää kohderyhmän mukaisen turvallisuusaiheisen luennon, oppitunnin, opetustuokion tai harjoituksen. Turvallisuuskoulutusta ovat myös turvallisuuskävelyt, alkusammutuskoulutus ja pelastuslaitoksen järjestämä poistumisharjoitus. Suomen Palopäälystöliiton tuottamaa materiaalia voidaan hyödyntää oppilaitoksen turvallisuusopetuksessa ja opettajat saavat sähköisen materiaalin ilmaiseksi käyttöönsä pelastuslaitokselta.

Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa vuonna 2011 on pelastuslaitoksille liitetty tehtävä (ei lakisääteinen eikä siten velvoittava); pelastuslaitokset tehostavat oppilaitosten omatoimisen varautumisen ohjausta ja varmistavat, että sisäministeriön esittämät suositukset on toteutettu kattavasti (SM 2009). Tavoitteena on, että pelastuslaitokset seuraavat alueen oppilaitosten harjoitusten toteuttamista vaaratilanteiden varalle ja lähettävät tarvittaessa oppilaitoksille muistutuksen, jos harjoitusten väli kasvaa liian pitkäksi. Lisäksi tavoitteena on, että pelastuslaitokset raportoivat säännöllisesti harjoitusten toteuttamisesta ja kattavuudesta alueen kunnille ja opetus- ja kulttuuri- sekä sisäasiainministeriölle. Järjestelmää pyritään kehittämään yhdenmukaiseksi koko maahan.

4.11 Oppilaan ja opiskelijan näkökulma

LAURA KYNTÖLÄ & KRISTIINA LAITINEN

Yhteisöllisyyteen kuuluu, että oppilaat ja opiskelijat osallistuvat hyvinvointia tukevien toimintatapojen ja rakenteiden suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin yhteisön tasa-arvoisina jäseninä ja oman kehitysvaiheensa mukaisesti. Lapset ja nuoret ovat yleensä hyvin kiinnostuneita omasta hyvinvoinnistaan sekä elämäänsä ja arkipäiväänsä vaikuttavista asioista. Oppilaitosympäristön ja yhteisön tarkastukset tarjoavat heille luontevan väylän vaikuttaa keskeisen kehitysympäristönsä terveellisyteen ja turvallisuuteen sekä koko yhteisön hyvinvointiin. Koululainsäädännön mukaan oppilaille ja opiskelijoille tulee järjestää mahdollisuus osallistua opetussuunnitelman, siihen liittyvien erilaisten suunnitelmien sekä oppilaitoksen järjestyssäännön valmisteluun. Osallistuminen tarkastukseen tarjoaa konkreettisia kokemuksen osallisuudesta ja yhteistyöstä sekä vaikuttamisesta ympäristön viihtyisyyteen ja sen jäsenten hyvinvointiin.

Oppilaitoksella on sen oppilaista ja opiskelijoista muodostuva *oppilas- tai opiskelijakunta*, joka voi olla myös useamman oppilaitoksen yhteinen. Sen tehtävänä on edistää yhteistoimintaa ja luoda erilaisia vaikuttamismahdollisuuksia. Ollakseen vaikuttavaa toiminta tarvitsee selkeitä rakenteita. Onnistunut oppilaskuntatoiminta innostaa ja rohkaisee jäseniään tuomaan esiin näkemyksiään ja toiveitaan, osallistumaan oppilaitoksen päätöksentekoon sekä toimimaan aktiivisesti yhteisissä asioissa. Oppilaitoksen tarkastuksessa oppilas- tai opiskelijakunta on tärkeä yhteistyökumppani. Lisäksi on hyvä miettiä muita keinoja, joilla mahdollisimman monien kokemukset ympäristön terveellisyydestä ja turvallisuudesta sekä yhteisön hyvinvoinnista saataisiin koottua kehittämistyön tueksi. Ennen tarkastusta voidaan toteuttaa oppilaille ja opiskelijoille suunnattuja kyselyjä tai keskustella sopivissa tilanteissa heidän kanssaan tarkastuksen sisältöalueista.

Vertaistoiminta on hyvä osallisuuden ja osallistumisen kanava, joka vahvistaa oppilaiden ja opiskelijoiden yhteishenkeä ja ehkäisee ongelmia. Tuki- ja kummioppilastoiminta sekä tutor-toiminta edellyttävät onnistuakseen oppilaitoksen tukea ja sitoutuneisuutta. Tukioppilaat järjestävät välituntitoimintaa ja teemapäiviä sekä tutustuttavat uusia oppilaita kouluun. Toisella ja korkealla asteella tutorit ovat mukana opiskelijoiden ryhmäyttämisessä ja tukena heidän sopeutumisessaan uuden oppilaitoksen ja yhteisön toimintatapoihin. Vertaistoiminta tarjoaa oppilaille ja opiskelijoille erityisen näköalan yhteisön hyvinvointiin ja tämä on hyvä huomioida tarkastuksessa.

Lapsen ja nuoren näkökulma oppilaitosyhteisön ja -ympäristön hyvinvointiin on erilainen kuin aikuisen. He kiinnittävät huomiota myös sellaisiin ympäristön ja yhteisön piirteisiin tai totuttuihin tapoihin, joita aikuinen ei huomaa. Oppilaita ja opiskelijoita kuulemalla voidaan nostaa esiin oppilaitoksen tiedostettuja tai tiedostamattomia ajattelu- tai toimintatapoja, jotka estävät oppilaiden tai opiskelijoiden aidon osallistumisen yhteisön toimintaan tai oppilaitoksen toimintatapojen kehittämiseen. Oppilailta ja opiskelijoilta on yleensä enemmän tilaisuuksia havaita esimerkiksi yhteisön hierarkiassa tai sosiaalisessa mediassa aikuisilta piiloon jääviä kiusaamis- tai syrjintätapauksia.

Oppilaat ja opiskelijat osallistuvat tarkastuksen toteuttamiseen sekä jatkotoimien suunnitteluun ja toteuttamiseen.

4.12 Vanhempien ja huoltajien näkökulma

TUIJA METSO & KATJA REPO

Kouluhyvinvointi nähdään entistä enemmän yhteisenä asiana, jota oppilaitoksen henkilöstö, oppilaat ja opiskelijat sekä vanhemmat ja huoltajat (jatkossa vanhemmat) ovat yhdessä rakentamassa. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan opiskeluhoito on ensisijaisesti ennaltaehkäisevää ja koko yhteisön hyvinvointia, terveellisyttä ja turvallisuutta tukevaa toimintaa, jossa osallistetaan myös oppilaat ja opiskelijat sekä heidän vanhempansa. Vanhempien rooli korostuu esi- ja peruskouluissa, mutta on edelleen tärkeä myös toisen asteen oppilaitoksissa. Hyvinvoinnissa havaittuihin huolenaiheisiin etsitään ratkaisuja ja yhteisöllisiä toimintatapoja kehitetään yhdessä toimien.

Alakoululaisten vanhemmista 41 prosenttia ja yläkoululaisten vanhemmista 25 prosenttia pitää vanhempien mahdollisuuksia osallistua oppilaitoksen toimintaan kokonaisuutena melko tai erittäin hyvinä. (Suomen Vanhempainliitto 2013).

Vanhemmat haluavat olla mukana edistämässä oppilaitosyhteisön hyvinvointia, ja heidät tulee ottaa mukaan hyvinvointiyön suunnitteluun ja kehittämiseen. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi vanhempainyhdistyksen edustuksen

Vanhemmat ovat tärkeitä yhteistyökumppaneita sekä oppilaitoksen tilanteen arvioimisessa että jatkotoimien suunnittelussa ja toteuttamisessa.

osallistumista oppilaitoskohtaisen oppilashuoltoryhmän työskentelyyn ja toimintaan. Säännöllisesti toimiva vanhempainyhdistys tai vastaava on 72 prosentissa peruskouluista (OPH & THL 2014) ja ne tekevät paljon vaikuttamistyötä terveellisten ja turvallisten oppilaitosrakennusten ja -ympäristöjen puolesta. Lukuvuonna 2012–2013 29 prosentissa peruskouluista vanhempien edustajia osallistui terveellisyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin kehittämiseen ja tarkastamiseen (OPH & THL 2014). Säännölliset tarkastukset sekä oppilaiden, opiskelijoiden ja vanhempien osallisuus niissä, avoin tiedonkulku ja sovitut jatkotoimenpiteet havaittujen puutteiden korjaamiseksi ehkäisevät ongelmien syntymistä ja pahenemista. Vanhempainyhdistys voi olla apuna ja tukena ympäristön terveellisyteen, turvallisuuteen ja yhteisön hyvinvointiin liittyvien kyselyiden tekemisessä ja tarpeellisiksi havaittujen toimenpiteiden toteuttamisessa. Hyviä ympäristön turvallisuuden arviointiin liittyviä osallisuuden kokemuksia on saatu esimerkiksi yhteisistä turvallisuuskävelyistä. Vaikuttavinta hyvinvointia saadaan aikaan silloin, kun kaikilla yhteisössä toimivilla on yhteinen suunta ja tavoitteet.

Tyypillisiä yhteisön hyvinvointia vahvistavia toimintamuotoja ovat kasvatuksen, päihdeiden käyttöön, liikenneturvallisuuteen, kiusaamiseen, terveellisiin elämäntapoihin ja harrastustoimintaan liittyvien tilaisuuksien, tapahtumien ja teemapäivien järjestäminen oppilaille ja opiskelijoille sekä vanhemmille. Parhaimmillaan vanhempainyhdistys on myös oppilaitoksen oppilas- tai opiskelijakunnan kumppani, joka vahvistaa oppilaiden ja opiskelijoiden ääntä ja osallisuutta ja on tukemassa heille tärkeiden teemojen eteenpäin viemistä oppilaitoksessa.

Joissakin kunnissa toimii myös alueellisia vanhempainyhdistyksiä, jotka toimivat opetuksen järjestäjän yhteistyökumppanina oppilaitosyhteisön sekä oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä. Alueelliset vanhempainyhdistykset osallistuvat esimerkiksi kuntatason turvallisuussuunnitelma-, liikenneturvallisuus- ja sisäympäristöasioiden työ- ja ohjausryhmiin.

Myös yksittäisillä vanhemmilla on oma tehtävänsä yhteisön hyvinvoinnin ja oppilaitosympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden vahvistamisessa. Vanhempien tehtävänä on hoitaa ja kasvattaa lapsi turvallisessa ja virikkeellisessä ympäristössä, huolehtia terveellisestä ravinnosta sekä riittävästä unesta ja liikunnasta. Vanhempien tulee varmistaa, että lapsen koulumatka ja liikkumisvälineet ovat turvallisista ja lapsi noudattaa liikennesääntöjä. Vanhemmat toimivat lastensa tärkeimpinä esimerkkeinä ja malleina terveellisissä elämäntavoissa, turvallisessa liikkumisessa sekä toisten ihmisten kohtaamisessa ja huomioimisessa.

Vanhemmilla on oikeus saada tietoa ja tulla kuulluksi lastaan koskevissa asioissa. Heidän velvollisuutensa on tehdä yhteistyötä oppilaitoksen kanssa lapsen oppimisen ja kasvun tukemiseksi. Vanhemmat huomaavat usein ensimmäisinä lasten terveydentilassa ja hyvinvoinnissa tapahtuneita muutoksia. Vanhempien on tärkeää tuoda oppilaitoksen henkilöstön tietoon lapsen koulunkäyntiin tai opiskeluun ja oppilaitosympäristöön liittyvät huolensa. On tärkeää, että yksittäistenkin vanhempien esiin nostamia huolia kuullaan ja niihin suhtaudutaan vakavasti. Vanhempien ja oppilaitoksen henkilöstön keskinäinen arvostus ja toisen asiantuntijuuden tunnistaminen luovat pohjan hyvälle yhteistyölle. Keskinäinen yhteistyö on yhä enemmän hyvinvointityötä, jolla vahvistetaan hyvän oppimisen, koulunkäynnin ja opiskelun edellytyksiä niin yksittäisen oppilaan ja opiskelijan, opetusryhmän, oppilaitoksen kuin kunnankin tasolla.

5 Keskeinen lainsäädännöllinen tausta

MARKE HIETANEN-PELTOLA, ULLA KORPILAHTI & MARJAANA PELKONEN

Vastuu oppilaitoksen terveellisyydestä, turvallisuudesta sekä yhteisön hyvinvoinnista on lainsäädännössä määritelty usealle eri toimija- ja viranomaistaholle. Myös yksityiskohtaisempia tehtäviä ja velvollisuuksia on määritelty lainsäädännössä. Taulukkoon 1 on koottu tähän tehtävään liittyvä eri viranomaisia ja tahoja ohjaava keskeinen lainsäädäntö. Oppilaitosten terveellisyyttä, turvallisuutta ja yhteisön hyvinvointia koskevat suunnitelmat ja niitä ohjaava lainsäädäntö on kuvattu liitteessä 8.

TAULUKKO 1. Eri viranomais- ja toimijatahojen keskeinen lainsäädäntö, joka velvoittaa huolehtimaan oppilaitosten terveellisyydestä, turvallisuudesta sekä yhteisön hyvinvoinnista.

Toimija- tai viranomaistaho	Pääasiallinen ohjaava lainsäädäntö
Koulutuksen järjestäjä, oppilaitoksen rehtori ja muu henkilöstö	<ul style="list-style-type: none"> • perusopetuslaki 628/1998 • laki ammatillisesta peruskoulutuksesta 630/1998 • lukiolaki 629/1998 • oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013 • ammattikorkeakoululaki 351/2003 • yliopistolaki 558/2009 • laki Poliisiammattikorkeakoulusta 1164/2013 • laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta 631/1998 • laki Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksesta 1316/2006 • laki Pelastusopistosta 607/2006 • pelastuslaki 628/1998 • laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986 • yhdenvertaisuuslaki 1325/2014
Koulu- ja opiskelu-terveydenhuolto	<ul style="list-style-type: none"> • terveydenhuoltolaki 1326/2010 • valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 338/2011 • oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013
Terveydensuojelu	<ul style="list-style-type: none"> • terveydensuojelulaki 763/1994 • terveydensuojeluasetus 1280/1994 • sosiaali- ja terveysministeriön asetus asunnon ja muun oleskelutilan terveydellisistä olosuhteista sekä ulkopuolisten asiantuntijoiden pätevyysvaatimuksista 545/2015
Työsuojelu	<ul style="list-style-type: none"> • työturvallisuuslaki 738/2002 • laki nuorista työntekijöistä 998/1993 • valtioneuvoston asetus nuorille työntekijöille erityisen haitallisista ja vaarallisista töistä 475/2006 • sosiaali- ja terveysministeriön asetus nuorille työntekijöille vaarallisten töiden esimerkkiluettelosta 188/2012
Työterveyshuolto	<ul style="list-style-type: none"> • työterveyshuoltolaki 1383/2001 • valtioneuvoston asetus hyvän työterveyshuoltokäytännön periaatteista, työterveyshuollon sisällöstä sekä ammattihenkilöiden ja asiantuntijoiden koulutuksesta 708/2013
Kiinteistön omistaja	<ul style="list-style-type: none"> • maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999 ja asetus 895/1999 • Suomen rakentamismääräyskokoelma • pelastuslaki 628/1998

Lähteet

- Aaltonen J. 2012. Turvataitoja nuorille – Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. THL, Opas 14/2012. Saatavilla aineistosta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-611-3>
- Ammattikorkeakoululaki 932/2014. Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140932>
- Aseman lapset ry. 2013. Friends. Ohjelma lasten ja nuorten mielen hyvinvoinnin tueksi. Saatavilla aineistosta <http://www.asemanlapset.fi/fi/toimintamuotomme/friends>
- Edu.fi verkkopalvelu. 2015a. Kouluruokailu. Saatavilla aineistosta <http://www.edu.fi/kouluruokailu>
- Edu.fi verkkopalvelu. 2015b. Move! -fyysisen toimintakyvyn seurantajärjestelmä. Saatavilla aineistosta <http://www.edu.fi/move>.
- Edu.fi verkkopalvelu. 2015c. OPS 2016 liikuntaoppiaineen tukimateriaalit. Saatavilla aineistosta http://www.edu.fi/ops2016_liikunnan_tukimateriaalit.
- Fagerström V, Länsikallio R, Sipponen J. 2015. Stop väkivallalle kouluissa ja päiväkodeissa – Väkivaltatilanteiden ilmoitus- ja käsittelylomakkeiden kehittäminen. Saatavilla aineistosta http://www.ttl.fi/fi/verkkokirjat/Sivut/Stop_vakivallalle.aspx
- Hallituksen esitys eduskunnalle terveydenhuoltolaiksi sekä laeiksi kansanterveyslain ja erikoissairaanhoidon lain muuttamiseksi sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamiseksi (HE 90/2010). Saatavilla aineistosta www.eduskunta.fi.
- Hallituksen esitys (HE 2013/67). Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 6.6.2013/67.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi. (HE 339/2014) . Saatavilla aineistosta <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140339>
- Itä-Suomen aluehallintovirasto (AVI). 2015. Sisäilmaongelman käsittely koulurakennuksissa. Kirje.4.2.2015. ISAVI/277/00.04.00/2015. Saatavilla aineistosta www.avi.fi
- Joronen K & Koski A. (toim.). 2010. Tunne- ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen koulu yhteisössä. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Kaartinen-Koutaniemi M. 2011. First year experience – yliopisto-opiskelijan ensimmäinen opiskeluvuosi, julkaisussa Kunttu K, Komulainen A, Makkonen K, Pynnönen P. (toim.). Opiskeluterveys. Duodecim. 2011: 156–158.
- Kansaneläkelaitos (Kela). 2012. Korkeakoulu-ruokailun periaatteita koskeva suositus. Saatavilla aineistosta www.kela.fi/ateriatuen-ohje_suositus-ravintoloille.
- Kansaneläkelaitos (Kela) ja Valtion ravitsemusneuvottelukunta. 2011. Suositus korkeakoulu-ruokailun periaatteiksi. Saatavilla aineistosta www.kela.fi/documents/10180/12149/korkeakoulu-ruokailun-periaatteet-nettiversio.pdf.
- Kilpelä N & Hätönen J. 2014. Opas esteettömyystiedon keruuseen asiakaspalveluyksikössä THL Ohjaus 22/2014. Saatavilla aineistosta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-361-1>.
- Kolehmainen L, Korpilahti U, Lounamaa A. 2014. Tapaturmien ehkäisy peruskoulussa vuonna 2013. THL, Tutkimuksesta tiivistä 24/2014. Saatavilla aineistosta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-378-9>.
- Konu A. 2002. Oppilaiden hyvinvointi koulussa. Väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Kujala J. 2009. Opiskelukykyä ja yhteisöllisyyttä. Opiskelukyvyn edistämisen suositukset yliopistoille. Helsinki. Saatavilla aineistosta http://www.slideshare.net/otusowl/2008-opiskelijan-yliopisto?next_slideshow=.
- Kuntalaki 410/2015. Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410>.
- Kunttu K, Komulainen A, Makkonen K, Pynnönen P (toim.). 2011. Opiskeluterveys. Duodecim.
- Lajunen K, Ylenius-Lehtonen M, Andell M. 2015. Tunne- ja turvataitoja lapsille. THL Opas 39/2015. Helsinki.
- Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta 631/1998. Saatavilla aineistosta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980631>
- Laki ammatillisesta peruskoulutuksesta 630/1998. Saatavilla aineistosta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980630>.
- Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä 523/2015. Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150523>.
- Laki liikehuoneiston vuokrauksesta 482/1995. Saatavilla aineistosta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950482>.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986. Saatavilla aineistosta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>.
- Laki nuorista työntekijöistä 998/1993. Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19930998>.

- Laki Pelastusopistosta 607/2006. Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2006/20060607>.
- Laki Poliisiammattikorkeakoulusta 1164/2013. Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131164>.
- Laki Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksesta 1316/2006. Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2006/20061316>.
- Laki vapaasta sivistystyöstä 632/1998. Saatavilla aineistosta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980632>.
- Lastensuojelulaki 417/2007. Saatavilla aineistosta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>.
- Liikkuva koulu -toiminta. 2012. Kotisivut. Toiminnan ylläpitotahot Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM), Opetushallitus (OPH) ja Likes-tutkimuskeskus. Saatavilla aineistosta <http://www.liikkuvakoulu.fi/>.
- Liimakka S, Ollila H, Ruokolainen O, Sandström P, Heloma A. 2015. Nuorten nuuskaaminen koulu- ja opiskeluterveydenhuollon ammattilaisten näkökulmasta: Yhteistä linjaa etsimässä? THL Raportti 2/2015. Saatavilla aineistosta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-421-2>.
- Lintukangas S, Manninen M, Mikkola-Montonen A, Palojoki P, Partanen M, Partanen R. 2007. Laatuevättä koulutyöhön. Opetushallitus.
- Lounamaa A, Huhtanen P, Kurenniemi M, Salmi-nen S, Heikkilä M-L, Virtanen J. 2005. Koulutapaturmien ehkäisy. 2002–2004 toteutettu kehittämishanke. Stakes. Aiheita 11/2005. Saatavilla aineistosta <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204193832>.
- Lukioasetus 810/1998. Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1998/19980810>.
- Lukiolaki 629/1998. Saatavilla aineistosta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980629>.
- Maankäyttö- ja rakennusasetus 895/1999. Saatavilla aineistosta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990895>.
- Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999. Saatavilla aineistosta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto (MLL). Kouluille ja kasvattajille (kummioppilastoiminta, tukioppilastoiminta, tutortoiminta). Saatavilla aineistosta <http://www.mll.fi/kasvattajille/>.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto (MLL), Poliisihallitus, Opetushallitus (OPH), Folkhälsan, Suomen Vanhempainliitto. Koulurauhatyö. Saatavilla aineistosta <http://www.koulurauha.fi/>.
- Manninen M, Wiss K, Saaristo V, Ståhl T. Kouluruokailu osana terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä peruskouluissa vuonna 2013. THL Tutkimuksesta tiiviisti 6/2015. Saatavilla aineistosta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-086-3>.
- Meklin T, Putus T, Hyvärinen A, Haverinen-Shaughnessy U, Lignell U, Nevalainen A. 2008. Koulurakennusten kosteus- ja homevauriot. Opas ongelmien selvittämiseen. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja C 2/2008. Saatavilla aineistosta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-740-780-9>.
- Mustonen N & Ollila H (toim.). 2009. Tupakkata työelämään. Savuttomuusopas ammatilliseen koulutukseen. THL Opas 7/2009. Saatavilla aineistosta <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085479>.
- Mäki P, Wikström K, Hakulinen-Viitanen T, Laatikainen T (toim.). 2014. Terveystarkastukset lastenneuvolassa & kouluterveydenhuollossa – Menetelmäkäsikirja. THL Opas 14. (2. uudistettu painos)
- Mölläri K, Saukkonen S-M. 2014. AvoHILMO. Perusterveydenhuollon avohoidon ilmoitus 2015. Määrittelyt ja ohjeistus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Ohjaus 11/2014.
- Nevalainen S & Ollila H. 2015. Lasten ja nuorten tupakoimattomuuden edistäminen - kansallisen strategian arviointi. THL Raportti 7/2015. Saatavilla aineistosta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-449-6>.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM). 2013. Turvallisuuden edistäminen oppilaitoksissa. Seurantaryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:8. Saatavilla aineistosta <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2013/liitteet/tr08.pdf?lang=fi>.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM). 2015. Oppilaitosrakennusten turvallisuus. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2015:2. Saatavilla aineistosta <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2015/liitteet/tr02.pdf?lang=fi>.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM), Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Ylöjärven kaupunki. 2015. Yhteispeli – koko koululle. Saatavilla aineistosta <http://www.yhteispeli.fi/>.
- Opetushallitus (OPH) verkkosivut/ oph.fi. Kouluruokailu. Saatavilla aineistosta <http://www.oph.fi/kouluruokailu>.
- Opetushallitus (OPH) verkkosivut/ oph.fi/. Muut määräykset – voimaan 1.8.2015. Saatavilla aineistosta http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/ammattilliset_perustutkinnot/ muut_maaraykset.
- Opetushallitus (OPH) verkkosivut/ oph.fi. Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet.

- Saatavilla aineistosta http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet.
- Opetushallitus (OPH). 2012. Fyysinen oppimisympäristö. Opetustoimen turvallisuusopas. Saatavilla aineistosta http://www.oph.fi/opetustoimen_turvallisuusopas/turvallisuuden_osa-alueita/fyysinen_oppimisymparisto.
- Opetushallitus (OPH). 2013. Koulutuksen järjestäjille keinoja puuttua opiskeluun soveltamattomuuteen. Opas SORA-säädösten ja määräysten toimeenpanoon ammattikoulutuksessa. Saatavilla aineistosta http://www.oph.fi/download/148884_Koulutuksen_jarjestajille_keinoja_puuttua_opiskeluun_soveltamattomuuteen.pdf.
- Opetushallitus (OPH). 2015a. Kriisiaineisto-verkosisivut. Psukosiaalinen tuli äkillisissä kriiseissä. Saatavilla aineistosta <http://www.oph.fi/kriisiaineisto>.
- Opetushallitus (OPH). 2015b. Opetustoimen turvallisuusopas. Saatavilla aineistosta http://www.oph.fi/opetustoimen_turvallisuusopas.
- Opetushallitus (OPH) & Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)/TedBM. 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen peruskouluisa 2013. Perustaulukot. 29.4.2014. Saatavilla aineistosta <https://www.thl.fi/fi/web/terveyden-edistaminen/johtaminen/tyokaluja/teaviisari/tea-oppimisyhteisossa>.
- Opiskelijoiden liikuntaliitto ry. 2011. Hyvä korkeakoulu liikunta. Suositukset. Korkeakoulu liikunnan asiantuntijatyöryhmän loppuraportti 25.2.2011. Juvenesprint Tampere 2011.
- Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013. Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287>.
- Pauna M, Karjalainen KM, Nurmi-Luthje I, Strömmer K, Luthje P. 2012. Internetpohjaisesta seurannasta tietoa koulutapaturmien ehkäisyyn. Suomen lääkärilehti 23/2012, vsk 67: 1827–1831.
- Pelastuslaki 379/2011. Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110379>.
- Perkiö-Mäkelä M, Hirvonen M, Elo A-L, Ervasti, J, Huuhtanen P, Kandolin I, Kauppinen K, Kauppinen T, Ketola R, Lindström K, Manninen P, Mikkola J, Reijula K, Riala R, Salminen S, Toivanen M, Viluksela M. 2006. Työ ja terveys -haastattelututkimus 2006. Taulukkoraportti. Työterveyslaitos, Helsinki. Saatavilla aineistosta http://www.ttl.fi/fi/verkkokirjat/tyo_ja_terveys_suomessa/Documents/tyo_ja_terveys_2006_taulukkoraportti.pdf.
- Perusopetusasetus 852/1998. Saatavilla aineistosta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980852>.
- Perusopetuslaki 629/1998. Saatavilla aineistosta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980629>.
- Perälä M-L, Halme N, Hietanen-Peltola M, Pelkonen M, Peltonen H, Rajamäki A, Pirttiniemi J, Wiss K. 2015a. Opiskeluhuollon johtaminen ja järjestäminen lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa 2014. THL-Tutkimuksesta tiiviisti 16/2015.
- Perälä M-L, Hietanen-Peltola M, Halme N, Kanste O, Pelkonen M, Peltonen H, Huurre T, Pihkala J, Heiliö P-L. 2015b. Monialainen opiskeluhuolto ja sen johtaminen. THL Opas 36/2014.
- Reijula K, Ahonen G, Alenius H, Holopainen R, Lappalainen S, Palomäki E, Reiman M. 2012. Rakennusten kosteus- ja homeongelmat. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2012. Eduskunta. Saatavilla aineistosta https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/julkaisut/Documents/trvj_1+2012.pdf.
- Rikoksentorjuntaneuvosto. 2013. Turvallisuuskävelyt. Saatavilla aineistosta <http://www.rikoksentorjunta.fi/fi/index/tyontueksi/turvallisuuskävelyt.html>. [Luettu 30.1.2015].
- Saari J, Ansala J, Pulkkinen S, Mikkonen J. 2013. Korkeakoulu liikunnan barometri 2013. Korkeakoulu liikuntasuositusten toteutuminen ja opiskelijoiden liikunta-aktiivisuus. Opiskelijoiden liikuntaliitto ry 2013.
- Salminen S, Kurenniemi M, Råback M, Markkula J, Lounamaa A. 2013. School environment and school injuries. *Frontiers in Public Health* 1:76.
- Sisäministeriö (SM). 2009. Oppilaitosten turvallisuus. Työryhmän raportti. Sisäministeriön julkaisuja 40/2009. Saatavilla aineistosta <https://www.intermin.fi/julkaisu/402009?docID=24927>.
- Sisäministeriö (SM). 2012. Turvallisempi huominen – Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Saatavilla aineistosta www.intermin.fi.
- Sisäministeriö (SM). 2013. Oppia kaikille! – Opas yhdenvertaisuussuunnitteluun oppilaitoksissa. SM julkaisut 26/2013. Saatavilla aineistosta http://yhdenvertaisuus-fi-bin.directo.fi/@Bin/cbfc8ddab6b54bc747d232e9ad361b00/1439883037/application/pdf/303294/Oppia_kaikille.pdf
- Sointu E, Markkula J, Lillsunde P, Impinen A. 2014. Turvallisuus kysely rehtoreille. Teoksessa Lounamaa A. ym. (toim.) Ehkäise tapaturmat -hanke. Tapaturmien ehkäisytyön kehittämisprojekti Etelä-Kymenlaaksossa ja Etelä-Pohjanmaalla 2009–2012, 89–101. THL Työpapereita 22/2014. Saatavilla aineistosta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-241-6>.

- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (STM). 2006. Opiskeluterveydenhuollon opas. Saatavilla aineistosta <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201504225553>.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (STM). 2015a. Isäni vähemmän – Voi paremmin! Kansalliset suositukset istumisen vähentämiseen. Saatavilla aineistosta <http://stm.fi/julkaisu?pubid=10024/126296>.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (STM). 2015b. SO-RA-lainsäädännön toimeenpano terveydenhuollossa. Ratkaisuja opiskeluun soveltumattomuuteen. Saatavilla aineistosta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3562-4>.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (STM). 2015c. Tasa-arvolaki, oppilaitokset ja sukupuolen moninaisuus. Esite 2015. Saatavilla aineistosta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3718-5>.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (STM). 2015d. Ympäristöterveys-verkkosivut. Saatavilla aineistosta <http://stm.fi/ymparistoterveys>.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön asetus asunnon ja muun oleskelutilan terveydellisistä olosuhteista sekä ulkopuolisten asiantuntijoiden pätevyysvaatimuksista 545/2015 (nk. asumisterveysasetus). Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150545>.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön asetus nuorille työntekijöille vaarallisten töiden esimerkkiluettelosta 188/2012. Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120188>.
- Suomen Mielenterveysseura. Hyvän mielen koulu. Saatavilla aineistosta www.mielenterveysseura.fi
- Suomen sovittelufoorumi ry.. Verso vertaissovittelu. Saatavilla aineistosta <http://www.ssf-ffm.com/vertaissovittelu/>.
- Suomen rakentamismääräyskokoelma. Saatavilla aineistosta <http://www.edilex.fi/rakentamismääräykset>.
- Suomen Vanhempainliitto. 2013. Vanhempain Barometri 2013. Saatavilla aineistosta http://www.vanhempainliitto.fi/filebank/1656-Barometri_2013_verkko.pdf.
- Suomen yliopistokiinteistöt Oy. 2014. Toimintamalli sisäympäristöongelmissa. 12.8.2014. Saatavilla aineistosta <http://sykoy.fi/wp-content/uploads/presentaatio-sisilmatoimintamalli.pdf>.
- TEA Viisari-verkkosivut. 2015. Kuntien terveydenedistämistäktiivisuutta (TEA) mittava vertailutietojärjestelmä. Saatavilla aineistosta www.thl.fi/teaviisari
- Terveydenhuoltolaki 1326/2010. Saatavilla aineistosta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>.
- Terveydensuojeluasetus 1280/1994. Saatavilla aineistosta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19941280>.
- Terveydensuojelulaki 763/1994. Saatavilla aineistosta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940763>.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Kouluterveyskysely. Saatavilla aineistosta <http://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely>.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 2013. Tapaturmatietokanta, THL vuosilta 2011–2013. Alkuperäislähde: Hoitoilmoitusjärjestelmä (HILMO) ja SVT, Kuolemansyyt. Tilastokeskus.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 2015a. Esi- ja perusopetukseen ja toisen asteen koulutuksen tarkastuslomake. Lapset, perheet ja perheet –verkkosivut/Työn tueksi/Lomakkeet/Lomakkeet koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon. Saatavilla aineistosta https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lomakkeet/lomakkeet_koulu_ja_opiskeluterveydenhuoltoon.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 2015b. Lapset, nuoret ja perheet -verkkosivut/Peruspalvelut/Opiskeluhuolto. Saatavilla aineistosta <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/opiskeluhuolto>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 2015c. Tapaturmat- verkkosivut. Saatavilla aineistosta www.thl.fi/tapaturmat.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2015d. Ympäristöterveys-verkkosivut. Saatavilla aineistosta www.thl.fi/fi/ymparistoterveys
- Turun yliopisto (UTU) & Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM). 2012. KiVa Koulu. Saatavilla aineistosta <http://www.kivakoulu.fi/>.
- Turvallisuus- ja kemikaalivirasto (Tukes). 2013. Kuluttajille. Saatavilla aineistosta <http://www.tukes.fi/fi/Kuluttajille/>.
- Tupakkalaki 693/1976. Saatavilla aineistosta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1976/19760693>.
- Työterveyshuoltolaki 1383/2001. Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2001/20011383>.
- Työterveyslaitos (TTL). 2015. Työympäristö. Saatavilla aineistosta <http://www.ttl.fi/fi/tyoymparisto/Sivut/default.aspx>
- Työturvallisuuslaki 738/2002. Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2002/20020738>.
- Valtioneuvoston asetus hyvän työterveyshuollon käytännön periaatteista, työterveyshuollon

- sisällöstä sekä ammattihenkilöiden ja asian-
tuntijoiden koulutuksesta 708/2013. Saatavil-
la aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20130708>.
- Valtioneuvoston asetus lukiolaissa tarkoitetun
koulutuksen yleisistä valtakunnallisista ta-
voitteista ja tuntijaosta 942/2014. Saatavil-
la aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140942>.
- Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, kou-
lu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten
ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuol-
lostä 338/2011. Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110338>.
- Valtioneuvoston asetus nuorille työntekijöille eri-
tyisen haitallisista ja vaarallisista töistä (VNA
475/2006). Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060475>.
- Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 407/2011.
Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110407>.
- Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoi-
tetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteis-
ta ja perusopetuksen tuntijaosta 1435/2001.
Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2001/20011435>.
- Valtioneuvoston asetus poistumisturvallisuus-
selvityksestä 292/2014. Saatavilla aineistos-
ta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140292>.
- Valtioneuvoston kanslia. 2015. Ratkaisujen Suo-
mi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen
strateginen ohjelma 29.5.2015. Saatavilla ai-
neistosta http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YH-DISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82.
- Valtioneuvoston päätös työpaikkojen turvamere-
keistä ja niiden käytöstä 976/1994. Saatavil-
la aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1994/19940976>.
- Valtion ravitsemusneuvottelukunta. Ravitsemus-
suositukset. Saatavilla aineistosta <http://www.ravitsemusneuvottelukunta.fi/portal/fi/ravitsemussuosituks/>.
- Valvira, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvonta-
virasto. 2014a. Tupakkatuotteet ja tupakoin-
ti oppilaitoksen näkökulmasta. Ohje 14/2014.
Saatavilla aineistosta https://www.valvira.fi/documents/14444/22511/Tupakkatuotteet_tupakointi_oppilaitoksissa.pdf.
- Valvira, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja val-
vontavirasto. 2014b. Valtakunnallinen ter-
veydensuojelun valvontaohjelma vuosil-
le 2015–2019. Valvontaohjelmia 2:2014.
Saatavilla aineistosta http://www.valvira.fi/documents/14444/22511/Terveysuojelun_valvontaohjelma.pdf/f007ee8f-e0a7-47bd-847e-7093a0009fa9.
- Valvira, Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvonta-
virasto. 2015. Ympäristöterveys-verkkosivut.
Saatavilla aineistosta <http://www.valvira.fi/ymparistoterveys>.
- Virtanen M, Kivimäki M, Luopa P, Vahtera J, Elo-
vainio M, Jokela J, Pietikäinen M. 2009. Staff
reports of psychosocial climate at school and
adolescents` health, truancy and health edu-
cation in Finland. Eur J Public Health 19 (5):
554–660.
- Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Saatavil-
la aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>.
- Yliopistolaki 558/2009. Saatavilla aineistosta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20090558>.
- Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö (YTHS). 2015.
Korkeakouluille ja muille vastaavien oppilai-
tosten suunnattu tarkastuslomake. Terveys-
tieto ja tutkimus –verkkosivut/Terveystieto ja
tutkimus/Yhteisöterveys/Opiskelu ympäristö.
Opiskelu ympäristön terveellisyys ja turvalli-
suus. Saatavilla aineistosta http://www.yths.fi/terveystieto_ja_tutkimus/yhteisoterveys/opiskeluymparisto.
- Ympäristöministeriö. Hometalkoot. Saatavilla ai-
neistosta www.hometalkoot.fi.
- Ympäristöministeriö (YM)/Ympäristöhallinto.fi.
Rakentaminen. Saatavilla aineistosta <http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Rakentaminen>.

Lisämateriaalia

Amisbarometri on avoin data -periaatteeseen perustuva valtakunnallinen työkalu, jonka avulla tuotetaan kokonaiskuvan kaikkien Suomen ammattiin opiskelevien arjesta. Sivuston ylläpitäjät: Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto (SAKKI ry) ja Opiskelun ja Koulutuksen Tutkimussäätiö (OTUS).

- Saatavilla aineistosta www.amisbarometri.fi/

Esteetön amis -sivusto on tarkoitettu ammatillisten oppilaitosten opiskelijoille ja opettajille

keskustelun herättäjäksi esteettömyyden eri näkökulmista ja tueksi esteettömien oppimisympäristöjen kehittämiseen. Sivuston ylläpitäjä: Opetushallitus (OPH).

- saatavilla aineistosta <http://www.esteetonamis.fi/>

ESOK-hankkeen (www.esok.fi) keskeinen tavoite on korkea-asteen opetuksen ja opiskelun fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen esteettömyyden kehittäminen siten, että jokainen voi ominaisuuksistaan riippumatta opiskella yhdenvertaisesti muiden kanssa.

- Opaslehtiset korkeakouluopiskelijoiden monenlaisuuden huomioimiseen: <http://www.esok.fi/esok-hanke/julkaisut/oppaat>
- ESOK-verkosto: Saavutettava tieto- ja viestintäympäristö -suositus: <http://www.esok.fi/stivisuositus>

NouHätä! on Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö (SPEK) pelastustaitokampanja peruskoulun yläluokille.

- Saatavilla aineistosta <http://nouhata.fi/>

Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus on Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön (YTHS) vuosina 2000, 2004, 2008 ja 2012 toteuttama valtakunnallinen opiskelijoiden terveystutkimukset.

- tuloksia on saatavilla aineistosta www.yths.fi/terveystieto_ja_tutkimus/tutkimus_ja_julkaisutoiminta/korkeakouluopiskelijoiden_terveystutkimus

Koulun hyvinvointiprofiili tuottaa koulujen kehittämistyön sekä terveystiedon oppisisältöjen pohjaksi tietoa koko koulun (oppilaiden ja henkilöstön) hyvinvoinnista. Sivuston ylläpitäjä Opetushallitus (OPH).

- Koulun hyvinvointiprofiili saatavilla aineistosta: <http://www10.edu.fi/hyvinvointiprofiili/index.php>

Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet sekä muut määräykset.

Opetushallitus (OPH) antaa eri koulutusmuotoja ja -aloja sekä tutkintoja varten valtakunnalliset perusteet, joissa määritellään koulu- tai järjestäjäkohtaisen opetussuunnitelman opetuksen tavoitteet ja keskeiset sisällöt. Opetussuunnitelmien perusteet sekä muut määräykset ohjaavat myös oppilaitosten opiskelu- huoltosuunnitelmien laadintaa ja sisältöä.

- aineistot saatavilla http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet
- http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/ammattilliset_perustutkinnot/muut_maaraykset

Lasten kuolemat selvitys 2014. Onnettomuustutkintakeskuksen teematutkinta vuosina 2009–2011 Suomessa menehtyneistä 0–17-vuotiasta lapsista ja nuorista.

- saatavilla aineistosta <http://www.turvallisuustutkinta.fi/fi/index/tutkintaselostukset/muutonnettomuudet/muutonnettomuudetteematutkinnat.html>

Tulipysäkki on hanke, jossa lasten luvattomaan tulenkäyttöön puututaan yhteistyössä kasvatus-, sosiaali-, terveys- ja pelastusalan viranomaisten sekä poliisin kanssa.

- saatavilla aineistosta: <http://www.spek.fi/Suomeksi/Turvatietao/Tulipysakki>

Liite 1. Työryhmä ja muut kirjoittajat

Oppaan valmistelutyö käynnistettiin keväällä 2013. Monialaisen epävirallisen työryhmän puheenjohtajana on toiminut neuvotteleva virkamies Marjaana Pelkonen ja sihteerinä ylilääkäri Marke Hietanen-Peltola. Mukana työryhmässä on ollut edustajia sosiaali ja terveysministeriön eri osastoilta, Opetushallituksesta, THL:stä, Työterveyslaitokselta, Opetusalan Ammattijärjestöstä ja Kuntaliitosta. Työskentelyn aikana työryhmä on kuullut useita eri alojen asiantuntijoita sekä hyödyntänyt tarkastusmallin ja lomakkeiden laadinnassa eri alueiden ja kuntien hyväksi havaittuja toimintamalleja.

Työryhmä kokoontui yhteensä 15 kertaa. Tämän lisäksi työn alkuvaiheessa lokakuussa 2013 järjestettiin laajennettu työkokous, jossa pohdittiin ohjeistuksen sisältöä eri alan asiantuntijoiden alustusten pohjalta. Opasta ja tarkastuslomakkeita pilotoitiin vuosina 2014–2015 yhteensä kuudessa oppilaitoksessa eri alueilla: Helsinki, Riihimäki, Loppi, Hausjärvi, Mäntsälä, Nurmijärvi. Kehittämisehdotuksia työryhmän ulkopuolisilla asiantuntijoilta (35 hlö) koottiin lisäksi huhtikuussa 2015 toteutetulla opasluonnoksen kommentointikierroksella. Oppaaseen ja lomakkeisiin tehtiin tarkennuksia saatujen palautteiden pohjalta.

TYÖRYHMÄ

Pelkonen Marjaana, pj.

SH, TH, THT, HuK,
Dos, neuvotteleva virkamies
Sosiaali- ja terveysministeriö
Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osasto

Hietanen-Peltola Marke, siht.

LT, yleislääketieteen erikoislääkäri,
lastenneuvola- ja kouluterveydenhuoltotyön
erityispätevyys, ylilääkäri,
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos,
Hyvinvointiosasto, Lapset, nuoret ja
perheet yksikkö

Fagerlund-Jalokinos Susanna

TtM, kehittämispäällikkö,
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos,
Hyvinvointiosasto,
Lapset, nuoret ja perheet yksikkö

Hartikainen Tarja

FT, erityisasiantuntija,
ympäristöterveydenhuolto
Alueet ja yhdyskunnat, Ympäristötiimi
Suomen Kuntaliitto ry

Hyvärinen Anne

FT, Dos, johtava tutkija, yksikönpäällikkö
Terveyden ja hyvinvoinninlaitos
Asuin ympäristö ja terveys yksikkö

Keinänen Jari

FM, johtaja, Sosiaali- ja terveysministeriö,
Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osasto

Kolimaa Maire

THM, neuvotteleva virkamies,
Sosiaali- ja terveysministeriö,
Sosiaali- ja terveyspalveluosasto

Korhonen Esko

RI, FT, Johtava konsultti; kiinteistöt, toimitilat
ja palvelut
FCG Konsultointi Oy

Korpilahti Ulla

Th, TtM, kehittämispäällikkö,
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos,
Hyvinvointiosasto,
Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen yksikkö

Laitinen Kristiina

PsM, työnohjaaja
opetusneuvos
Opetushallitus

Länsikallio Riina

LitM, Työelämäasiamies
Opetusalan ammattijärjestö OAJ

Markkula Jaana

VTM, kehittämisspäällikkö,
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos,
Terveysosasto,
Tupakka, rahapelit ja riippuvuus -yksikkö

Naumanen Paula

FT, Dos, ylitarkastaja
Sosiaali- ja terveysministeriö
Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osasto
Terveyden edistämisen ryhmä

Ollila Hanna

VTM, asiantuntija,
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Terveysosasto,
Tupakka, rahapelit ja riippuvuus – yksikkö

Partinen Ritva

THM, ylitarkastaja
Sosiaali- ja terveysministeriö
Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osasto
Terveyden edistämisen ryhmä

Pekkola Vesa

DI, Neuvotteleva virkamies,
Sosiaali- ja terveysministeriö,
Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen osasto,
Ympäristöterveysryhmä

Peltonen Heidi

THM, opetusneuvos
Opetushallitus
Lukiokoulutus ja taiteen perusopetus

Rautio Maria

TtT, KM, tth, vanhempi asiantuntija
Työterveyslaitos

Sauni Riitta

LT, Dos, ylilääkäri,
Sosiaali- ja terveysministeriö,
Työsuojeluosasto,
Toimintapolitiikkayksikkö

Wuolijoki Sari

LL, työterveyshuollon erikoislääkäri,
Työterveyslaitos,
Työterveyshuolto ja työikäisten terveys

MUUT KIRJOITTAJAT

Autio Anu

KM, sosiaalityöntekijän kelpoisuus,
sosionomi (AMK),
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos,
Hyvinvointiosasto,
lääkäät, vammaiset ja toimintakyky yksikkö

Karvonen Juha

KM, kehittämisspäällikkö,
Opetus- ja kulttuuriyksikkö,
Suomen Kuntaliitto

Kolehmainen Laura

SH, TtM,
tutkija,
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos,
Hyvinvointiosasto,
Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen yksikkö

Kunttu Kristina

LT, terveyden edistämisen dosentti,
nuorisolääketieteen erityispätevyys,
yhteisöterveyden ylilääkäri
Ylioppilaiden terveydenhoitosätiö

Kyntölä Laura,
VTM,
sosiaalipoliittinen asiantuntija,
Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto -
SAKKI ry

Manninen Marjaana
KM, KtaO, opetusneuvos
Opetushallitus,
Yleissivistävä koulutus, esi- ja perusopetus

Metso Tuija
KT, erityisasiantuntija
Suomen Vanhempainliitto

Ojala Tarja
DI, KM
Tutkija
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Hyvinvointiosasto,
Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen yksikkö

Rahikainen Jussi
DI, palopäällystö-amk
pelastustoimen
kehittämispäällikkö
Suomen Kuntaliitto ry

Repo Katja
Suunnittelija
Suomen Vanhempainliitto

Somerkoski Brita
KT, erikoissuunnittelija,
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos,
Hyvinvointi-osasto,
Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen yksikkö

Liite 2. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon tarkastustoiminnan piiriin kuuluvat oppilaitokset

Terveydenhuoltolaki (1326/2010, 16–17§) velvoittaa koulu- ja opiskeluterveydenhuollon tarkastamaan

- perusopetusta antavat oppilaitokset
- lukiot
- ammatillista peruskoulutusta antavat oppilaitokset
- korkeakoulut

Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (VNA 338/2011) velvoittaa tekemään tarkastukset monialaisesti (12§) ja tarkentaa opiskeluterveydenhuollon piiriin kuuluvat oppilaitokset (3§) seuraavasti:

- 1) ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa (630/1998) tarkoitetut oppilaitokset;
- 2) ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetussa laissa (631/1998) tarkoitetut oppilaitokset;
- 3) lukiolaissa (629/1998) tarkoitetut oppilaitokset;
- 4) vapaasta sivistystyöstä annetun lain (632/1998) 2 §:n 3 ja 5 momentissa tarkoitetut oppilaitokset;
- 5) ammattikorkeakoululaissa (351/2003) tarkoitetut korkeakoulut;
- 6) yliopistolain (558/2009) 1 §:ssä tarkoitetut yliopistot;
- 7) poliisikoulutuksesta annetussa laissa (68/2005) tarkoitetut poliisialan oppilaitokset¹
- 8) rikosseuraamusalan koulutuskeskuksesta annetussa laissa (1316/2006) tarkoitetut oppilaitokset;
- 9) Maanpuolustuskorkeakoulu muita kuin upseerin virkaan vaadittavia sotatieteellisiä ja sotilasammattillisia opintoja opiskelevien opiskelijoiden osalta; sekä
- 10) pelastusopistosta annetussa laissa laissa (607/2006) tarkoitetut pelastusopistot ja pelastuslain (468/2003) 15 §:n 2 momentissa tarkoitetut pelastusalan ammatillista peruskoulutusta antavat oppilaitokset.

¹nyk. Poliisiammattikorkeakoulusta annetun lain (1164/2013) mukaiset oppilaitokset

Liite 3. Tarkastuslomake esi- ja peruskouluihin, lukioihin ja ammatillisiin oppilaitoksiin

Oppilaitosympäristön terveellisyden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin tarkastus

YHTEENVETOLOMAKE

- esi- ja peruskouluihin, lukioihin ja ammatillisiin oppilaitoksiin

Oppilaitos/toimipiste _____

Tarkastuksen ajankohta ____ . ____ . 20 ____

TARKASTUKSEN JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOTOIMENPITEET

(täytetään lopuksi lomakkeen muiden osien täytön jälkeen)

Ympäristön terveellisyden ja turvallisuuden edistämisen osalta erityisesti onnistuttu	
Yhteisön hyvinvoinnin edistämisen osalta erityisesti onnistuttu	
Keskeiset terveys- tai turvallisuusriskit	Terveydellisen merkityksen arviointi, sovitut toimenpiteet, aikataulu, seuranta ja vastuutahot
1	
2	
3	
Keskeiset yhteisön hyvinvointiriskit	Terveydellisen merkityksen arviointi, sovitut toimenpiteet, aikataulu, seuranta ja vastuutahot
1	
2	
3	

Seuraavan tarkastuksen ajankohta ja koolekutsuja	
--	--

1. Taustatiedot (täytetään etukäteen oppilaitoksen opiskeluhoitoryhmässä)

Oppilas/opiskelijamäärä	
Henkilöstön määrä, ammattiryhmittäin	
Opiskeluhoitopalvelut, määrä ja järjestelyt	

Edellisen tarkastuksen ajankohta ____ . ____ . ____

yhteenveto käytettävissä
kyllä ei

2. Tarkastukseen osallistujat

Nimi ja ammattinimike			
Oppilaitoksen rehtori tai johtaja			
Koulu- tai opiskeluterveydenhuollon edustaja			
Terveydensuojelun edustaja			
Nimi ja ammattinimike		Ei osallistunut	Ei paikalla, mutta toimitannut selvityksen
Kiinteistön omistajan edustaja		☐	☐
Kiinteistön huollon edustaja		☐	☐
Työsuojeluvaltuutettu		☐	☐
Työterveyshuollon edustaja		☐	☐
Oppilaiden/opiskelijoiden edustaja		☐	☐
Huoltajien edustaja		☐	☐
Opettajien edustaja		☐	☐
Muut asiantuntijat (esim. fysioterapeutti, kuraattori, psykologi, pelastuslaitoksen edustaja)		☐	☐

3. Edellisen tarkastuksen jälkeen tehtyjen selvitysten/seurantojen keskeiset tulokset sekä tehdyt toimenpiteet (esitähytetään oppilaitoksen opiskeluhuoltoryhmässä, tarkennetaan tarkastuksen aloituspalaverissa)

Kiinteistö (muutostyöt, seurannat, kunnon seuranta ja selvittäminen)	
Ympäristöolosuhteet (erilaiset olosuhte tai epäpuhtausmittaukset, ergonomiakartoitukset)	
Yhteisö ja toimintakulttuuri (kiusaamis- ja työ- ja opiskeluilmapiiirikyselyt, hyvinvointiarviot jne.)	
TURVALLISUUS Tapaturmat sekä väkivalta- ja uhkatilanteet (riskikartoitukset, työpaikkaselvitykset, palotarkastusraportit, tapaturmien sekä väkivalta- ja uhkatilanteiden seurannan tulokset jne.)	
Kouluterveyskysely Laajojen terveystarkastusten yhteenvedot	
Muut selvitykset	

4. Tarkastusta varten kerätyt oppilaiden/opiskelijoiden, henkilöstön ja huoltajien huomiot (esitätetään oppilaitoksen opiskeluhuoltoryhmässä tehtyjen tiedonkeruiden pohjalta. Täydennetään tarkastuksen aloituspalaverissa)

Oppilaiden/opiskelijoiden huomiot	
Henkilöstön huomiot	
Huoltajien huomiot	

5. Havainnot ympäristöstä

- fyysiset tekijät; esteettömyys, tilojen käyttö ja soveltuvuus, ergonomia
- fysikaaliset tekijät; melu, äänieristys, akustointi, valaistus, lämpötila, ilmanvaihto, radon
- biologiset tekijät; mikrobit, kiinteistön kosteus ja homeauriot, siivous (hygienia, siisteyden taso, välineet jne), jätteiden käsittely, käsienpesumahdollisuudet
- kemialliset tekijät; kemialliset päästöt, kemikaaliluettelo ja käyttöturvallisuustiedotteet, paikallispoistot, henkilökohtaiset suojavälineet, pölyt, höyryt, huurut, hajut
- turvallisuus- ja tapaturmavaarat; suojaimet, valvonta, liikennejärjestelyt pihassa ja lähialueilla, suojamerkinnot ja opasteet sekä koneiden ja laitteiden käyttöohjeet

Tilat ja niihin liittyvät havainnot	Kun- nossa	Korjattavaa tai selvi- tettävää, VASTUUTAHO
		☐
Luokahuoneet (ml. kotitalous-, kuvataide- ja musiikkiluokka)	☐	☐ <input type="text"/>
Käsityöopetuksen tilat / työsalit	☐	☐ <input type="text"/>
Fysiikan ja kemian luokat/ laboratoriot	☐	☐ <input type="text"/>
Muut opetustilat (mm.liikuntatilat)	☐	☐ <input type="text"/>
Käytävä ja aulatilat	☐	☐ <input type="text"/>
Ruokala ja keittiötilat	☐	☐ <input type="text"/>
Oppilaiden/opiskelijoiden sosiaali-tilat (wc:t, pukuhuoneet, suihkut)	☐	☐ <input type="text"/>
Henkilöstön tilat	☐	☐ <input type="text"/>
Opiskeluhuollon palvelujen tilat	☐	☐ <input type="text"/>

Varastotilat (mm. kemikaalien säilytys)		☐	☐	<input type="text"/>
Siivousvälineiden säilytystila		☐	☐	<input type="text"/>
Talotekniikka		☐	☐	<input type="text"/>
Muut tilat		☐	☐	<input type="text"/>
Piha ja ulkoliikunta-alueet (saatto- ja huoltoliikenne)		☐	☐	<input type="text"/>

Nykytilanne		Kun- nossa	Korjattavaa tai selvitettävää, VASTUUTAHO	
Ensiapuvalmius (ensiapukaapit, ensivunvastuuhenkilö, ensiapukoulutus)		☐	☐	<input type="text"/>
Oppilaitoksen turvallisuuskansio (mm. astussuunnitelma)		☐	☐	<input type="text"/>

6. Havainnot yhteisön hyvinvoinnista ja sen edistämisestä
(esitetytään oppilaitoksen opiskeluhoitoryhmässä, täydennetään tarkastustilaisuudessa)

Nykytilanne, edistävät ja vaarantavat tekijät		Kun- nossa	Korjattavaa tai selvitettävää, VASTUUTAHO	
Oppilaiden/opiskelijoiden osallisuus ja vaikutusmahdol- lisuudet		☐	☐	<input type="text"/>
Vuorovaikutussuhteet ja niiden edistäminen (esim. kannustus ja vahvuuk- sien huomioiminen)	1	☐	☐	<input type="text"/>
1 Oppilaiden/opiskelijoiden kesken	2	☐	☐	<input type="text"/>
2 Oppilaiden/opiskelijoiden ja henkilöstön välillä		☐	☐	<input type="text"/>
3 Oppilaitoksessa työskentele- vän henkilöstön kesken	3	☐	☐	<input type="text"/>
Menettelytavat huolen varhaiseksi tunnistamiseksi ja puheeksiotoksi		☐	☐	<input type="text"/>
Työrauha ja sen edistäminen		☐	☐	<input type="text"/>
Kiusaamisen ja häirinnän ehkäisy ja puuttuminen		☐	☐	<input type="text"/>

Opiskelun koettu kuormittavuus		☐ ☐	<input type="text"/>
Tukitoimet oppilaille ja opiskelijoille		☐ ☐	<input type="text"/>
Työskentelyn tauotus		☐ ☐	<input type="text"/>
Liikunta- ja virkistytymismahdollisuudet tauoilla		☐ ☐	<input type="text"/>
Koulu- ja oppilaitosruokailu (ajankohta ja käytettävä aika, viihtyisyys ja ohjaus, ruuan riittävyys ja laatu, välipalatarjoilu ja juomavesipisteet, osallistuminen)		☐ ☐	<input type="text"/>
Yhteisön hyvinvoinnin seuraimisen ja kehittämisen käytänteet		☐ ☐	<input type="text"/>
Huoltajien osallisuus ja vaikutusmahdollisuudet		☐ ☐	<input type="text"/>
Toimintamallit ja suunnitelmat (esim. tupakointiin, päihteisiin, poissaoloihin, tasa-arvoon tai yhdenvertaisuuteen liittyen)		☐ ☐	<input type="text"/>

7. Muut esille tulleet asiat ja tarvittavat lisätiedot

Liite 4. Seurantalomake esi- ja peruskouluihin, lukioihin ja ammatillisiin oppilaitoksiin

Oppilaitostarkastuksen jatkotoimien seuranta

SEURANTALOMAKE

- esi- ja peruskouluihin, lukioihin ja ammatillisiin oppilaitoksiin

Oppilaitoksen opiskeluhoitoryhmä täyttää oppilaitostarkastuksen seurantalomakkeen jatkotoimille sovitun seurannan mukaisesti, kuitenkin viimeistään vuoden kuluttua tarkastuksesta. Seurantaa jatketaan keskeneräisten jatkotoimien ajan vuosittain

Oppilaitos/toimipiste	
Seurannan ajankohta	
Osallistujat	

Tarkastuksessa sovittu jatkotoimenpide ja sen toimeenpanon tilanne	Jatkosuunnitelmat ja seuranta, vastuutaho

Muut esille tulleet asiat ja tarvittavat lisätiedot:

Liite 5. Tarkastuslomake korkeakouluihin (YTHS:n malli)

OPISKELUYMPÄRISTÖN TERVEELLISYYDEN JA TURVALLISUUDEN ARVIOINTI

Sinisellä merkityt laatikot ovat ensisijaisesti yliopistojen täytettävä. Myös useissa muissa kohdissa, esim. kemialliset altisteet ja laiteturvallisuus yliopistolta saatava tieto ensisijaista. Näistä sovitaan tapaamisissa.

1. Taustatietoa

Oppilaitos	
Yksikkö/yksiköt tiedekunta, opintosuunta	<i>(nimet ja osoitteet)</i>
Osoite	

2. Osallistajat

1. Oppilaitoksen edustajat	<i>(opintohallinnon edustaja, työsuojelun edustaja...)</i>
2. Opiskelijoiden edustajat	
3. YTHS:n edustajat	
4. Terveystarkastaja	
5. Muut asiantuntijat	<i>(esim. oppilaitoksen työntekijöiden työterveyshuollon edustaja)</i>

3. Arvioinnissa käytetyt tiedot

1. Käynnit, tapaamiset ja omat selvitykset oppilaitoksessa	<i>(kokoukset, ergonomiakartoitukset, [kuka, missä, koska], kyselyt, ...)</i>
2. Yleistietoa oppilaitoksesta/ yksiköstä	<i>(perustutkinto-opiskelijoiden lukumäärä, naisten/miesten osuudet, kv-opiskelijoiden osuus, opiskelijoiden ikäjakauma, opinto-ohjauksen henkilöstö, opintopsykologin/kuraattorin palvelut, keskimääräinen opintojen kesto...)</i>
3. Edellinen arviointiraportti	
4. Asiakirjat (muiden tahojen tekemät)	<i>(työterveyden työpaikkaselvitykset, riskikartoitukset, palotarkastusraportit, hyvinvointiselvitykset...)</i>
5. Osallistuminen 1. vuoden opiskelijoiden terveystarkastukseen	<i>(Sätkyyn vastanneiden osuus, terveystapaamiseen osallistuneiden osuus kutsutuista)</i>
6. Yleisimmät käyntisyynyt yleislääkärillä	<i>(esim. 3-5 yleisintä syytä)</i>

4. Havainnot

1. Kuvaus opiskelusta/opintojen järjestämisestä	<i>(opiskelun ominaispiirteet, lukujärjestyksen sujuvuus, työharjoittelu, läsnäolopakko, tuutoroinnin järjestelyt, ensimmäisen vuoden orientaatio ja tuki, muutokset...)</i>
---	--

2. Opiskeluun ja alaan liittyvät terveystekijät	<i>(fysikaaliset vaaratekijät, tapaturman vaarat, ergonomiset vaaratekijät, kemialliset ja biologiset vaaratekijät, henkinen kuormittuminen)</i>
3. Psykkinen kuormittavuus, opiskeluilmapääri ja opiskelun kuormittavuus	<i>(opiskelijoiden ja opettajien suhteet, palautekäytännöt, joustomahdollisuudet opintojen järjestelyissä, opiskelutaitojen opetus...)</i>
4. Opiskelutilat ja sosiaaliset tilat	<i>(kuvaus käytössä olevista tiloista: luento- ja ryhmätyötilat, kirjastot, atk-tilat, ainejärjestöjen/opiskelijoiden omat tilat, wc:t, suihkut, taukotilat...)</i>
5. Fyysiset kuormitustekijät	<i>(ergonomia, seisten työskentelyn/kuuntelemisen mahdollisuudet,</i>
6. Fysikaaliset altisteet	<i>(haju, melu, valaistus, lämpötila...)</i>
7. Biologiset altisteet	<i>(sisäilma, home, pöly, siivous...)</i>
8. Kemialliset altisteet	<i>(aineet, käyttöturvallisuus...)</i>
9. Tapaturma- ja terveysuhka sisätiloissa	<i>(siivous, suojaimet, laiteturvallisuus, pelastustiet...)</i>
10. Tapaturma- ja terveysvaarat ulkotiloissa	<i>(autopaikat, pyöräpaikat, tupakkapaikat, liikunta-alue...)</i>
11. Opiskelijaruokailun järjestelyt	<i>(opiskelijaravintolat, välipala-automaatit, kahviloiden tarjonta...)</i>
12. Opiskelijaliikunnan mahdollisuudet	<i>(korkeakoululiikunnan palvelut, tilat, yhteistyösopimukset...)</i>

5. Hyvinvointiohjelma eli oppilaitoksen pelisäännöt ja toimintakulttuuri (mistä ohjeet löytyvät, hyväksymispäivämäärät yms.)

<p>1. ☐ Turvallisuussuunnitelma</p> <p>2. ☐ Kriisisuunnitelma</p> <p>3. ☐ Häirinnän ja kiusaamisen ehkäisyn toimintaohjeet</p> <p>4. ☐ Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma</p> <p>5. ☐ Ohjeistus opiskelutapaturmissa</p> <p>6. ☐ Toimintaohje vammaisten opiskelijoiden/erilaisten oppijoiden erityisjärjestelyistä</p> <p>7. ☐ Päihdeohjelma</p> <p>8. ☐ Yliopistokampus on savuton</p> <p>9. ☐ Yliopiston liikuntapalvelujen tarjonta</p> <p>10. ☐ Opiskelijoiden hyvinvoinnin työryhmät (hyvinvointiryhmä, terveystyöryhmä, sora-työryhmä...)</p> <p>11. ☐ Opiskelijan palautemahdollisuudet opiskeluympäristöasioissa</p> <p>12. ☐ Muut</p>

6. Muut esille tulevat asiat

Lisätietoja	
-------------	--

7. Johtopäätökset ja jatkosuunnitelmat

Johtopäätökset	<i>(yhteenvedo)</i>
Terveys- tai turvallisuus-riskin yksilöinti (1.) (2.) (3.)	<i>(suositellut toimenpiteet, aikataulut, seuranta ja vastuuhenkilöt)</i>
Raportin jakelu	
Seuraava arviointi	

8. Raportin päiväys ja laatija

Aika ja paikka	
Raportin laatija /YTHS	

9. Raportin käsittely

Päivämäärä	
	Käsitelty yliopiston vastuuryhmän kokouksessa
	Käsitelty tiedekunnan/yksikön kokouksessa
	Käsitelty YTHS:n terveystaloyksikön johtoryhmässä
	Käsitelty yliopiston/tiedekunnan/yksikön opiskelijajärjestössä

LIITTEET:

10. Seuranta 1.

Aika ja paikka	
Osallistujat	
Opiskeluympäristön terveellisyttä ja turvallisuutta edistävä toiminta edellisen arviointikerran jälkeen	
Suosittelujen toimenpiteiden tilanne	
Muita havaintoja	

11. Seuranta 2.

Aika ja paikka	
Osallistujat	
Opiskeluympäristön terveellisyttä ja turvallisuutta	

edistävä toiminta edellisen arviointi- kerran jälkeen	
Suosittelujen toimenpiteiden tilanne	
Muita havaintoja	

18.2.2015/kk

Liite 6. Kysymyksiä oppilaille

Esimerkkejä tarkastuksen teemoihin liittyvistä kysymyksistä ja keskustelunaiheista oppilaille.

TEEMA	MUOTOILUJA KYSYMYKSIKSI
Koulun ilmapiiri ja osallisuus	Viihdytkö koulussa ja miten kouluviihtyvyyttä voisi parantaa? Jutellaanko koulussa paljon oppilaiden ja opettajien kesken? Saatko vaikuttaa koulun asioihin? Kuuntelevatko koulun aikuiset sinua? Pelottaako sinua jokin koulussa? Tunnetko kuuluvasi johonkin porukkaan?
Kiusaaminen ja häirintä	Kiusataanko koulussa? Jos jotakin kiusataan, niin miten siihen puututaan? Onko luokassasi puhuttu kiusaamisesta? Tiedätkö itse miten toimit, jos sinua kiusataan? Saako tunnilla opiskella rauhassa?
Koulutyön järjestelyt	Onko lukujärjestys sinulle sopiva? Saatko apua, jos jokin opeteltava asia tuntuu vaikealta?
Kouluruokailujärjestelyt	Onko kouluruokailu sopivaan aikaan? Onko ruokailutila sopiva ja rauhallinen? Onko syömiseen tarpeeksi aikaa? Onko ruoka hyvää? Onko koulussa juomavettä aina saatavilla?
Koulukyytijärjestelyt	Onko koulukyyti sopivaan aikaan sinulle? Miten odotus on järjestetty? Onko odotusajalle valvontaa tai ohjattua toimintaa?
Opiskeluhuollon palvelut	Tiedätkö, missä tilanteissa voit mennä kouluterveydenhoitajan, kuraattorin tai psykologin luokse? Tiedätkö, miten pääset kouluterveydenhoitajalle? Pääseekö kouluterveydenhoitajalle silloin, kun tarvitsee? Tiedätkö, miten pääset kuraattorille ja psykologille? Pääseekö heille silloin, kun tarvitsee?
Veto, melu, valaistus, lämpö	Onko koulussa meluisaa? Onko koulussa sopivasti valoja? Onko koulussa sopivan lämmintä?
Ilmanvaihto, sisäilma, hajut, siivous	Onko koulussa hyvä hengittää eri tiloissa? Haiseeko koulussa? Onko koulussa siistiä ja puhdasta, myös wc- ja pesutiloissa?
Kemikaalit ja niiden käyttöturvallisuus	Käsitteletkö tunneilla kemikaaleja? Onko sinua neuvottu niiden käytössä?
Päihteet ja tupakointi	Tupakoidaanko tai käytetäänkö sähkösavukkeita koulun alueella tai sen läheisyydessä? Oletko huomannut jollakin olevan mukana tai käyttävän nuuskaa, alkoholia tai huumeita koulussa?
Sisätilat	Onko koulun tiloissa helppo kulkea? Ovatko koulun tilat hyvät ja riittävät koulutyöhön? Onko koulussa tarpeeksi vessoja? Onko pesutiloja tarpeeksi?
Piha ja ympäristö	Onko koulun piha sinusta hyvä ja toimiva? Ovatko koulun käyttämät ulkoliikunta-alueet hyviä ja sopivia? Onko koulun pihalla liikennettä?

Tapaturmat	Onko sinulle sattunut tai ollut lähellä sattua tapaturma koulussa, pihalla tai liikunta-alueella? Missä sattuu eniten tapaturmia koulussa ja millaisia? Miten toimit, jos jollekin sattuu tapaturma koulussa?
Turvallisuus	Miten koulun sisätilojen, pihan ja liikunta-alueiden turvallisuutta voisi mielestäsi parantaa? Tiedätkö, mitä kautta poistut rakennuksesta ja minne menet jos koulussa tulee palohälytys? Oletko saanut opastusta työvälineiden käyttöön, esim. käsityötunnilla? Onko koulussa sovittu pyöräilykypärän, heijastimen ja jääkiekkokypärän käytöstä?
Ergonomia	Onko sinulla sopivan kokoinen pulpetti ja tuoli kaikilla tunneilla?

Liite 7. Huoltajilta pyydettäviä näkemyksiä

Esimerkkejä tarkastuksen teemoista, joista voidaan pyytää huoltajien näkemystä ennen tarkastusta.

TEEMA	ARVIOITAVA ASIA
Koulutyön järjestelyt	<ul style="list-style-type: none"> • lukujärjestys • oppimisen tuki • ruokailujärjestelyt • koulukuljetukset
Opiskeluhuollon palvelut	<ul style="list-style-type: none"> • kouluterveydenhuollon palvelut • kuraattori- ja psykologipalvelut
Ilmapiiri ja osallisuus	<ul style="list-style-type: none"> • kouluviihtyvyys • vuorovaikutus oppilaiden ja opettajien kesken • koulukiusaaminen ja häirintä • tasa-arvo ja yhdenvertaisuus • oppilaiden osallisuus • huoltajien osallisuus
Sisätilat	<ul style="list-style-type: none"> • tilojen kunto ja riittävyys • esteettömyys • sosiaalitytöt • tilojen turvallisuus • muut huomiot sisätiloista • tapaturmien ehkäisy ja hoitaminen
Ulkotilat	<ul style="list-style-type: none"> • ulkotilojen toimivuus opetuksessa • leikkimisen, liikunnan ja oleskelun mahdollisuudet • koulun ympäristö • alueen turvallisuus • muut huomiot ulkotiloista

Liite 8. Säädökset, määräykset ja oppilaitoksen asiakirjat

Terveyttä, turvallisuutta ja yhteisön hyvinvointia koskevia säädöksiä ja määräyksiä oppilaitoksissa sekä niiden pohjalta laadittavia asiakirjoja (mukaillen OPH 2015b).

SÄÄDÖS	ASIAKIRJAT
Koululait ja määräykset	
<ul style="list-style-type: none"> • perusopetuslaki (628/1998, 15 ja 29 §) • perusopetusasetus (852/1998, 9 §) • valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (1435/2001) • laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998, 28 §) • lukiolaki (629/1998, 21 §) • lukioasetus (810/1998, 3 §) • valtioneuvoston asetus lukiolaissa tarkoitetun koulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta (942/2014) • laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (631/1998, 11 §) • laki vapaasta sivistystyöstä (632/1998) • ammattikorkeakoululaki (932/2014, 31 §) • laki Pelastusopistosta (607/2006, 33 §) • laki Poliisiammattikorkeakoulusta (1164/2013, 35§) • laki Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksesta (1316/2006, 27 §) • yliopistolaki (558/2009, 26, 41, 90 §) • opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet • Opetushallituksen Muut määräykset 	<ul style="list-style-type: none"> • paikallinen opetussuunnitelma • suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivaltaalta, kiusaamiselta ja häirinnältä • suunnitelma kurinpitokeinojen käyttämisestä ja niihin liittyvistä menettelytavoista • koulun tai oppilaitoksen järjestyssäännöt tai muut sovellettavat järjestysmääräykset • toimintasuunnitelma äkillisissä kriiseissä, uhka- ja vaaratilanteissa
Maankäyttö- ja rakentaminen	
<ul style="list-style-type: none"> • maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999, 4–5 §, 13 §, 117 §) • maankäyttö- ja rakennusasetus (895/1999, 54–55 §) • Suomen rakentamismääräyskokoelma (osa E1,F1, F2) 	<ul style="list-style-type: none"> • rakennuksen pääpiirustukset • rakennuksen käyttö- ja huolto-ohje • turvallisuus selvitys • ilmoitus tilassa samanaikaisesti sallittujen henkilöiden enimmäismäärästä • poistumisaikalaskelma
Opiskeluhoolto	
<ul style="list-style-type: none"> • oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013, 12–13 §) • lastensuojelulaki (417/2007, 12 §) 	<ul style="list-style-type: none"> • oppilaitoskohtainen opiskeluhoitosuunnitelma • lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan kirjattuna opiskeluhoitoa koskevat osuudet
Tulipalojen ja muiden onnettomuuksien ehkäisy ja pelastautuminen	
<ul style="list-style-type: none"> • pelastuslaki (379/2011, 15 ja 19 §) • valtioneuvoston asetus pelastustoimesta (407/2011, 1–2 §) • valtioneuvoston asetus poistumisturvallisuus selvityksestä (292/2014, 1–3 §) 	<ul style="list-style-type: none"> • kiinteistökohtainen pelastussuunnitelma • tarvittaessa poistumisturvallisuus selvitys
Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus	
<ul style="list-style-type: none"> • laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) • yhdenvertaisuuslaki (1325/2014, 5–7 §) 	<ul style="list-style-type: none"> • tasa-arvosuunnitelma • yhdenvertaisuussuunnitelma sekä oppilaita että työntekijöitä koskien

Terveellisyys, turvallisuus, yhteisön hyvinvointi	
<ul style="list-style-type: none"> • terveydenhuoltolaki (1326/2010, 16 ja 17 §) • valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011, 12 §) 	<ul style="list-style-type: none"> • tarkastusasiakirjat kolmen vuoden välein tehtävistä monialaisista ympäristön terveellisuuden ja turvallisuuden sekä yhteisön hyvinvoinnin tarkastuksista
Terveydensuojelu	
<ul style="list-style-type: none"> • terveydensuojelulaki (763/1994, 26 §) • terveydensuojeluasetus(1280/1994, 15–17 §) • tupakkalaki (693/1976, 14 §) 	<ul style="list-style-type: none"> • kunnan terveydensuojelun valvontasuunnitelma • asunnon tai muun oleskelutilan tarkastuspöytäkirja (terveydensuojeluviranomainen tekee) • ilmoitus toiminnasta (toiminnanharjoittaja tekee) • kunnan tupakkalain valvontasuunnitelma
Työterveyshuolto	
työterveyshuoltolaki (1383/2001, 4 §, 11–12 §)	<ul style="list-style-type: none"> • työterveyshuoltosopimus • työpaikkaselvitys • työterveyshuollon toimintasuunnitelma • päihdeohjelma
Työturvallisuus	
<ul style="list-style-type: none"> • työturvallisuuslaki (738/2002, 8–10 §, 45 §, 51 §) • laki nuorista työntekijöistä (998/1993, luvut 1–3) • sosiaali- ja terveysministeriön asetus nuorille työntekijöille vaarallisten töiden esimerkkiluettelosta (188/2012) • valtioneuvoston asetus nuorille työntekijöille erityisen haitallisista ja vaarallisista töistä (475/2006, 2–7 §) 	<ul style="list-style-type: none"> • selvitys ja arviointi työympäristöstä ja työolosuhteista aiheutuvista haitta- ja vaaratekijöistä • työsuojelun toimintaohjelma • hälytys-, turvallisuus- ja pelastusvälineet ja -ohjeet • työntekijät ovat saaneet tarpeelliset tiedot ja ohjeet työhön kohdistuvista työpaikan vaara- ja haittatekijöistä sekä työpaikan ja työn turvallisuuteen liittyvistä toimintaohjeista. • ilmoitus huoltajille vaarallisten töiden teettämisestä

Liite 9. YTHS:n tehtäväjako tarkastuksessa, esimerkkitaulukko

Työnjako ja tehtävät opiskeluympäristön tarkastuksissa YTHS:ssä

Terveyspalveluyksikön johtaja	<ul style="list-style-type: none"> vastaa toiminnan käynnistämisestä neuvottelemalla asiat selviksi yliopiston kanssa nimeää edustajat yliopiston hyvinvointityöryhmään, sisäilmatyöryhmään, yliopiston työsuojelutoimikuntaan ym.
Osastonhoitaja / vastaava hoitaja	<ul style="list-style-type: none"> vastaa opiskeluympäristöjen tarkastustoiminnasta nimeää vastuuterveystarkastajat suunnittelee tarkastusten järjestyksen pitää kirjaa tarkastusten tilanteesta huolehtii tarvittavan sähköinen terveystarkastus (Sätky) -tilastotiedon hankkimisesta vuosittain kaikista tiedekunnista (tdk) (sekä raportteja että vuosittaisia seuranta-tapaamisia varten) on yhteydessä kunnan terveystarkastajaan ja informoi tarkastussuunnitelmasta ja sopii yhteistyöstä toimittaa tarkastussuunnitelman ylioppilaskunnalle toimittaa tarkastussuunnitelman yliopistolle (hyvinvointiryhmä tai muu sovittu vastuutaho)
Terveystarkastaja (tdk-vastuuhenkilö tai tehtävään nimetty)	<ul style="list-style-type: none"> on aloitteentekijä ja tarkastuksen vastuuhenkilö ottaa yhteyttä tarkastettavaan kohteeseen ja sopii tapaamiset huolehtii myös opiskelijoiden edustajien tulosta (kutsut esim. ainejärjestölle ylioppilaskunnan tai tdk:n kautta) osallistuu kaikkiin tapaamisiin (ergonomiakartoituksiin vain jos on erityistä tarvetta) tekee muistion tapaamisista pitää huolta siitä, että tiedot kirjataan lomakkeeseen
Lääkäri (tdk-vastuuhenkilö tai tehtävään nimetty)	<ul style="list-style-type: none"> osallistuu tdk-tapaamisiin tarpeen mukaan antaa lääketieteellisen asiantuntemuksen tarkastuksiin
Psykologi (tdk-vastuuhenkilö tai tehtävään nimetty)	<ul style="list-style-type: none"> osallistuu tdk-tapaamisiin tarpeen mukaan kirjaa lomakkeeseen havainnot henkisen hyvinvoinnin osalta
Fysioterapeutti (tdk-vastuuhenkilö tai tehtävään nimetty)	<ul style="list-style-type: none"> on yhteydessä yliopiston tilahallintoon ja sopii ergonomiakartoitusten tekemisen suorittaa luentotilojen ja atk-luokkien ergonomiakartoitukset (mu-kaan lukien valaistus ja sisäilman laatu aistihavainnoin) tarkoituksenmukaisissa kokonaisuuksissa yhdessä tilahallinnon edustajan kanssa tekee raportit, jotka toimitetaan ko. tdk-vastuuhenkilölle

Liite 10. YTHS:n kirje yliopistoille

Opiskeluympäristöjen tarkastuksista

Ylioppilaiden terveydenhoitosätiölle, kuten muullekin opiskeluterveydenhuollolle, on asetettu lainsäädännöllinen¹ velvoite seurata ja edistää opiskeluympäristön terveellisyyttä ja turvallisuutta sekä opiskeluyhteisön hyvinvointia. Tarkastus on tehtävä kolmen vuoden välein yhteistyössä yliopistojen, opiskelijoiden, henkilöstön työterveyshuollon ym. tahojen kanssa, ja tilannetta seurattava vuosittain.

Opiskeluympäristö koostuu fyysisistä opiskeluolosuhteista, opintojen järjestämisestä ja opintojen ohjauksesta, erilaisista oppimisympäristöistä, yliopiston opiskeluyhteisöistä ja opiskelijoiden omista yhteisöistä. Tavoitteena on, että opiskelukulttuurit ja opiskeluympäristöt tukevat opiskelukykyä mahdollisimman hyvin. Opiskeluympäristöjen tarkastukset eivät ole irrallinen toimenpide, vaan osa YTHS:n jatkuvaa opiskelijoiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä.

Jokaisella paikkakunnalla YTHS:n yksikön johtaja on yliopiston johdon kanssa sopinut tarkastusten tekemisestä. Neuvottelussa on sovittu, minkälaisissa kokonaisuuksissa tarkastukset tehdään sekä vastuutahot sekä yliopistoissa että Ylioppilaiden terveydenhoitosätiöllä.

Tarkastukset edellyttävät taustatietoja yliopistoilta, esimerkiksi raportit työterveyshuollon tekemisestä tarkastuksista, palotarkastuksista, riskikartoituksista sekä palautekyselyistä. Näiden hankkiminen on yliopiston vastuulla sovitun työnjaon mukaan. Lisäksi tarkastuslomakkeessa on useita kohtia, joissa kysytään opiskelijoiden hyvinvointia koskevia yliopiston toimintatapoja. Myös ylioppilaskuntien tekemät selvitykset ja opiskelijoiden palaute opiskeluympäristöstään ovat oleellisia tietoja.

Uskomme, että opiskeluympäristöjen tarkastustoiminta osaltaan edistää opiskelijoiden opintopulun sujuvuutta.

Yhteistyöterveisin

Ylioppilaiden terveydenhoitosätiö

Sami Raasakka

ma. johtajaylilääkäri

Kristina Kunttu

yhteisöterveyden ylilääkäri

kristina.kunttu@yths.fi

¹ Toimintaa ohjaavat lainkohdat:

Terveydenhuoltolain 17 §:n 1 momentti:

Opiskeluterveydenhuoltoon sisältyy oppilaitoksen opiskeluympäristön terveellisyyden ja turvallisuuden sekä opiskeluyhteisön hyvinvoinnin edistäminen sekä seuranta kolmen vuoden välein.

Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (6.4.2011):

Opiskeluympäristön terveellisyys ja turvallisuus on tarkastettava yhteistyössä oppilaitoksen ja sen opiskelijoiden, opiskeluterveydenhuollon, terveystarkastajan, henkilöstön työterveyshuollon, työsuojeluhenkilöstön ja tarvittaessa muiden asiantuntijoiden kesken. Tarkastuksessa todettujen puutteiden korjaamista on seurattava vuosittain.

Liite 11. Joensuun tarkastusmalli

Pohjois-Karjalan
Ympäristöterveys

Luonnos

3.2.2015

Terveystarkastajat

Piiritta Hirvonen ja Susanna Hellberg

Koulutarkastusten suunnittelu:

Koulu/opiskeluterveydenhuolto, osastonhoitaja

- tarkastusten suunnittelu ja kutsut omalla hallintoalueella, esim. YTHS järjestää omat tarkastukset
- 3-vuotissuunnitelma ja tarkempi vuosisuunnitelma k-aseamalla
- sähköpostikutsu n. 2 viikkoa ennen tarkastusajankohtaa, ennakoilmoittautuminen tarkastukselle

K-asema:

Koulutarkastusten työkalu maakuntaverkossa, johon pääsy kaikilla tarkastuksiin osallistuvilla tahoilla sekä rajoitetusti rehtorilla ja kouluterveydenhoitajilla, joilla pääsy vain oman koulun kansioon. Jokaisella koululla oma koulukohtainen kansio, jonka sisällä toimijakohtaiset kansiot (esim. oppilaskunta, terveysvalvonta, tilakeskus).

